C. GIURESCU

În amintirea zilei de
21 Maiu 1898
V. Mihăilescu

ACTE ȘI FRAGMENTE

III

ȘTEFAN-VODĂ, FIUL LUĬ PETRU-ȘCHIOPUL.

8.000 aspră aibe
a da, toț[1] ai da
la Ştifan Voda,
lui jupun inche-
şitor (?) Buru-
ti. Se ştii. An
7098, Mai 5 d. (zile).

Ordin de plată al luĭ Petru-Şchiopul din 5 Maiŭ 1590.

ACTE ȘI FRAGMENTE

CU PRIVIRE LA

ISTORIA ROMÎNILOR

ADUNATE

DIN DEPOZITELE DE MANUSCRISE ALE APUSULUĬ

DE

NECULAĬ IORGA

ŞI

PUBLICATE CU SPRIJINUL MINISTERIULUĬ DE INSTRUCȚIE PUBLICĂ

III

BUCUREȘTĬ

IMPRIMERIA STATULUĬ

1897

Domnului

A. D. XENOPOL

Pe la 27 Maiŭ 1367.

Din socotelile expediţiii în Orient a lui Amedeŭ al VI-lea, conte de Savoia (1366-7).

.... Liberavit[1]) ibidem de mandato domini[2]) dicta die[3]) Iohanni de Vallaca, qui remanxit ad stipendia imperatoris[4]), ex dono sibi facto per dominum, inclusis sexdecim perperis[5]) sibi datis per dominum die septima Iunii pro uno anbiono[6]) emendo[7])....

(Turin, *Archivio di Corte*, socotelile citate, f° 51).

1385.

Din descrierea calatoriii la Ierusalim a luĭ Peter Sparnau şi Ulrich von Tennstädt.

.... Nota von Filipopulo[8]) quame wir in das Keyserthum zw Bulgerge und quamen in eyne Stad, dy heist Tirnago[9]); das ist dy veste Stad, dy ich y gesach uff trogeme Lande. Non von Tirnago quame wir in eyne Stad, dy heyst Czwista[10]), darselbins fure wir obir dy Tirmaw[11]), dar noch quome wir in das Lant Walachie[12]), do hat der Weidan auch eyne Stad dy heist Czwista[13]). Nota von Czwista quame wir in den Russen-

---

1) Tezaurariul conteluĭ.
2) *Comitis.*
3) Data exactă nu se poate scoate sigur din extractele mele.
4) Al Constantinopoluluĭ (Ioan al V-lea).
5) Monedă bizantină.
6) ?
7) Asupra expediţiiĭ v. Iorga, *Philippe de Mézières et la croisade au XIVe siècle* (Paris 1896, in 8°), 328-36.
8) Filipopol.
9) Tîrnova.
10) Sviştov-Siştov.
11) Dunărea.
12) *Galithie*, în copia luĭ Meisner. V. p. 2 n. 2.
13) Finala arată că autorul înţelege supt acest nume *Tîrgoviştea*.

art [1]), dar nach in dy Nuwestad [2]), dar nach in den Nerxs [3]), dar nach in dy Langrowe [4]), do ist sancti Andrewes [5]) Fus lyphafftig. Dar noch rethe wir keyn Krone [6]), in das Wortzelant [7]). Non von donn Nerxs czoge wir in Sobinborgen, obir eyn Wassir, das heyset der Alte [8]), und quamen in eyne Stad, dy heyst dy Hermestad [9]) und ist dy Houbitstad in Sobinborgen. Non von der Hermestad || zw der Closenburg, von der Clusenburg obir den Walt und obir das Wassir, das heyst der Kryst [10]) und quomen keyn Wordin [11]), von Wordin abir dy Heyde keyn Ofin [12]). . . .

(Weimar, Biblioteca Mare-Ducală, O 55 b, f° 182-2 V°).

Florența, 1389.

Coluccio Salutato [13]) către regele Bosniii, Tvartco.

(Îl felicită pentru partea ce a luat la lupta contra Turcilor »in loco qui Campus Turdorum [14]) dicitur«, la 15 ale luï Iunie [15]) »proxime elapsi«. Aŭ perit maï multe miï de Turcï şi treï fiï aï Sultanuluï.) Felices et ter quaterque felices duodecim illa procerum iurata manus, qui turmas hostium perrumpentes

---

[1]) *Prussenart*, în copia luï Meisner. Rîşnov, lîngă Braşov (n. Rosenau).

[2]) Röhricht, care a publicat această descriere de călătorie după o copie făcută de H. Meisner pentru contele Riant, crede că »oraşul noŭ« ar fi Tîrgovişte. V. *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, v. XXVI (1891), 490. Ie însă în realitate »Nova civitas«, care atîrna de Braşov în sec. al XIV-lea (Hurmuzaki, I², 242); astăzï Neustadt (Cristian).

[3]) »Merp«, crede Röhricht, care se îndreaptă după »geografia medievală« a luï Lelewel (Epilog, Bruxela 1857, in 8°). Pare a fi »villa Nucum« din documentul citat, azï Nussdorf.

[4]) Cîmpulung, după Röhricht. — Langendorf la S. de Braşov (Satulung). V. Hurmuzaki, *ibid.*, 145.

[5]) Evangelizatorul legendar al Daciiï.

[6]) Kronstadt-Braşov.

[7]) Burzenland-Bîrsa.

[8]) Oltul.

[9]) Hermannstadt-Sibiiu.

[10]) Criş.

[11]) Oradia-Mare.

[12]) V. asupra călătoriiï şi Röhricht şi Meisner, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande* (Berlin 1880, in 8°), 468-9.

[13]) 1330—406, cancelariŭ al Florenţiï de la 1375. Scrisorile sale, publicate în parte de Méhus şi Lami, au fost adunate într'o ediţie recentă: n'am putut întrebuinţa nicï-una din aceste treï culegerï.

[14]) Kossowo. *Rigómezeu*, în ungureşte (Cîmpul-Mierlelor).

[15]) O mărturie contemporană decï întăreşte această dată, pe care o contrazice cea însemnată de izvoarele turceştï pentru moartea luï Murad. V. Hammer, *Geschichte des osmanischen Reichs*, I, 604.

concatenatosque in circuitu camelos, ad Lamorati tentorium aperientes viam ferro, vigorosimè /sic/ pervenerunt; felix et ille [1]) super alios, qui ducem tante potencie, gutturi atque inguini adacto gladio, fortiter interemit beatique cuncti qui glorioso martirii genere, quasi victime cesi ducis, super illud inane cadaver vitam et sanguinem effuderunt. (Maĭ fericit ie regele.) [2])

(München, *Hof- und Staatsbibliothek*, ms. lat. 5350, f⁰ 100 V⁰—1, copie din sec. XV).

---

5 Decembre 1391.

Din socotelile Masseriiĭ [3]) Perei.

Citat un »Georgius de Licostomo« [4]).

(Genova, *Archivio di Stato*, *Masseria di Pera*, 1391, f⁰ 100 V⁰).

---

17 Iunie 1392.

Din aceleșĭ socotelĭ.

. . . . 17 Iunii. Pro quodam qui apportavit literas domini Vaivode Velachie pro bonis novis Hungarie. . . .

(*Ibid.*, f⁰ 74 V⁰, după Belgrano, *Documenti riguardanti la colonia genovese di Pera,* în *Atti della società ligure di storia patria,* XIII, 172).

8—10 Iulie 1392.

Din aceleșĭ socotelĭ.

. . . . Item VIII Iullii pro Iulliano de Finario [5]), et sunt pro perperis X de Velachia [6]), datis per eum in Velachia cuidam nuncio pro Communi pro novis habendis, de racione Petri de Groto bancherii de CLXXIIII perperi III, h. XII [7]).

---

[1]) Miloș Cobilovicĭ.

[2]) Precum se știe, ajutoare muntenești luase parte la bătălie. — Cf. pentru rolul luĭ Tvartco Fessler, *Gesch. von Ungarn*, ed. a 2-a, II (Leipzig 1869, in 8⁰), 254-5.

[3]) *Massariĭ* sînt funcționariĭ financiarĭ aĭ coloniilor genoveze.

[4]) Chilia. În privința păreriĭ contrare v. Heyd, *Hist. du commerce du Levant au moyen âge*, ed. a 2-a, II (Leipzig 1885, in 8⁰), 533 n. 2.

[5]) Încasatorul sumeĭ.

[6]) Monedă munteană. V. Sturdza, *Uebersicht der Münzen* (Viena 1874, in 8⁰), 53 și urm.

[7]) Asupra monedeĭ perote v. Schlumberger, *Numismatique de l'Orient latin* (Paris 1878, in 4⁰), 453-4. Aicĭ ie vorba de monede bizantine.

Item die X Iullii pro Ianoto Bexacia, et sunt pro Iohanne Daniele, quos ipse Iohannes dedit in Velachia Pasquali de Restis de Raguxia, ambaxatori Communis misso ad dominum regem Hungarie [1]). Et hoc factum fuit de mandato domini potestatis et ex deliberacione ipsius domini potestatis eiusque Consilii et Officii de moneta, scriptis manu Prosperis de Sancto Blaxio, notarii, hoc anno, die VIIII Iulii, de racione Petri de Groto bancherii de CLXXIIII perperi LX [2]).

(*Ibid.*, f⁰ 74 V⁰, 174 V⁰).

Dintr'un «Mapamundus» din secolul al XV-lea.

.... Europa ... in qua inprimis versus Septentrionem sunt Riffey montes et Tanays fluvius, a Tanay rege dictus et Meotides palus, Magno Mari iuxta Theodosiam [3]) urbem se iungentes. A Thanay fluvius *(sic)* est Scithya inferior, que versus Meridiem ad Danubium porrigitur. In hac sunt iste provincie: Alexandria, Dacia, Chochia [4])....

(*Ibid., Biblioteca dell'Università*, ms. A III 1, f⁰ 247 V⁰).

---

3 Mart 1401.

Raport din Creta.

MCCCCI, mense Marcii die III.

Hemanuel Calogeniti de Eno [5]), qui applicuit Candidam [6]) cum una sua griparea die suprascripto, veniens de Eno, narravit dominio [7]), quod in mense Novembris nuper elapsi iste fuit in partibus Thesalonicensibus et vidit gentes Turchorum que revertebantur de partibus Ungarie, ad quas iverant pro depredando; a quibus Turchis audivit iste qualiter LXVI$^{m.}$ Turchorum iverant ad partes Ungarie pro depredando et derobaverant multas et innumeras gentes et cum depredatione predicta redierunt ad partes Vlachie suppositas Turcho, et ibi

---

[1]) Atuncĭ Sigismund de Luxemburg.
[2]) Cf. Belgrano, *l. c.*, 172-3.
[3]) Caffa, azĭ Feodosia.
[4]) *Goţia,* Crimeia.
[5]) Enos, pe coasta Traciiĭ.
[6]) Candia, capitala insuleĭ cu acelaşĭ nume.
[7]) Dominiuluĭ ducal al Creteĭ.

voluit capitaneus exercitus accipere pendamerium, scilicet de quibuslibet quinque captivis unum, secundum morem suum et, dum sic forent in dictis partibus Vlachie, venit illuc exercitus magnus de Hungaria cum quodam, nomine Milço Vlacho [1]), et conflegit *(sic)* dictos Turchos taliter quod Turchi fuerunt aliqui capti et aliqui occisi et aliqui sumersi, et non evaserunt nisi circa triamilia Turchorum, qui redierunt ad partes Turchie solum.

Item narravit suprascriptus quod in prima die Quadragesime presentis [2]) habitum fuit novum in Chio, de partibus Focharum-Antiquarum [3]), qualiter filius Tamberlay subiugavit Mçingam et magnam Sevastiam [4]) et cetera loca que Turchus acquisiverat in partibus illis et postea in contractis magne Sevastie fuit exercitus Turchorum circa septuaginta milium et fuit ad manus cum exercitu dicti filii Tamberlay, taliter quod filius Tamberlay remansit victor et non evaserunt de exercitu Turchorum nisi circa tria milia Turchorum, qui fugierunt; Baysith autem, qui erat in Bursia et parabat ire contra Constantinopolim et miserat congregari exercitum per territoria sua, audito novo de conflictu dicti sui exercitus, ordinavit quod dearmarentur ligna et galee sue que erant in Galipoli et licentiati fuerunt omnes sui armigeri de Galipoli, quia parabat se ire contra exercitum Tamberlay.

Item narravit quod in Palatia [5]) armabantur ligna XII et in Theologo [6]) ligna VIII pro eundo ad depredandum, quia multi Turchi querunt fugere et volunt potius [7]) esse in mari quam ire cum exercitu Turchi contra Tamberlam.

(Veneţia, *Arch. notarile, notai di Candia, Atti di Francesco Avonal)* [8]).

---

18 Maiu 1403.

Din socotelile Masseriiĭ Pereĭ.

.... Nicolaus de Flischo [9]), olim consul Licostomi. ...

(Gen., *Arch. di St., Mass. di Pera,* 1402, f° 177 V°).

---

[1]) Mircea. O biruinţă a Domnuluĭ muntean, pe care bucata de faţă o relevează.

[2]) 12 Februar.

[3]) Foceia-Veche (Carageà-Fokia).

[4]) Vechia Sebaste, Sivas actual (Asia-Mică). V. Hammer, I, 294-6.

[5]) Palatscha, vechiul Milet.

[6]) Ἅγιος Θεολόγος, vechiul Efes.

[7]) *Potere,* în copia mea.

[8]) Piesele relative la Turcĭ şi Tatarĭ din actele redactate de Avonal mi-au fost semnalate de d. Vittorio Lazzarini din Veneţia.

[9]) Fieschi.

15 August 1403.

Din aceleşı socotelı.

. . . . Iacobus Bontempus, olim massarius [1]) pro Communi in Licostomo. . . .

(*Ibid.*, f° 121 V°).

20 Ianuar 1415.

Hotărîre a Senatuluĭ venețian pentru pretendentul turc Mustafà.

Capta.

(La răspunsul negativ ce s'a dat solilor pretendentuluĭ Mustafà [2]), carĭ venise să ceară concursul Veneţiiĭ contra Sultanuluĭ Mohammed I-iŭ, aceştia, un Turc şi un Grec, cer: a) că, dacă Mustafà va ajunge stăpîn al pămînturilor tatăluĭ săŭ, Republica să-l aibă ca prieten;) b) Secunda, quod intendunt ire Segnam [3]), ut deinde ire possint versus Valachiam, ad presentiam Mirse Voivode. Tercia, quod placeat nostro dominio per nostras litteras eos recommendare domino Segne. (S'a răspuns că se va delibera „cum nostris Consiliis“. — Ieĭ se roagă mult de răspuns grabnic. Acesta li se dă ast-fel: a) Republica va avea faţă cu iel aceleaşĭ sentimente ca şi faţă cu alţĭ Sultanĭ şi se va bucura de înnălţarea luĭ, făcînd şi tractat cu dînsul.) Ad id autem quod requirunt de eundo Segnam, ut deinde possint ire Valachiam, ad presentiam Mirse Voivode, et quod nobis placeat eos recommendare per literas nostras domino Segne, respondemus quod nobis placet quod vadant per viam Segne, sicut requirunt, sed, quia dominus Segne est suppositus domino regi Hungarie, cum quo rege, licet simus in treugua [4]), tamen non sumus in pace, non videtur nobis de scribendo aliquid dicto domino Segnie, quia, existente inimicitia inter nos et ipsum, non esset cum honore nostro quod aliquid sibi scriberemus, sicut ipsi bene considerare possunt, et propterea placeat eis, si dictam literam non scribimus, habere nostrum dominium excusatum.

De parte 76.

[1]) Pentru *massarĭ* v. p. 3 n. 3.

[2]) Care se dădea drept fiul luĭ Baiazid, dispărut în lupta de la Angora.

[3]) În Croaţia, pe malul Adriaticeĭ.

[4]) Din 1413. Fessler, II, 315.

(După propunerea luĭ Leonard Mocenigo, Antonio Contarini, procurator, Francesco Foscari, *Sapientes Consilii.*)

S. Nicolaus Victuri,

S. Franciscus Cornario,

Sapientes Consilii.

Ad id autem quod requirunt de eundo Segniam, ut inde possint ire in Valachiam, ad presentiam Mirse Voivode et quod nobis placeat eos recommendare per literas nostras domino Segnie, etc., respondemus quod, sicut pridie sibi diximus [1]), nos sumus in bona pace et amicitia cum Chierizi [2]), et videtur nobis quod cum honore nostro non possimus eis dare transitum, ut vadant ad partes Segnie. Sed, propter contemplationem domini sui Mustafe, offerimus nos paratos eos conduci facere ad illas partes Turchie, que sint amice domini sui et nostro dominio habiles, vel ad partes Theologi et Palatie [3]), sicut dictis ambaxiatoribus placebit, cum primo passagio quod habiliter habebimus.

De parte 11.

De non 4.

Non sinceri 8 [4]).

(Ven., *Arch. di St., Sen. Secr.,* VI, f° 32 V°).

1435 [5]).

Terre hodierne Grecorum et dominia secularia et spiritualia ipsorum.

De ecclesia et dominio Grecorum hic iuxta [6]).

.... Item Ecclesia constantinopolitana habet potestatem in spiritualibus apud duas Balachias, propriam linguam habentes, quæ duo regna sunt et domini duo, per se naturales, in metis

---

[1]) La 18.

[2]) Kirişgi celebi (luptătorul), porecla luĭ Mohammed I-iŭ.

[3]) V. p. 5.

[4]) Asupra amestecululuĭ luĭ Mircea în răscoala luĭ Mustafă v. Dukas, ed. Bonn, 117; Chalkokondylas, ac. ediţie, 203.

[5]) Bucata a fost copiată în 1437 (»finitum per me, die Martis tricesima mensis Iulii, anno Domini M° CCCC° XXXVII mo, hora solis diei nona, in Monaco.) Se pomenește ca împărat bizantin domnitor Ioan (al VIII-lea), fiul luĭ Manuil (decĭ: 1425-1448). Antonio de'Acciaiuoli domnește încă în Atena și Teba (+ 1435). În sfîrșit, ceia ce dă data precisă ie următoarea determinaţie cronologică, privitoare la Salonic: »quam per vim Afennetis *(sic) ante sex annos* Infideles acceperunt et tenent.« Însĭ (contra luĭ Hammer, I, 645), căderea orașuluĭ s'a întîmplat între Iulie 1429 și 3 Ianuar a anuluĭ următor (v. Arh. Ven., *Sen. Misti,* LVII, 129-32 V°, 179).

[6]) De altă mînă.

Ungarie et Russie, omnes in obedientia Ecclesię Grecorum; populus in maxima quantitate, ubi mittuntur arciepiscopi quatuor [1]. Item in magna Russia et parva, in qua quinque regna et reges sunt, mittitur unus arciepiscopus tantum [2], ex antiqua consuetudine, qui omnibus aliis quasi arciepiscopis Grecorum in redditibus ecclesie sue prevalet; ubi populi sunt quasi sine numero, omnes in || obedientia Ecclesie Grecorum, propriam linguam loquentes, tamen cum Balachis in litteris concordantes, quas litteras Greci ignorant. . . .

(München, *H. u. St. Bibl.*, ms. lat. 18.298, f° 115 V° — 6).

1438.

Din cartea unuĭ locuitor din Sebeşul săsesc asupra Turcilor (Tractatus de moribus, condicionibus et nequicia Turcorum).

. . . . Incipit prologus.

Nunc autem mee infelicitatis historiam proponere volo, quomodo scilicet et quando captus fui a Turcis et ductus in eorum captivitate, ut ex his eciam illis que dicturus sum unusquisque certius fidem faciat, dum me non fabulas seu ficticia, sed expertam in me ipso veritatem narrare simpliciter deprehenderit. Unde, cum, anno domini MCCCCXXXVI, in obitu imperatoris Romanorum Sigismundi [3], magna inter Ungaros et Almanos exorta fuisset dissensio de faciendo rege, eo quod imperator legittimum successorem non reliquisset, Turcus-Magnus, qui vocabatur Moratbeg[4], pater illius qui nunc regnat[5], videlicet Mechemetbeg, in gravi exercitus multitudine partes illas intravit; dicebatur enim habuisse tricentorum mille equitum, ea intencione ut totam Ungariam vastaret, quod et fecisset, nisi cuiusdam fluvii inondacio, Deo sic disponente, sibi impedimento fuisset. Illa itaque intencione frustratus, direxit aciem

---

[1]) Cf. Xenopol, II, 236 şi urm.

[2]) Mitropolitul de Chiev.

[3]) Mort la 9 Decembre 1437.

[4]) Murad al II-lea (1421—51).

[5]) Mohammed al II-lea (1451-81). Autorul declară că şi-a scris cartea în chiar acest an 1481, deci înainte de 3 Maiŭ, data morţiĭ Sultanuluĭ. V. f° 32 V° din ms. din Nürnberg: »Et sic est finis, anno M° CCCC° LXXXXI° *(sic;* probabil, dacă însemnarea ie a autoruluĭ, trebuie cetit: LXXXI). Laus Deo Omnipotenti. Amen«.

ad provinciam ultramontanam, quæ Septem-Castra [1]) nominatur et omnia sibi occurencia crudeliter devastavit et demolitus est, nullo sibi impedimentum dante. Ea tempestate ego, iuvenis XV vel XVI annorum eiusdem provincie, anno precedenti recesseram de loco nativitatis mee et veneram in quoddam castellum seu civitatulam, nomine Schebesch, secundum Ungaros, in teütonico vero Muelenbag [2]), studendi gracia. Que quidem civitas tunc satis populosa, non tamen bene multum munita, ad quam cum Turcus venisset et castris positis expugnare cepisset, dux Valachorum [3]), qui cum Turco venerat, propter antiquam, quam prius contraxerat cum civibus ipsius civitatis, amiciciam, venit ad murum et, sedata pugna, vocatis civibus, persuasit ut suis consiliis consentirent et cum Turco non pugnarent, eo quod nequaquam civitatis municio esset sufficiens ad resistendum. Hoc igitur fuit eius consilium, ut civitatem Turco || cum pace darent et ipse a Turco impetrare vellet quod maiores civitatis usque ad terram suam secum ipse duceret et postea, quando placeret eis, recedere vel eciam stare possent; reliquum vero vulgus sine alicuius rerum vel persone detrimento Turcus in terram suam duceret et ibi, data ipsis terra ad possidendum, deinde ad placitum recedere vel habitare in oportunitate temporis in pace possent. Que omnia ut promiserat impleta vidimus; impetrate igitur cum hoc pacto inducie usque in crastinum, ut unusquisque posset se disponere cum rebus et familia, cum pace exituri. Quidam vir nobilis cum fratre suo, eque strenuo viro, qui prius fuerat castellanus et cum Turcis multum conflixerat, huiusmodi consilio et pacto nequaquam acquiescens, dixit se prius cencies velle mori quam se et uxorem et filios in manus Turcorum tradere, persuasit eciam quam pluribus aliis et, electa una de turribus, introivit et per totam illam noctem arma et victualia intulit et fortiter munivit. Cum his igitur et ego turrim intravi et exspectabam cum magno desiderio magis mortem quam vitam et, facto itaque mane, Turcus-Magnus in propria persona ad portam civitatis venit et omnes exeuntes unumquenque cum familia sua iussit scribi et deputatis custodibus in terram suam duci, sine aliquo rerum vel persone nocumento. Cives quoque et maiores duci

[1]) Siebenbürgen. Originalul să fie german? Dar autorul pomeneşte întâiŭ numele unguresc al Sebeşuluĭ. Apoĭ ediţia din 1596 iĭ dă (cu dreptate?) numele de Laski (cel d'intâiŭ Laski fixat în Ungaria pare a fi însă Ieronim, în 1527. Fessler, III, 420).

[2]) Mühlenbach.

[3]) Vlad Dracul (1430-9). Expediţia se face în vara anuluĭ 1438. V. Hammer, I, 447; Fessler, II, 442.

Valachorum eodem modo ducendos in suam terram concessit. Cum igitur universus exercitus eius de hac preda nullam partem habere potuisset, cum maximo impetu et intollerabili furia unanimiter ad turrim in qua eramus, spe aliquid lucrandi, concurrerunt. Quanta autem et qualis hec fuisset tempestas lingwa nulla sufficeret exprimere. Tanta erat densitas sagittarum et lapidum, quod densitatem pluvie vel grandinis excedere videretur. Tantus erat clamor pugnancium et fragor armorum et strepitus currencium, ut celum et terra concuti viderentur in momento. Et, quia turris multum declivis erat, immediate tectum sagittis et lapidibus contriverunt; propter fortitudinem tamen murorum, nequaquam potuerunt prevalere. Cum igitur tardior esset hora, utputa sol declinatur post meridiem, et nichil profecissent, inito consilio, aliis pugnantibus, alii ad deferendum ligna concurrerunt et struem lignorum quasi ipsi turri equaverunt. Submisso igitur igne, nos, quasi sicut decoquuntur panes in furno, decoxerunt. Et iam, quasi omnibus mortuis, cum vidissent amplius neminem in turri moveri, distrahentes ignem, irruerunt per hostium et, si forte aliquos semivivos invenissent, refocillatos extraxerunt, me quoque eodem modo extrahentes, mercatoribus venditum tradiderunt, qui me, cum ceteris captivis positum in cathena, transito Danubio, usque in Edrinopolim, ubi est sedes ipsius Turci-Magni deduxerunt. De anno autem Domini predicto usque ad annum Domini M. CCCC. LVIII inclusive, illius durissime captivitatis gravissima onera et intollerabiles angustias, non sine corporis et anime periculo, sustinui, et tandem, Deo auxiliante, ut infra declarabo, liberatus, superavi [1]. . . .

(Nürnberg, *Stadtbibliothek*, Cent. VI, Append. nº 18, fº 1 Vº — 2 Vº).

---

[1]) Cartea a fost de maĭ multe orĭ tipărită. Hammer citează o ediţie germană din 1530. (Nota 38 la cartea a X-a; I, 648). Cf. Schlozer, *Historische Nebenstunden*, 91 (la acelaşĭ). O altă ediţie în aceiaşĭ limbă ie cea cuprinsă în : *»Mahometische Genealogia | Das ist vom Beschrei | bung, Herkommen und Absterben Mache | metis, darinnen der gantzen Tuerckey mit ihrem Provin | tzen, Voelkern etc. ... It m von Ge | fengnuss der Christen etc. kuertzlich erzelt wor | den, allen frommen Christen zu gutem | an Tag gegeben. | Durch | M. Henricum Envstinum von Hamburg, | und sonst einem Siebenbuergischen Edelman, Johan | nes Laski genannt, welcher 22. Jahr darin ge | fangen gelegen, beschrieben, und | Dem Durchleuchtigen ... Herrn Joachim Mar | graffen zu Brandenburg, etc. Churfuerst, Dedicirt.* | Gedruckt erst zu Berlin im Jahr, nach Christi Geburt, | MD. XCVI. (pp. 33 şi urm.; cap. XIII). Ms. din Nürnberg ie de la sfîrşitul veaculuĭ al XV-lea ; cuprinde 32 de foĭ de hîrtie.

1443—4.

Extracte dintr'o cronică venețiană anonimă.

(. . . . Anchora si à sapudo (1425) chomo lo rè d'Ongaria avea fato far uno grosso muro, suso una fiumera, che xè contra i pati lo à con el Turcho, e questa forteza saria chaxon che Thurchi non poria andar sora i Hongari e Vlachi. . .)

(Expediția ungurească din 1443, după spusele soluluĭ trimes în August la Veneția de cardinalul de S. Angelo : enumerarea trupelor.)

. . . Item lo vaivoda Barasida[1]) con chavali XX m.

. . . Adi ultimo Setembrio (1444), per la via d'Ostria e per letere scrite per misser bailo de Constantinopolli, chome, siando andado el gradenal legato del papa chon el chapetanio del ducha de Bregonia[2]), con gallie VII e una galuta dentro el Danubio, e andò al paso d'onde i Turqui pasava in la Blachia, e là eli trova el fio del Turcho-bei, lo qual iera 'l so grande chapetanio, con persone XV m. e agrano *(sic?)* mesi alo asedio de una zitade che se quiama Tusia, e subitamente li cristiani e li Turqui ave la dita zitade. De Hongaria se sente quelo se parequia grandensima quantade de zente per voler andar ad unirse con el chanpo di Christiani[3]). . . .

(Dresda, *Kön. öff. Bibl.*, 160, f° 139 V°, 198 V°, 205 V°; ms. sec. XV).

Vara 1443[4]).

Gașpar Schlick, cancelariŭ al Boemiiĭ, către cardinalul Iulian Cesarini, legat apostolic în Ungaria.

(După ce vorbește de încheiarea armistițiuluĭ între regiĭ Ladislas și Vladislav, concurențĭ la coroana Ungariiĭ.) Quod

---

[1]) Al «Basarabiiĭ» (Munteniiĭ).

[2]) Burgundia. Ie vorba de Valerand de Wavrin, a căruia rudă, Ioan, a dat lămurirĭ interesante asupra evenimentelor din Muntenia pe această vreme. V. Jean de Wavrin, seigneur de Forestel. *Anchiennes cronicques d'Angleterre* (ed. M-lle Dupont, în colecția Societ. «de l'hist. de France», 3 vol. in 8°, Paris 1858-9 și Hardy, în colecția «Master of Rolls», Londra 1864-79, 3 vol. in 8°). Lămuririle aŭ fost semnalate de D. T. Antonescu. *Arhiva soc. șt. și lit. din Iașĭ*, IV, 455 și urm.

[3]) Aceste evenimente par a fi din 1444. Nu cunoaștem alte izvoare care să le pomenească.

[4]) Asupra dateĭ armistițiuluĭ menționat în scrisoare v. Aeneas Sylvius, *Epistolae*, n° 63, 81 și Fessler, *Geschichte von Ungarn*, II, 478 și n. 1.

autem de via per Valachiam [1]) facienda scribitis, admodum laudo, quia equestribus exercitibus aspera moncium vitanda sunt patentesque campi suscipiendi. Faxit itaque Dei pietas, ut hoc passagium quam felix faustumque sit. . . .

(München, *H. St. Bibl.*, ms. lat. 12.725, f° 119 V°).

1444 și urm.

La progenia della cassa de'Octomani [2]).

(După lupta de la Varna, năvălirĭ turce :) et la parte de Dalmacia, Chirbaria [3]) et nei contadi de Segnia corsse fim in Freul, pasando per lo paisse de lo imperador, Omgaria, Valachia, e per tuto se porctò um numero infinicto de anime christianne e da [4]) questo modo nasconno nel paisse del Turcho homini com barba [5]). . .

(Bătălia însășĭ.) Mia X sula strada [6]) versso Andrinopoli, el Gran-Turco ebe el modo de contratar com el signor de la Valachia [7]) secreto modo et cossì venne com magno exercito ad trovar el campo nostro, et foronno ale mano et de presemtte questi Velachi senne fugero dello campo. . .

Im questo tempo dicto signor turco mandò doi soi scavi a Draculla, signor dela Valachia, per domandarlli el carazo de 3 ani e 50 garzoni con altratanti cavalli. Dracula, inteso tal rechiesta, dise a questi schiavi mandati per el cappetanio de Nicopoli, che volglio el sia in vostra compagnia, perchè farrò venir

---

[1]) Calea expedițiiĭ contra Turcilor pe care o predica Eugeniu al IV-lea. Iea s'a făcut însă prin Serbia.

[2]) Ie un feliŭ de cronică a Osmanilor, care merge până la 1500. Fusese făcùtă pentru autorul «*Diarii*»—lor și «*Vieților dogilor*», Marino Sanudo cel Tînăr, cum dovedește următoarea însemnare: «n° 2147. Est Marini Sanuti, Leonardi filii» (f° 128).

Maĭ notăm în manuscript înnainte de această dată :

(F° 130 V°.) Dapò (1416) passò *) sulla Valachia et optenne Nicopolli et tucta quela partte fin sula riva del Danubio, e verso el Zagora e Colonbazo **) passò su el Danubio. . .

. . . Al tenpo de quel valeroso capetanio christianissimo, el biancho, dito Janus ***). . .

[3]) *Corbaria*, în copia păstrată la «biblioteca ambroziană» din Milan, R 113 Sup. (ms. *B*). *Corbavia* = Croația.

[4]) *Et a. B*

[5]) *Cum barba. B.*

[6]) *Strate. A.*

[7]) *Vachia. A.*

*) Sultanul Murad al II-lea *(sic)*. Dar acesta iea Domnia în 1421 abia.
**) Golubaț pe Dunăre, în Serbia.
***) Huniade.

de'molti garzoni et cavalli, et vui elegerete quelli che vi parerà, a casom el signor Turco non possa imputarme non lo abia bem servito, e, fato questo, reconterò i danari del carazo, fato la provision di presemtte. Venne dito cappetanio de Nicopolli; zomcto lui insieme con i scavi, fò posto im fondo de unna torre. Draculla subito cavalcò con le sue gemti et a meza note e' se apresentò a Nicopoli et com bom modo ingano queli demtro, demostrandoli esser lui el suo cappetanio: fò aperte le porte e intrò Dracula con le sue gemti, sachizò la terra e portose um pocho d'oro, argenti, zoie et dannari et anime turche et, gionto al suo castello, fece taiar le rechie e'l naso ai do scavi et remesi al suo signor Turco el capitanio, lasado semza danno; dapò seguitò la vendeta, si come intemdereti al suo tempo. . .

In questo tempo (1458), prima se partise el Gran-Signor de Andrenopolli, per esser in la Morea, mandò Macometo-Bassà, el suo primo homo [1]), con 30$^{m.}$ Turchi al paso del Danubio, per guardia de quel passo, che l'Ongaro non pasase e guastase el suo paese. Macometo-Bassà, trovandose in quel luogo del passo et havendo inteligencia de quelle partti, deliberò de pasar nel Ongaria e intrò nei comfini dela Valachia, alora debita *(sic)*. Havanti jornno se trovò a un castello et quello prese e sachizò e portavase de Christiani 5$^{m.}$ anime; esendo ritornata *(sic)* al Danubio com la preda, passò el bassà com circa la mitè de' Turchi; lo resto si stete com la preda. Da quella bamda promese Dio se trovò Dracula con circa 5$^{m.}$ Ongari e Velachi. || Esemdo havixato de tal preda, seguictò nemici et trovose al'alba del zorno com queli, in modo de 18$^{m.}$ Turchi trà negadi e taiadi non ne scanpò 8$^{m.}$, e fò recuperato tute le anime presse. Macometo-Basà, dubitando le forze de' Ongari foxero de mazor numero, se mexe in fuga com la brigata sua, fugite a Sofia, subito sparzò um meso al Gram-Turco, como l'Ongaro erra passato in queste bande com magno exercito, et per tuto quel paesse fò sparxo tal fama; se spavenctò tuti quei populi, in modo, beato era quelo che potevano pasar de quele parte dela Natolia; el Gram-Turco, che se trovò in la Morea la matina, ebe Coranto la sera, sebe questa nova, se ritornò com gran furore inn Andrenopoli; in quel tempo me ritrovai in Constantinopoli: era quella cictà e Ppera nuda de Turchi, fugiti ad quella bamda de la Natolia, immodo esendo stà 10 galee nostre reaveria conquistato Perra e Constantinopoli. In un ponto i peccati nostri non permettero tanta laude im Christiani. Ri-

[1]) Vizirul Mahmud-pașa Grecul (1453—67). — Sultanul pleacă în Moreia la 15 Maiŭ 1458. Hammer, II, 34.

tornando el Gran-Turco inn Andrennopoli, deliberò la vendeta contra Draculla, signor a quel tenpo dela Va[la]chia; hordinò lo suo exercito et venne nel paisse de dito Dracula. Reduto dito Turco con lo suo exercito in mezo el paese del Velaco e stando lì acanpado e Dracula ale montagnie, ogni note animosamente vixitava li soi inimici, con dano e vituperio al canpo del Turco; esendo dimorato dito exercito im queste parte circa doi mexi, afamoxe el canpo et ymtrò el morbo et, volendo el Gram-Signore partirse come desperato, Dracula, nel principio, prima venise lo esercito del Turco, havea per sua segurtà inboscado tute le anime desutele del suo paise a loco secreto; e da uno suo fratelo, quale era com lui, che per avamti era stà ala Porta del Gran-Turco [1]), dito fratello fugite e andò al dito Turco e contratò com lui de haver la signoria, prometendoli eser suo trabutario e suo fidelle. Dito signor Turco el vete, volentiera azeptò la sua promessa et promese a lui mantener la sua rechiesta, e subito dito fratello de Dracula dete el modo, tute le anime inboscade foronno in potere de eso Turco. Inteso la gemte del Velaco, i soi fioli, frateli e moier eranno in potere del Gram-Turco, forono cometenti azeptar per lor signore el fradello de Dracula e se rebalaro a Dracula, e da questo modo le anime foronno liberate; el signor Dracula se fugite in Ongaria e'l fratelo de Dracula se restò signor l'ano 1459.

... In questo tenpo del 1460, havendo mandacto el signor Velaco, fradello de Dracula, el suo caraczo al Gram-Turco de doi ani, del pasato e del presemtte, dicto Turco tenne i diti ambasadori com dolcze parolle e feze che i diti ambasadori scrivexe al suo signor del bonno acepto e dolze parolle uxatte verso de lei, come el Gran-Turco faceva lo suo apparato per pasar ad quele parti dela Natolia, con dimostrazioni falxe; dapò, esendo im ordene el suo exercito, feze cavalcar con luy el dito anbasador del Velaco, drezando el camin suo verxo quel paese della Valachia, *adeo* che fò al paso del Danubio, prima lo signor Velaco lo intendese: non ebe tempo poterse proveder salvarse le anime e'l bestiame; introse el Turco con lo suo exercito nel paesse et portose tute le anime desuctelle e la maczor parte del bestiame, || e da questo *modo* restò el povero signore com el paesse dexabitato. Ditto signor se fugitte a Moncastro e parte dei homini da comtto in Licostomo et questa ella fidelictà della caxa de'Otomani; l'ano dito 1460 rechiexe...

[1]) Radu-Cel-Frumos, a căreia situaţie ruşinoasă la Curtea Sultanuluĭ se cunoaşte (Chalkokondylas, 499).

Qual è la patria nostra? Alo effeto dela verictà è Francza, Spagnia e Ingeltera, Scocia, Irlamda, Norvega, Fiandre e Bergognia, Alemagna, Hongaria, Roxia, Boemia, Polonia e Valachia, Provincia, Savoia, Lonbardia con tuta Italia, Dalmacia, Cherbacia e Scavonia et Albania; concludo la pratica *(sic)* nostra è tucta la christianitade; però chi è caussa del danno, chi à el timone in mano, etc. *(sic)*

... L'ano 1484, el Gran-Turco tolse la inprexa comtra Carabogdam, signor dela Valachia, fò im tempo de papa Inocencio 8 [1]). Fato lo suo exercito, amdò personalmentte ala conquista de dito paese, comquestò Licostomo e Moncastro, ale marine del fiume, et una altra terra: Asprocastro *(sic!)*; imfra tera tuto el paesse sachizato; Carabogdam signor fugite ale sue terre sopra le montagne, verso i confini del rè di Polonia; e lì se vive et campa sotto di 10 castelli. Dapoi el Gram-Turco fece um convito ad tuti i suoi basà, fazando tamfarizo *(sic)* insieme, e poi donnò combiato a tuti... fecze restar Aginat-Basà, com dir voler parlar com lui [2])....

(Ven., Bibl. marciană, it. VI, 277, f° 130 V° și urm.).

1444 și urm.

Extracte din «gräffliche Zillische [3]) Cronnica».

(Lupta de la Varna (1444).) Corvinus wirdt in die Flucht getrieben und von Dracola Weywoda [4]) in Wallachey schändtlich gefangen, jenseith der Alpen und in der Gefenckhnuss etliche Täge übel gehalten ist, endtlich wider entlediget und in Siebenbürgen belaittet worden. Diese grosse Niderlag beschahen bei der Statt Varna, am St. Marthini Abent [5]), *anno ut supra*...

---

[1]) 1484—92. Ales la 29 August (Platina, *De vitis pontificum*, Louvain 1572, 270). Ie o greșală de cîteva zile, fiind-că Cetatea-Albă a fost luată la 9 saŭ 17 August (Picot, *Chr. d'Urechi* (Paris 1878, in 8°), 165 nota 2).

[2]) Cronica amestecă, precum se vede, aniĭ și evenimentele. Iea ie scrisă însă de un contemporan și, maĭ mult, de un martur ocular al evenimentelor (v. p. 13). Amănuntele nouă asupra luptelor luĭ Țepeș merită decĭ oare-care atenție. — Cf. pentru prinderea luĭ Hamza-beg de Nicopoli, Bogdan, *Vlad Țepeș* (Bucureștĭ 1896), 23—4, 79.

[3]) Familie stiriană. Căsătoria regeluĭ-împărat Sigismund cu Barbara de Cilly dădu acesteĭ familiĭ o mare situație în Ungaria. Ulrich de Cilly (+ 1456) a fost, cum se știe, șeful vrăjmașilor luĭ Ioan de Huniade.

[4]) Vlad Dracul (1442—6).

[5]) «În *ajunul* S. Martin», 10 Novembre.

Merckh dessen Herkommens Corvinus gewesen. Corvinus war von seinem Vattern ein Wallach, von der Mutter ein Kriegh. Und hat sein Geschlecht durch mancherley ritterliche Thatten zu grossen Ehren bracht, und ist für sich selbst auch nit von schlechten Leithen ge bohren gewest. Dann, wie ich liss, dass sein Vatter unter den Wallachen noch von den römischen Burgern herkhommen und unter den Wallachen nahmhafft und berühmbt gewesen und, mit Weissheit der Kriegsübung, grosse Gewalt erlangt und ist auss dem Fleckhhen Corvino oder Holles bürttig und sein Geschlecht in dass römische Corvinergeschlecht erstreckht. Die Mutter ist von Reiss [1]; alten Geschlecht hero gebohren. Ich finde an einem Orthe, dass er vom Geschlechte Theodosii herkhommen sey. Erstliche hat er Demetrio, dem Bischoff zu Agram, mit XII Pferdten gedienet und in Italia, zu Mayllandt, zwey Jahre unter Hertzog Philipp von Meylandt [2]) geraysset, hat vill dapfere und herrliche Thatten geübet, wie die ungarische Geschichtschreiber melden.

Wass Corvinus für ein Mann gewessen? Er war ein solcher Mann, in welichem erschiene die römische Dapfferkhait, Weissheit und treue Mannheit. Er ist gar eines schönen Angesichts gewesen, einer rietterlichen Stärckhe. Er hatte auch ein muethiges Hertz, darzu war er güettig, hatte ein schöne Stirn und Augen. Alles sein Thuen und || Weesen war an ihme adelich. Er war (wie die Historien anzeigen) ein fürträfflicher anschlägiger Kriegsmann [3]. . . .

(Münch., *H. St. Bibl.*, ms. germ. 5941, f° 174 V°—5 V°).

---

6 Mart 1444.

Acordare de represalii genoveză contra Moldovenilor.

In nomine Domini. Amen. Anno dominice incarnationis milesimo quadringentesimo quadragesimo 4°, indictione sexta secundum Ianue cursum, die Veneris, sexta Marcii, in vesperis, nos Officium et officiales mercantie [4] civitatis Ianue, in suffi-

---

[1] Rascia, o parte din Serbia.

[2] Filippo-Maria, ultimul Visconti (1412—47).

[3] Asupra cronicii v. *Celska Kronika, spisal Ignac Orożen, vikar v Celi,* v Celi, Natisnil Julius Jeratin, 1854. — Ie scrisă, de sigur, în al XVI-lea veac (scrisoarea ie din ultimii ani ai secolului). Autorul numește pe Ioan *(sic)* Schedel (sec. XV): «ein alter Historicus» (f° 182 V°).

[4] Magistrații însărcinați cu afacerile de comerț, «biuroul comercial» (Heyd, II, 459).

cienti et legitimo numero congregati, existentes in camera nostri regiminis et quorum qui interfuerunt nomina sunt hec: Octobonus Salvaigus, prior, Gregorius Pinellus, Leonardus de Grimaldis, Laurentius de Auria, Theramus de Oliverio, Iohannes de Levanto et Iohannes de Prementorio, recepta relatione cum rescripto et commissione illustris et excelsi domini, domini ducis Ianuensis, etc. et magnificii Consilii dominorum antianorum [1]) civitatis Ianue, nobis factis et presentatis per Angelum Iustinianum, suo et dicto nomine, super represaliis infrascriptis, cuius tenor sequitur et talis est.

Relatio fienda illustri et excelso domino, domino Ianuensi duci et magnifico Consilio dominorum antianorum per spectabiles et egregios legumdoctores, dominos vicarium ducalem et Sapientes Communis, commissarios delegatos, etc. inter partes introclusas.

In nomine Domini. Amen. Nos Nicolaus quondam Manfredi Lucensis, legum doctor, vicarius ducalis de veteri, cui commissum extitit, quatenus causas et commissiones sibi factas persequi et finire debeat per totum mensem Ianuarii presentem, virtute dicti illustris et excelsi domini, domini ducis, Consilii et Officii, manu Thome de Credentia, cancellarii, hoc anno, die tercia Ianuarii, Nicolaus de Nigro, legumdoctor, et Baptista de Goana, utriusque iuris doctor, Sapientes Communis, commissarii et delegati, vigore commissionis tenoris subsequentis:

Illustri et excelse dominationi vestre ac venerando Consilio dominorum antianorum ac spectabili Officio provisionis [2]) reverenter exponitur ac supplicatur pro parte dominationis eiusdem fidelissimi servitoris Angeli Iustiniani, suo proprio nomine et tanquam fratris et coniuncte persone Craveoti Iustiniani, fratris sui, pro quo, de solemni rati habitudine, promittit ac iurat et se obligat in omnibus et per omnia, secundum formam capituli de his que pro absente, propinquo sub etc. *(sic)* Et pro eo intercessit et fideiussit || sub etc., renuncians etc., quemadmodum, dum dictus Craveoctus, frater suus, esset in Velachia, territorio domini Stephani Vaivoda [3]), dictus dominus Stephanus adinvenit per exquisitas fictiones quasdam reputationes non veras, ut spoliaret eum rebus et bonis suis, et sic actum est, quoniam omnia bona existencia penes dictum Craveoctum, tam sua, quam ipsius Angeli, occupavit et usurpavit, nullo iusto titulo nec ratione, contra Deum et omnem iusticiam,

[1]) Senatul genovez.
[2]) *Ianue,* și nu *Romanie.*
[3]) Ștefan al II-lea, coregent de la 1435 la 1447.

et que bona ascendunt ad summam et valorem ducatorum quatuormilium quingentorum ex currentibus in dictis locis, a quo domino Stephano ipse Angelus, sepe et sepius comparens coram eo in loco Ihuihavie [1]), iusticiam sibi ministrare denegavit, sicut probatum est per testes, ad eternam rei memoriam receptos. Quapropter, cum ad celsitudinem et reverencias prelibatas spectet et pertineat civibus oppressis de opportuno remedio providere, pro parte de qua supra, humiliter supplicatur, quatenus dignetur prelibata illustris dominatio ac reverentie eidem supplicanti, suo et dicto nomine et quolibet dictorum nominum, concedere represalias et contracambiandi licentiam in omnibus et per omnia, iuxta formam capitulorum civitatis Ianue, et specialiter sub rubrica: »qualiter laudes et represalia concedentur«, et eidem concedere licentiam capiendi in solutum bona dicti domini Stephani et subditorum suorum, et hoc tam in mari, quam in terra, quod per Commune Ianue distringatur, et quas represalias concedi requirit contra dictum dominum Stephanum et eius bona et contra subditos suos et bona eorumdem in omnibus et per omnia, iuxta formam capituli preallegati.

† MCCCCXXXXIII, die X[a] Decembris. *Responsio illustris et excelsi domini ducis Ianuensium et magnifici Consilii dominorum antianorum Communis Ianue in proprio numero congregati.* Est quod spectabiles officiales Romanie sumant omnem informationem ad hanc materiam pertinentem et cuius ponderis sit concessio harum represaliarum, deinde ipsis illustri domino duci et Consilio referant que invenerint, ut postea possint rectius et consultius decernere quid sit agendum.

Eo anno, die XXII Decembris. Illustris et excelsus dominus Raphaël Adurnus, Dei gratia dux Ianuensium, et magnifica Consilium dominorum antianorum et Officium provisionis Communis Ianue, in legitimis numeris congregata. Cognitis relatione et instructionibus a spectabili Officio Romanie datis, volentes nihilominus eidem supplicationi ius non deesse, commiserunt et committunt claris legumdoctoribus, dominis ducali vicario et Sapientibus Communis, ut testes et probationes quas supplicans ipse dare voluerit recipiant et auditis audiendis ac visis videndis, sed precipue viso statuto, quo datur norma represaliis concedendis, cognoscant et ipsis illustri domino duci et Consilio referant utrum represalie petite sint concedende necne et que sint ipsorum illustris domini ducis et Consilii partes, condic-

---

[1]) Suceava. *Ih* reprezintă în sistemul ortografic genovez pe *č* (c înnainte de *e* și *i*), ca în *ihegataria*, etc.

tione ac declaratione semper adiecta, quod, si contingat eum represalias consequi, non possit tamen illas quovis modo exequi sine expressa licentia eiusdem illustris domini ducis et spectabilis Officii Romanie Iacobus de Bracellis, cancellarius.

Dicto milesimo, die XXIIII Decembris, depositum et presentatum, etc.; visis igitur dicto rescripto et contentis in eo, quadam scriptura deposita per dictum Angelum Iustinianum, suo et dicto nomine, cum nonnullis titulis et exhibitionibus, quodam proclamate inde misso parte prefatorum dominorum vicarii ducalis et Sapientum Communis, commissariorum delegatorum relatione dicti proclamatis, visis quodam »noverint« scriptis, ut asseritur, per Christoferum Goardiam de Sancto Romulo, sua subscriptione, altera subscriptione Francisci de Bergamo, qui videtur affirmare Angelum Iustinianum fuisse coram domino Stephano Vaivoda et eundem requisiverit quod sibi deberet restituere monetam de qua fit mentio in ipso »noverint«, responsione dicti domini Stephani, visis etiam testibus examinatis per Iohannem de Valletari, notarium, affirmantibus subscriptiones dicti Christoferi et Francisci esse manu propria ipsorum, necnon visis testibus examinatis per dictum Iohannem de Valletari, notarium, videlicet Iohanne Rovello, cive Ianue, visoque iuramento delato per prefatos dominos vicarium et Sapientes Communis dicto Angelo, suo et dicto nomine, qui iuravit vera esse omnia et singula contenta in eius supplicatione et qui etiam iuravit ad declarationem predictorum raubariam dictis Angelo et Cravecto factam ascendere ad summam in dicto »noverint« descriptam || et subscriptam per ipsos Christoferum et Franciscum, visis etiam capitulo posito sub rubrica: »qualiter laudes et represalie concedantur«, necnon alio capitulo posito sub rubrica: »de represaliis denegandis« et demum visis que videnda fuerunt, Christi benedicti eiusque matris nominibus invocatis, in his scriptis dicimus, declaramus et referimus ut infra, videlicet quia referimus vobis illustri et excelso domino, domino Ianuensi duci et magnifico Consilio dominorum antianorum represalias concedendas esse et concedi debere ipsi Angelo, suo et dicto nomine, contra prefatum dominum Stephanum Vaivoda et eius subditos et eorumdem bona, cuiusvis generis sint, que habent extra Ianuam, in quibusvis locis subditis Communi Ianue, tam in mari, quam in terra, quod per Commune Ianue distringatur. Et partes illustris domini ducis et magnifici Consilii esse in transmittendo processum predictum coram nobis agitatum, cum instrumentis, scripturis et iuribus coram nobis factis et productis, ad venerandum Officium mercancie civitatis Ianue, quod officium taxet ac declaret in omnibus

et per omnia, iuxta formam dicti capituli: »qualiter laudes et represalie concedantur«. Et ita ut supra dictum est et conclusum, dico et consulo iuris esse ego Nicolaus quondam Manfredi Lucensis, legumdoctor, et ad fidem premissorum manu propria me subscripsi. Et ita ut supra dictum est et conclusum, dico et consulo ego, Nicolaus de Nigro, legumdoctor, ac refero et ad fidem premissorum propria manu me subscripsi. Et idem dico ac consulo ego, Baptista de Goano, utriusque iuris doctor, alter ex dictis Sapientibus, ad quorum fidem manu propria me subscripsi. Manuel Peleranus notarius.

In nomine Domini. Amen. Anno dominice nativitatis MCCCCXXXX quarto, indictione sexta iuxta Ianuensem morem, die Veneris XXI[a] Februarii. Illustris et excelsus dominus Raphaël Adurnus, Dei gratia Ianuensium dux et magnificum Consilium dominorum antianorum Communis Ianue, in legitimo numero congregatum, intelectis relatione ipsa et contentis in ea, secuti eius formam, ratificaverunt et comprobaverunt eam et contenta in ipsa, pronunciantes || in omnibus et per omnia, prout continetur in illa, committentes egregio Officio mercantie Communis Ianue, ut, auditis audiendis ac visis videndis, sed presertim visis processu, instrumentis, scripturis et iuribus productis coram dominis delegatis et inter cetera statuto, cuius inscriptio est: »qua forma represalie concedantur«, taxet ac declaret summas pro quibus represalie sint concedende, tam pro sorte, quam pro damnis et sumptibus, iuxta ipsius statuti dispositionem et deinde eisdem illustri domino duci et Consilio referat. Iacobus de Bracellis, cancellarius.

† MCCCCXXXXIIII, die III[a] Marcii. Deposita in iure et in presentia dicti venerandi Officii mercantie civitatis Ianue per dictum Angelum, suo et dicto nomine, quod Officium, etc., visis igitur suprascriptis supplicatione, commissione, relatione spectabilis domini vicarii ducalis et dominorum Sapientum Communis et contentis in eis, ratificatione ipsius relationis et commissione nobis facta per prefatum illustrem dominum ducem et Consilium, visis expensis factis per dictum Angelum, suo et dicto nomine, tam in eundo Ihuihaviam, quam in redeundo, quam in Ianua Sapientibus Communis, vicario ducali et eius scribe, Sapienti ipsius ac cancellariis Communis Ianue et scribe Officii nostri, et super predictis viso et diligenter examinato toto processu ac matura deliberatione inspectoque capitulo posito sub rubrica: »de laudibus et represaliis concedendis«, omni iure, via, modo et forma, quibus melius et validius de iure fieri possumus, dicimus, cognoscimus, declaramus et referimus vobis, prelibato illustri domino duci et Consilio, ut infra,

videlicet quia cognovit et declaravit represalias petitas per dictum Angelum suo et dicto nomine concedendas esse et concedi debere eidem Angelo contra prefatos dominum Stephanum Vaivoda et eius subditos et eorundem bona, cuiusvis generis sint, que habent extra Ianuam, in quibusvis locis subditis dominio Ianue, tam in mari quam in terra, quod per Commune Ianue || distringatur, quantum pro ducatis quatuormilibus quingentis ex currentibus in dictis locis Velachie, de quibus supra fit mentio, sortis nomine, et pro expensis infrascriptis, videlicet pro ducatis octuaginta 8 ex currentibus in dictis locis, pro expensis factis per dictum Angelum, suo et dicto nomine, in dictis locis, in quibus stetit cum eius sclavo menses decem octo; item pro ducatis viginti septem dicte monete pro damno equorum duorum amissorum in ictinere, in reditu de Ihuihavia, passo per dictum Angelum; item pro ducatis decem octo bonis, pro salario spectabilis domini vicarii ducalis et Sapientum Communis; item pro libris decem Ianuinorum [1]), pro mercede scribe prefati domini vicarii; item pro libris 5 Ianuinorum solutis eius Sapienti; item pro libris 10 Ianuinorum pro mercede cancelariorum; item pro libris sex Ianuinorum pro mercede scribe nostri; et sic ut supra referimus vobis prelibato illustri domino, domino duci et magnifico Consilio.

Antonius Ayeretus notarius et
prefati Officii scriba.

(V°.) Angeli Iustiniani de Garibaldo [2]) relatio presentanda illustri et excelso domino, domino duci Ianuensium et magnifico Consilio dominorum antianorum civitatis Ianue, facta per venerandum Officium mercancie civitatis Ianue inter partes introclusas.

✝ MCCCCXXXXIIII^to, die Veneris, XVI Octobris. Aperta lectaque fuit hec relatio, que prius fuerat presentata clausa et obsignata, ut mos est [3]).

(Gen., *Arch. di St., Diversorum Filze*, XIV).

---

[1]) Galbeni genoveji: *ducati Ianuini*. Se împart în lire: *librae*.

[2]) În Liguria.

[3]) Cele treĭ acte de la începutul procesuluĭ se află şi separat. O parte din document şi în *Diversorum*, XV, ann. 1445. — Asupra dreptuluĭ de represaliĭ saŭ «scrisorilor de marcă» v. a doua ediţie din teza prezintată de R. de Mas Latrie la *École des Chartes*. Obiceiul se practica în Moldova în al XVI-lea veac încă. V. *Arhiva Istorică*, I [1], 7 (supt Bogdan Orbul).

Viena, 21 Novembre 1446.

Împaratul Frederic al III-lea catre ducele Albert I-iŭ de Bavaria.

Fridreich, von Gotes Gnaden Römischer Kunig, zu allen Czeiten Merer des Reichs, Herczog zu Österreich und zu Steir, etc.

Hochgebörner, lieber Ohaim und Fürst. Wir lassen dich wissen, daz uns der Hunyad Janusch, in Namen des gannczen Kunigkreichs Hungern, abgesagt, die Vorstat zu Ödemburg und ettweuil Merkcht und Dörffer bey dem Förchtenstain [1]) und daselbsümb gelegen abgeprannt hat und nu an der Leytta under dem Harrenstain [2]) mit ainer merklichen Menig Ungern, Türcken, Sirfen und *Walachen* liget, und herderhalb der Leytta, in unserm Lannd Österreich ettliche Dörffer aufgehebt haben und in dasselb Lannd Österreich verrer ze ziehen und das mit Prannt und in annder Weg zu beschedigen maynen, widersolich redlich Erpietung, so wir in, auf ir Begerung, durch unser Botschafft und auch in Geschrifft meniger Mal getan haben. (I se va opune deci cu arma. Cere ajutor.) [3])

(Münch., *Allgemeines Archiv, Türken-Hilff de anno 1446 bis 1518,* n⁰ 3).

Genova, 11 Iunie 1449.

Guvernul genovez către podestatul și Consiliul Pereĭ.

Dux Ianuensis [4]), Consilium et Officium Romanie [5]) spectabili et egregiis viris Benedicto de Vivaldis, potestati, et Consilio Pere, nostris carissimis:

Spectabilis et egregii viri, nobis carissimi. Coram nobis lamentatio facta est ab agentibus pro Dominico de Rippa, burgense Pere, quod, cum superioribus annis idem Dominicus iter suum tenderet versus Ihuchaviam [6]) et Leopolim partium Vel-

[1]) Fürchtenstein ?
[2]) Hornstein.
[3]) Războiul fusese declarat prin Septembre. Huniade înnaintează până lîngă Viena, cînd Frederic cedează și încep negocierile. Fessler, II, 508-9.
[4]) Atuncĭ Luigi Fregoso.
[5]) Oficiul însărcinat cu grija coloniilor orientale.
[6]) V. p. 18 nota 1.

lachie [1]), nulla iusta || precedente causa, ymmo de facto fuit nonnullis bonis, raubis [2]) et pecuniis spoliatus ab Nicolao Paraui Polano, Serenissimi regis Polonie subdito, et, dum pluries requisiverit indemnitati sue provisionem dari, solummodo restitutionem nonnullorum pannorum sete obtinuit et propterea requisiverint agentes, ipsi velimus taliter providerę, per viam represaliarum vel aliter, quod idem Dominicus ita inhumaniter et iniuste damnificatus non restet. Nos vere intelligentes semper in omni re iusticie locus esse, volumus quatenus efectualiter adoperetis, habita instructione de materia ipsa a dicto Dominico, qui isthic residet, scribatur dicto serenissimo domino regi velit satisfactionem ablatorum fieri facere eidem Dominico seu agenti pro eo. Et, si renuerit illud executioni mandare, tunc iubemus vobis, habita advisatione opportuna, nos de serie rei certiores reddatis, ut possimus subdito nostro contra prefatum serenissimum dominum regem et subditos suos ministrare iusticiam expeditam usque ad concessionem represaliarum, ne possint perpetrantes mala in suis excessibus gloriari. Data Ianue, die XI Iunii.

(Gen., *Arch. di St.*, *Officium provisionis Romanie*, 1448—9).

---

13 April 1452.

Sequitur copia cuiusdam littere imperatoris Turcorum et Balachorum *(sic)* pro pace facta cum domino Iohanne de Huniad, pro tunc gubernatore regni Ungarie et cum dominis eiusdem regni, ut patet expresse in littera.

Dei gratia, ego magnus dominus et magnus amir [3]), swlthan Mehmetweg [4]), filius magni domini amir sulthan [5]) et filius quondam Murathbeg, iuro vobis, illustri principi, domino Iohanni de Huniad, regni Hungarie gubernatori et dominis Hungarie, et dico *bellathy bebillachin methalthy surnabalhy* [6]) et magni

---

[1]) Certe cu orășenii din Lemberg se mai întîmpină și prin 1446, cînd trei Genovejĭ din Pera, Iacob de Oliva, Angelo Lercari și Neculai Spinola, sînt închiși de ofițerii regelui în acest oraș, ca răzbunare pentru împlinirea la Pera a unui Lemberghez, Neculai «Zindihac», care avea datorii față cu familia Spinola *(Diversorum Filze*, XV, 8 Februar și 11 Mart 1446). Alte scrisori de represalii sînt aminate la 9 Iunie 1449 (v. *Officium provisionis Romanie,* 1447-8, la data de 9 Iunie și Belgrano, *Pera*, 218-20).

[2]) *Robe,* it. (lucruri).

[3]) *Amice,* în text. Suveranii turci se intitulează până tărziŭ *emiri*, de la un timp purtînd paralel și titlul de *sultani*.

[4]) *Mehemet-beg,* Mohammed al II-lea (de la 2 Februar 1451).

[5]) *Amirewlthan,* în original.

[6]) Turcește.

nostri prophete Mirameth *(sic)* et septem musaph [1]) quod habemus et credimus nos Musromani et per mille et unum nomina Dei *Mumurschi Mehameta* [2]) et per animam avi et patris mei et per animam meam et per caput meum et in caput filiorum et per corpus meum, || in quo sto, — quod volo pacem per tres annos cum domino gubernatore et cum dominis Ungarie, sub hac disposicione, quod regnum Hungarie et qui eos audiunt et obediunt, eciam Dobronik [3]), que ad ipsum pertinet et sibi obedit, cum terris, castellis, que possidet ipsa Dobronik, abstulit a primis regibus, predecessoribus regni Ungarie; et si quid Steffan Weida [4]) Dubronik abstulit, reddere teneatur; sic eciam Kilie et ad eam pertinentes, sibi obedientes et alie quecunque ad sacram regni Ungarie coronam pertinentes, tenute a meo dominio [5]) et ab hominibus mei dominii, per tres annos; sic etiam, ubi dominium meum et tenuta, habeant pacem a domino gubernatore et a dominis Ungarie per tres annos, et propter castra, incipiendo a [6]) Sewrim, prima [7]) penes Danubium, nec dominium nec homo dominii aliqua castra vel fortalicia edificent; sic eciam dominus gubernator et domini Hungarie nova castra; sed castra que aput manus ambarum parcium essent, valeant et valent edificare et construere iuxta nutum; et illustris princeps, dominus Georgius, despotus Rasie, et filii sui et castra sua, etiam terra sua et omnis conditionis homines, quod [8]) habeat eos [9]) dominium meum in pace et dilectione. Volo stare in iuramento et disposicione quicquam cum eis [10]) iuravi et inscripsi, sed per potenciam nihil faciam, nec

---

[1]) *Μουσάφια*, în tractatul aceluiaşî cu Pera (29 Maiŭ 1453): lecţiunî sacre ale Coranuluî. V. Hammer, 1, 675-7. Cf. *ibid.*, II, 543-4, 607 şi urm. (tractatul din c. 1403 cu Bizantiniî) şi Romanin, *Storia documentata di Venezia* (Veneţia 1855), IV, 528—9.

[2]) Turceşte. În tractatul cu Pera jurămîntul se face pe ceî 124.000 de profeţî.

[3]) Raguza. V. asupra legăturilor sale cu Ungaria Thallóczy şi Gelcich. *Diplomatarium relationum reip. Ragusanae cum regno Hungariae* (Budapesta 1887, in 8 º, ed. Ac.).

[4]) Voevodul Ştefan Cosaricî, stăpîn al Bosniiî la S. E. de Narenta. Cumpără titlul ducal (de aicî *Herzog, Herţegovina*) de la Împăratul Frederic al III-lea în 1440—1 (Hertzberg, *Gesch. der Byzantiner und des osmanisch. Reiches*, Berlin 1883, în colecţia Oncken, 619). Asupra luptelor sale cu Raguza v. cronicile luî Restius şi Gondola, în publicaţiile Academiiî din Agram (Agram 1893), 297 şi aiurea.

[5]) *Domino*, în original.

[6]) *Et*, în original.

[7]) Adecă: *civitate*.

[8]) *Qui*, în original.

[9]) *Eas*, în original.

[10]) *Seri*, în original.

in obprobrium; et quid petierunt et non dederint, propter hoc cum ipsis nullam discordiam faciam; et, dum implebuntur predicti tres anni, et dominus dispositus et filii et castra et terre a dominio meo remaneant cum pace, sub eadem pacis constitucione, sub qua ante hanc presentem [1]) disposicionem inter ipsum dominum dispositum et nos iuratum fuerit, nunc et imposterum; et quicquid boni fuerit despoti [2]) in regno Bossne [3]), eidem restituatur, et siqui non restituerit [4]), pacem non habeant; et despotus et filii persolvant et reddant quod promiserunt dominacioni mee. Sic [5]) dominus despotus et filii sui et castra et nobiles qui habeant pacem a domino gubernatore et dominis [6]) regni predictis [7]) tres annos, et imposterum quod despositus et filii et terra et castra sua maneant cum domino gubernatore et dominis Hungarie in pace [8]). Et etiam Latislaus, Wayda [9]) Balachorum [10]) quid tenetur dominacioni mee, sive cum tributo [11]), sive cum alio servicio, id exolvat et faciat dominacioni mee. Sic eciam quid tenetur regno Hungarie aut gubernatori [12]): audiencia, obediencia et obligacio [13]), aut cum aliis serviciis, hoc faciat. Et, dum de premissis ambabus partibus satisfecerit, maneat in pace; ubi vero quid mihi aut domino gubernatori [14]) tenetur, non solveret, et eciam dominis Hungarie, habeat quelibet pars liberam facultatem ipsum [15]) perturbare et ad solvendum compellere, et per hoc pax firmata non violetur. Et iste Ladislaus, qui nunc est dominus super Balachos, usque terminabitur ista treuga ipse fiat dominus et, si ipsum Ladislaum, durante ipsa pace, mori contigerit, nulla pars habeat facultatem in Transalpinis preficere dominum [16]), nisi illum quem illa terra dilexerit. Et ille qui tunc esset dominus super Balachos maneat in predicta disposicione usque terminum pre-

---

[1]) *Prasentem,* în original.
[2]) Al Serbiiĭ, Gheorghe Brancovicĭ.
[3]) Unde domnia Ștefan Toma, fiul luĭ Ostoia (1443—59).
[4]) *Vestituerit,* în original.
[5]) *Sit,* în original.
[6]) *Dominos,* în original.
[7]) *Predictos,* în original.
[8]) *Pacia (paciencia),* în original.
[9]) *Waydo,* în original.
[10]) Vladislav Dan (c. 1448-56). Asupră-ĭ v. Bogdan, *Vlad Țepeș,* 62—9; Xenopol, II, 130.
[11]) *Tacito,* în original. S'ar maĭ putea bănui: *caracio* (haraciŭ).
[12]) *Gubernatore,* în original.
[13]) *Obligavit,* în original.
[14]) *Gubernatore,* în original.
[15]) *Ipsam,* în original.
[16]) *Dominium,* în original.

nominatum [1], prenotatum. Et rex Bossne et alii domini Bosne cum quid *(sic)* tenentur [2] dominacioni, aut cum tributo [3], aut aliis serviciis, id mihi perficiant [4], et, donec perfecerint [5] cuilibet nostrum, maneant in pace [6]. Ubi vero non perfecerint quod teneantur mihi aut regno Hungarie aut domino gubernatori [7], liberam [8] habeant facultatem quelibet pars perturbare ipsos et impedire et ad id faciendum compellere et per hoc treuga presen non violetur. Foriscitores [9] ambarum parcium ambulent per nostra loca et per nostras terras pacifice, per terras et aquas, dempto quolibet impedimento, et faciant forum sine ullo [10] impedimento, tributum solvendo iuxta conswetum modum locorum regni. Et sic ambasiatores ambarum parcium ambulent inter partes cum pace; husarones et malifactores, dominio meo subiecti, si aliquid [11] mali ad partes regni Hungarie furtive aut per violenciam inchoaverint, mittat dominus gubernator mihi, ad noticiam deducendo, et ego inveniam tales malefactores et corripiam iuridice et homini dampnificato satisfaciam. Sic eciam hussarones vel malefactores Hungarie, si aliquid mali ad terram meam fecerint, dominus gubernator modo simili talis modi malefactores corripiat et dampnificatis satisfaciat, et propter huiusmodi malos homines inpaciencia (?) non fiat. Et, completis hiis tribus annis, si inventum *(sic)* fuerit aliquis ambasiatorum nostrorum [12] apud dominum gubernatorem, aut homines mercatores dominii mei in regno Hungarie, aut similiter ambasiata domini gubernatoris apud dominacionem meam et mercatores hungari [13] in terra dominii mei, ambe partes libere dimittantur cum omnibus rebus, vadat quilibet in terram suam libere, cum pace; et ad hec [14],

in quibus iuramentum feci et inscripciones domino gubernatori et dominis Hungarorum, teneam, et amiciciam teneant et foveant dominus gubernator et domini Hungarie domina-

---

1) *Pnatum*, în original. Abreviarea ie neobişnuită; dacă se ceteşte: *prenotatum* şi aicĭ, trebuie de suprimat repetiţia.
2) *Tenetur*, în original.
3) *Tacio*, în original.
4) *Perficiat*, în original.
5) *Perfecerit*, în original.
6) V. p. 25 n. 8.
7) V. *ibid.*, n. 14.
8) *Liberant*, în original.
9) Negustorĭ, de la *forum*, piaţă.
10) Neinteligibil.
11) *Aliqui*, în original.
12) *Ambasiatarum nos nostrorum*, în original.
13) *Hungarii*, în original.
14) *Hoc*, în original.

cioni mee per tres annos, et ita me percutiant [1]) omnia mea iuramenta per me iam facta, quod nihil de hiis predictis violare volumus. Factum coram nobilibus domini Georgii despoti: Rewtz Bolnik [2]), pastore et Book Wayda [3]) et coram ipsis dominacio mea iuramentum praestitit et inscriptionem dedit, fecit; et per hec omnia, premissa videlicet, iuramentum, inscripciones, disposiciones et ordinaciones, infra tempus prenotatum fiant; ego et omnes ad me pertinentes inviolabiliter et infringibiliter observabimus [4]) et tenebimus; sic eciam dominus gubernator et domini Hungarie. Datum mensis Novembris XX^ma^ die, in Andrinopoli [5]), anno ab inicio mundi sex milia nonagentesimo et sexagesimo. Datum pridie Tiburcii et Valeriani martirum, que est tredecima die mensis Aprilis, anno Christi ab incarnacione millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo [6]). Scriptum per manus Udalrici Spannagel [7]).

(Munch., *Hof u. St. Bibl.*, ms. lat. 19.542, f° 260 şi urm.).

Genova, 5 Maiŭ 1452.

Acordare de represaliĭ genoveza contra Moldoveĭ.

(V°.) *Pro Francesco Cavalo.*

Coram vobis illustri et excelso domino, domino duce Ianuensi magnificoque dominorum antianorum Consilio constitutus Franciscus Cavalus, procurator et procuratorio nomine Petri de Gravaigo, burgensis Pere, ut de procura constat publico docu-

---

1) *Pertuciant*, în original.
2) Vornic? Dar *pastore?*
3) Vuc Voevodul, de sigur.
4) *Obstabimus*, în original.
5) *Andinopolim*, în original.
6) *Secundum*, în original. Data ie, cum se vede, dublă (20 Novembre 1451 şi 13 April 1452). Întăia ie pentru jurarea tractatuluĭ în Adrianopol, a doua pentru ratificarea din Buda, de sigur.
7) Acest tractat se află într'o rea copie (datorită menţionatuluĭ Ulrich Spannagel), datînd din aniĭ ce au urmat de aproape acela al încheieriĭ sale. Alte bucăţĭ din codicele miscelaneŭ, care ni l-a păstrat, sînt copiate în 1451. — Actul iera inedit în momentul publicăriĭ vol. al II-lea din Fessler-Klein (1869), unde nu sînt pomenite, privitor la dînsul, de cît scrisoarea luĭ Huniade către Braşovenĭ (Teleki, *A Hunyadyak kora*, X, 322-3) şi menţiunea cronicaruluĭ bizantin Dukas (233). Ar fi greŭ să se cerceteze în literatura istorică ungurească de maĭ tărziu în această privinţă: dacă însă tractatul ie inedit, ie un cîştig însemnat pentru istoria relaţiilor Europeĭ creştine cu Turciĭ.

mento, manu Nicolai de Turrillia, notarii, anno et *(bis)* die contentis in illo, quod exibet et producit, — dicit et exponit quod anno de MCCCCXXXXVIIII advenit Peram Iohannes Simicfal de Leopoli sive Lamburge, subditus regis Polonie, qui ex Bursia Peram conduxit certam quantitatem piperis empti per dictum Iohannem in Bursia ex processu certarum rerum Petri Mani Vellachi, habitatoris Ihuihave, qui res eas in Mocastro [1]) apodiaverat dicto Iohanni, tunc venturo ad partes Pere seu Bursie, quo earum processum converteret in piper seu alias merces, ut mercatorum moris est.

Item dicit quod illic Pere dictus Iohannes cum certis aliis Polanis captus et detemptus fuit, mandato spectabilis domini Benedicti de Vivaldis, tunc potestatis Pere, ad instanciam dominorum Nicolai Gateluxii [2]) de Porta, Thome Spinule quondam domini Gasparis et Imperialis de Grimaldis, agentis nomine Angeli Lercarii [3]), sub pretextu certarum assertarum represaliarum, quas eos habuisse assertum est contra subditos regis Polonie dumtaxat. Et similiter a dicto Iohanne ablatum fuit dictum piper et venditum in publica calluga [4]), mandato et ad instanciam de quibus supra, ac si fuisset de bonis Polanorum, quanquam palam dixerit idem Iohannes illud fore dicti Petri Mani, Vellachi, et non subditi regis Polonie. Ex qua piperis ablatione, in Vellachia, de mandato domini Bogdani Vaivode, Vellachie domini [5]), per dictum Petrum Manum Vellachum a dicto Petro de Gravaigo intercepti sunt sachi XVIII cotonorum, capelli pilosi centum et sachi duo tefticorum [6]), rationis dicti Petri, ut publicum est || ac notorium et constat per attestationes Bartholomei Narixe, Pagani de Prementorio, civium Ianue et Hectoris Mansani, burgensis Mocastri, per quas etiam attestationes constat dictum Petrum Manum Vellacum appodiavisse dicto Iohanni certas res per eum ducendas Pere vel in Bursia, ut supra dictum est; constat etiam litteris dicti domini Bartholomei, dirrectis domino potestati Pere et eius Consilio, fides quibus fit, perscriptas res dicti Petri de Gravaigo fuisse assignatas dicto Petro Mano pro satisfactione damni sibi illati in Pera ex ablatione piperis sepedicti. Quas quidem lit-

[1]) Moncastro, Cetatea-Albă. Trecuse între 1441 și 1445 în stăpînirea Genovejilor, cari o ieaŭ de la Moldovenĭ. (Heyd, *o. c.*, I, 533-4). Apoĭ orașul revine la Moldova *(ibid.*, II, 392). — Cf. Hasdeu, *Istoria critică a Romînilor*, I, ed. a 2 a (Bucureștĭ 1874), 9 n. 7.

[2]) Gattilusio, familie din care o parte poseda insula Lesbos.

[3]) V. p. 23 n. 1.

[4]) *Callega*, mezat. V. Ducange, ad vocem.

[5]) Al II-lea (1449—51).

[6]) Taftă. Asupra acestuĭ articul de comerț oriental v. Heyd, II, 700.

teras et attestationes, ad verificationem iurium dicti Petri de Gravaigo, dictus Franciscus dicto procuratorio nomine exhibet et producit. Item dicit quod, cum, propter captionem dicti piperis sic ablati a dicto Iohanne, que ferri non poterat nec debuit, eo quod ipse asserte represalie in quantum . . . *(rupt)* [1]) sequi debuissent, debebant exequi in rebus et bonis subditorum regis Polonie, et non hominum Vellachorum, sicut est dictus Petrus Manus, cuius constat dictum piper fuisse, ut predicitur, tantum damnum secutum sit et sequatur dictum Petrum de Gravaigo adeo iniustissime et inique; pro indemnitate et satissfactione sua dictus Petrus habuit recursum ad spectabilem dominum Angelum Iohannem Lomelinum, potestatem Pere eiusque reverendum antianorum Consilium ac eis de iure suo instantissime petiit et supplicavit, qui, auditis supplicatione dicti Petri et responsione dictorum Nicholai, Thome et Imperialis, protulerunt non posse in causa ipsa sese intromittere, obsistente regula »de prohibita intromissione iusticie«, ut de his constat per supplicationem tunc factam per dictum Petrum dictis dominis potestati et Consilio, quam cum responsione dictorum Nicholai, Thome et Imperialis, necnon responsione || ac deliberatione facta per prefatos dominos potestatem et Consilium, dictus Franciscus dicto nomine exhibet et producit in publicam formam.

Si igitur humanum est et equum quod habeat idem Petrus qui ius suum audiat suasque intelligat iniuriam et oppressionem ac iusticiam reddat;

Supplicat ipsis Franciscus dicto nomine instantissime dominationi et magnificentiis vestris, quatenus dignentur et velint dicto Petro de Gravaigo, earundem servitori devotissimo, de opportuno remedio providere, etiam, si expediet, ad cautelam de earum plenitudine potestatis.

† MCCCCLII°, die V[a] Maii.

Illustris et excelsus dominus dux Ianuensium [2]) et magnificum dominorum antianorum Consilium Ianue, in sufficienti et legitimo numero congregatorum, intellecta continentia supplicationis predicte habitisque coram se una parte nobilibus Benedicto de Vivaldis et Angelo Lercario et ex parte altera prefato Francisco, supplicante nomine quo supra, et intellectis omnibus his que dicere, producere et allegare voluerunt, intendentes quod in omni re detur iusticie locus, commiserunt et, huius-

[1]) Se vede însă că trebuie să fie: *exsequi*.
[2]) Atunci Pietro Fregoso.

rescripti auctoritate, committunt spectabili Officio provisionis Romanie Communis Ianue, quatenus, visa dicta supplicatione auditisque partibus predictis et sumpta instructione opportuna super contentis in supplicatione sepedicta, referat prefatis Illustri domino duci et Consilio quid invenerit et qualiter providendum sit super expositis supra a dicto Francisco.

(Gen., *Arch. di St.*, *Diversorum Filze*, XX, 1452).

Genova, 17 Maiŭ 1452.

Acordare de represaliĭ genoveză contra Moldovenilor.

Dux Ianuensium [1]), etc. Spectabili viro Angelo Iohanni Lomellino, potestati Pere nobis carissimo.

Spectabilis vir, nobis carissime. Questum est apud nos, parte dilecti nostri Petri de Gravaigo [2]), burgensis loci illius, eundem Petrum, cum habere debeat a certis suis debitoribus Velachis magnam pecuniarum summam, hactenus caruisse iusticia apud illorum dominum Velachie [3]), quod, si nostra est iniuriis nostrorum obsistere, ortatur nos dicti Petri indigentie ut occurramus. Volumus igitur, si sic esse noveritis, ad instantiam dicti Petri interdici et arrestari faciatis in loco illo tantam rerum et bonorum Velacorum quantitatem, quantam capit summa crediti dicti Petri, quam nullatenus relaxari permittatis, donec per nos committetur vobis quod faciendum erit, salvo si ante aliam nostram commissionem dicto Petro satisfactum esset, quo casu omnis huiuscemodi interdictio et sequestratio locum non habeat. Data Ianue, die XVII Maii [4]).

(*Ibid.*, *Litterarum*, II, f° 235, n° 1029).

---

1) V. p. 29 n. 2.

2) V. pp. 27 şi urm.

3) Alexandru al II-lea. V. Picot, 84 n. 2; Xenopol, II, 174 şi n. 30.

4) Cf. publicarea parţială a luĭ Belgrano, 223.

Genova, 17 Maiŭ 1453.

Acordare de represalii genoveza contra Moldovenilor.

Dux Ianuensis [1]) spéctabili viro Angelo Iohanni Lomellino, potestati Pere, dilectissimo nostro et cuicunque successori suo.

Nunciatum nobis est dilectum nostrum Petrum de Gravaigo, burgensem Pere, recipere debere a quibusdam Vellacis certam pecunie summam, que ascendere dicitur fere ad summam ducatorum IIII m. ducatorum de Mocastro [2]) et omni diligentia petivisse a domino Vellaco [3]) et officialibus suis ius superinde ministrari, nec tamen potuisse hactenus iusticiam consequi, et ob id supplicatum ut indemnitati dicti Petri expedientibus remediis occurramus. Nos, consyderantes iniquum fore ut nostris in alienis terris iusticiam *(sic)* denegetur, ita ut indirecte bonis suis spolientur, volumus et vobis committimus ut, his litteris acceptis, impediri ac sequestrari faciatis de bonis ipsorum Vellacorum in Pera repertorum tantum quantum capiat summa crediti dicti Petri, quod sic impeditum retineri faciatis penes idoneas personas usque quo eidem Petro fuerit satisfactum, vel a nobis aliter provisum. Quod quidem ita a vobis servari ac fieri volumus omnino et omni amota contradictione, sub pena indignationis nostre. Data die XVII a Maii.

(*Ibid.*, XV, f⁰ 390, n⁰ 1397).

---

6 August 1453.

Patriarhul de Constantinopol, Samuil, și alțĭ episcopĭ grecĭ refugiați în Muntenia, către orășeniĭ din Sibiiu, despre caderea Constantinopoluluĭ [4]).

(Münch., *H. u. St. Bibl.*, lat. 3507, f⁰ 350 și urm.).

---

[1]) V. p. 29 n. 2.
[2]) V. pp. 28 si 30.
[3]) Alexandru al II-lea.
[4]) Bucata a fost publicată, după o bună copie a luĭ Thomas, de Teutsch, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, II, 156 și urm. — Contrar păreriĭ învățatuluĭ sas, nu putem vedea în această «scrisoare» decît unul din nenumăratele apocrife ce se răspîndiră în Europa după căderea Constantinopoleĭ. O singură dovadă : în momentul căderiĭ imperiuluĭ, nu iera patriarh în Constantinopol : Mohammed al II-lea a numit după cucerire pe Ghenadie.

Genova, Maiu 1455.

Cerere de represalii a lui Ambroziu Senarega [1]).

Pro Ambrosio de Senarega.

Magnificentiis vestris supplicatur ac exponitur per Ambrosium de Senarega, civem et cancellarium Comunis Ianue, tanquam fratrem et coniunctam personam Thome, Hieronymi, Gregorii et Iohannis de Senarega, fratrum suorum, quod, cum prenominati fratres ipsius Ambrosii in partibus Ponti, quod Mare-Maius vulgo dicitur, pacifice tenerent castrum quod Illicis [2]) nuncupatur, acquisitum per eos a Tartaris, summis laboribus et maxima impensa reedificatum, in quo, quasi refugium omnium qui christianam religionem in ea regione confitentur, ipsi fratres constituerant, ut vexatis aut captis a Tartaris, qui eas partes incolunt, in eo loco et redemptionis et subsidiorum remedia plurima prestarentur. — Evenit his superioribus annis, silicet de mense Maii, cum nonnulli homines et incole Mocastri, partium Velachie, a Tartaris capti fuissent et, opera fratrum predictorum ipsius Ambrosii et de ipsorum pecunia, pro tribus milibus quadringentis ducatis in Mocastro currentibus redempti atque ab eis humanissime in castro predicto recepti, donec dicta pecunia restitueretur, nonnulli homines Mocastri, imo, ut vulgo creditur, comissione rectorum loci illius, quos jupanos vocant, ac seniorum, sub simulatione piscandi ad castrum predictum accesserunt et, machinatione habita dolisque compositis cum his Velachis, qui obsides intra castrum, donec pretium redemptionis sue rederetur, morabantur, cum ipsi, qui sub pretextu piscatorio venerant illuc, essent sexaginta, redempti[s] vero intra castrum quatuordecim existentibus, Gregorio et quondam Petro de Senarega in castro nil tale timentibus, ab illis potissime cum quibus sub optima pace excelsum Comune Ianue et omnis Ianuensium natio, seposita omni suspicione, vivebat, minusque ab illis quibus continuo ipsi fratres predicti beneficia, comoda et reliqua quecumque sunt humanitatis officia conferebant et qui a Tartaris pridie ipsorum fratrum pecunia redempti pie clementerque fuerant, a quibus nedum dolus timeri aut ea crudelitas que narrabitur non debuit, que omnem que inter homines unquam barbaros acta sit ferocitatem vincit, sed potius dignam pii officii remunerationem sperari ac reddi omnis ratio bene vivendi suadebat,

[1]) V. și Heyd, II, 397.
[2]) Lerici, la gura Niprului. V. *ibid.*

— evenit ut, postposita omni crestiani nominis religionisve memoria, omnibus beneficiis, hospitalitate, humanitatibusque supradictis oblivioni datis, dicti homines redempti. ordine composito cum piscatoribus falsis, ut ipsi intra castrum existentes custodias castri captato tempore interficerent, cum ipsum castrum, si interior hostis abfuisset, paucis custodibus indigeret, id(que) fecerunt et, necato custode turris, signo dato, falsi piscatores ad portam castri, cum auxilio eorum qui turrim occupaverant, armis collatis, paucis defensoribus, et intra castrum hostibus et aliis ab extra oppugnantibus, non valentibus resistere, castrum ipsum cum pluribus mercibus in eo. existentibus et omni supellectile sub hac proditoria fraude rapuerunt, ut Gregorium predictum resistentem, quatuordecim vulneribus confossum, comprehenderunt ac Petrum predictum, et quidquid ipsi fratres in eo castro habuerunt, in predam dederunt. — At, ne cellaretur hanc rem omnem a jupanis et rectoribus Mocastri senioribusque eiusdem loci cogitata[m], in eorum vim potestatemque castrum datum est, et Gregorius ipse predictus Mocastrum deductus est semivivus, ubi, tamquam grave aliquod scelus comisisset, in ludibrium ductus ac verberibus affectus, tandem turris fundo carceratus inclusus est, ubi triduo tentus fuit sine medicamine vulnerum, ita ut ab illuvie in fetorem intolerabilem ea vulnera converterentur, inhumanissime iacuit, reliquo Petro semper in carcere dicti castri et filia eius una naturali in captivitate posita. Ea preda ipsos Ambrosium et fratres eius antedictos, ut nihil mentiatur, decem milium ducatorum venetorum damno afficit, ita ut omnem ipsorum substantiam amiserint. Preterea et iniurias et vulnera ac ludibria, dolorum incrementa maxima, que eo graviora videntur, quo ab his illata sunt, a quibus potius comoda expectanda erant. — Hec cum ita sint, et eo tempore Thomas, alter ex fratribus, apud Mocastrum foret, a jupanis captus et carcere conclusus fuit, ut nil inhumanitatis obmitteretur, quo paucula quedam pecunia ex pretio redemptorum predictorum recepta ab eo extorqueretur. Qui tandem vix eorum manus evasit, nec petentibus restitutionem castri ac pecunie hactenus aures jupanorum Mocastri aperte fuerunt, ita ut quodammodo se nil deliquisse Mocastrenses existimare videantur. — Exponitur etiam quod dictus Gregorius per Mocastrenses vinctus et vulneratus ad illustrem dominum Petrum Vaivodam [1]) ductus fuit, qui dominus Petrus, facta prius per ipsum Gregorium fide de damnis suis, pietate et zelo iustitie

[1]) Al III-lea (Aron). Coregent al Moldoveĭ cu Alexandru al II-lea (Alexandrel) pe acest timp. V. Xenopol, II, 174 ; Picot, 84-7.

ipsum Gregorium liberari fecit et preter hoc patentes litteras ei concessit, quibus consequi posset solutionem contra Mocastrenses pro pretio et valore tantum bonorum suorum amissorum in dicto castro, de ducatis quatuordecim milibus turchis, et quod ob id non intelligeretur Comunitas Ianue habere bellum cum eo, prout latius in ipsis litteris coram Magnificentiis Vestris exhibitis continetur.

Nam etiam ex ipsis litteris ipse illustris dominus Petrus pollicitus fuit dictis fratribus castrum suum restitui facere.

Itaque cum ex inhumanitatibus que in ea re, preter omnem hominum opinionem, sine ullo Dei timore, omni postposita humanitate, facte sunt, obmittantur plurima, ne longior fiat oratio, supplicatur antedicte dominationi, ut, tum iustitie intuitu, quam Magnificentie Vestre pro suis fidelissimis civibus ministrare consuevit et iure meritoque tenetur *(sic)*, tum ne tanta perfidia et siquid deterius crudelissima proditione dici potest, debita pena et provisione careat, eidem Ambrosio, nominibus quibus supra, reprehensalias concedere contra homines et bona Mocastri ac subditos ipsorum pro ea summa pecunie, de qua ab ipsis damnificati ac predati fuerunt, ac etiam impensis et interesse, vel dictis fratribus licentiam concedere, ut ipsi sumptibus suis bellum facere possint dictis hominibus de Mocastro.

MCCCC... *(rupt)*, die XIIII Martii.

Scriptum est expedienter, ut in manuali litterarum continetur, et cum litteris missa copia huius supplicationis illustri domino Petro Vayvode, domino Velachie Inferioris, et magnifico ac spectabilibus dominis jupano et senioribus Albicastri [1]).

(Gen., *Arch. di St.*, *Filze di Caffa*).

Genova, 14 Octombre 1455.

Sentință în procesul Senarega.

MCCCCLV, die 14 Octobris.

Magnifici domini protectores comperarum Sancti Georgii [2])..., audita et intellecta querimonia coram eis facta per Ambrosium de Senarega [3]), suo nomine et nomine et vice Thome de Se-

---

[1]) Bucata ie reprodusă după Vigna, *Codice diplomatico delle colonie tauro-liguri* (în *Atti della soc. lig. di st. patria*, VI, VII, 1-2, 1868-9), I, 307-9, îndreptîndu-se greșelile ce s'aŭ constatat prin colaționarea cu originalul.

[2]) La 25 Novembre 1453, restul posesiunilor genoveze în Orient fusese cedat protectorilor băncii S.-Gheorghe.

[3]) Asupra luĭ Senarega v. p. 32.

narega et aliorum fratrum suorum, de commissione data spectabili et prestantibus viris, consuli et massariis civitatis Caffe, super retencione possessionis castri Illicis [1]), casu quo opera et auxilio communitatis Caffe recuperetur, donec et quousque ipsis consuli et massariis aliud sit datum in mandatis, et dicente talem commissionem de iure dari non potuisse per memoratos dominos protectores, quia ipse Ambrosius et fratres pretendunt castrum ipsum ad ipsos fratres pleno iure spectare et pertinere, cuius contrarium pretendunt memorati domini protectores certis rationibus et causis ipsi Ambrosio commemoratis; auditis in ea controversia prestantibus dominis Andrea de Benegassio, utriusque iuris doctore, et Francisco Marchisio, legumdoctore, subrogato loco domini Luce de Grimaldis, alterius Sapientis dictarum comperarum, volentes in re hac mediam et equam viam amplecti, decreverunt et deliberaverunt, quod, si pretactum castrum ope et auxilio communitatis Caffe recuperetur, quod ipsius castri possessio prenominatis Thome et fratribus, de Senarega, restituatur, custodiendo tamen hoc medio tempore expensis ipsorum Thome et fratrum, ipsis Thoma et fratribus prius satisfacientibus communitati Caphe expensis que facte essent per ipsam communitatem Caphe vel alium pro ea in recuperacione dicti castri et ipsis Thoma et fratribus prius satisdantibus in Caffa de stando iuri ipsis magnificis dominis protectoribus et communitati Caphe et de restituendo dictum castrum, casu quo fuerit iudicatum per ipsos dominos protectores pretactum castrum ad memoratos dominos protectores seu comperas, vel ad communitatem Caphe spectare et pertinere: que satisdacio debeat prestari de summis [2]) quingentis, et ultra dictus Ambrosius debeat se obligare suo proprio et privato nomine se facturum et curaturum cum effectu, quod dicti Thomas et fratres sui stabunt iuri dicto Officio Sancti Georgii et observabunt ea que iudicata fuerint super facto dicti castri; aliter quod solvet dicto Officio florenos duomillia Ianuinorum. Sane tamen intellecto quod pro predicta non intelligatur in aliquo derrogatum aliquibus conventionibus et pactis factis per consulem et massarios Caffe cum supradictis Thoma et fratribus vel altero eorum super facto dicti castri et expensis que occa-

[1]) La gura Niprului. Frații Senarega-l rezidise, dar locuitorii din Moncastro, atunci supt Moldova, il ieu prin surprindere in 1455. V. p 32. Cf. asupra cazului și Vigna, 358-9 (guvernul Caffei refuză intervenția armată).

[2]) Măsură de greutate, formînd o monedă egală pe acest timp cu 202 aspri. Cf. Schlumberger, *o. c.*, cap. Caffa; publicația noastră *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle* (supt presă), pp. 17—8 și *Atti*, IV, CXXIII n. 1.

sione recuperacionis dicti castri facte essent vel fierent in futurum. Intellecto eciam quod per predictam non intelligatur in aliquo derrogatum aliquibus iuribus que dictum Officium et seu *(sic)* communitas Caffe in dicto castro haberet, nec etiam aliquibus iuribus dictorum Thome et fratrum, et precipue occasione impensarum per dictos Thomam et fratres factarum occaxione dicti castri [1]).

(Ibid.)

---

17 Decembre 1455.

Din socotelile Caffeĭ.

† 1455 die 27 Octobris.

. . . Item die XVII Decembris [2]) pro Ieronimo Senarega [3]), et sunt pro uno nuncio misso de mandato magnifici domini consulis Maocastrum *(sic)*, pro agendis Communis, pro re ardua [4]), et dicitur pro capsa Ieronimi de Abro de LXXXVIIII aspri DC. . . .

(Ibid., Masseria di Caffa, 1455, f⁰ 56).

---

28 Iunie 1456.

Din aceleşı socotelĭ.

. . . . Item die XXVIII Iunii pro Iohane Spinulla, iurisdoctori *(sic)*, et sunt pro scoto [5]) mensis unius, conditio Petri Spagnoli, olim socii Iacobi de Capoa, qui fugit in Trapezonda et captus fuit in Moncastro per Ianuenses nostros, nomine Communis, ad aspros VI et DXXXIII, et hoc de mandato magnifici domini consulis et spectabilium dominorum massariorum de CVIIII. . . aspri CCLXX.

Item in die ea pro dicto Iohanne, et sunt pro una provisione sibi facta iam diu est, causa mittendi quodam suum navilium pro Moncastro, pro grano, de mandato prefatorum magnifici domini consulis et massariorum, de CVIIII aspri CCCC. . . .

(Ibid., 1456 A, f⁰ 71 V⁰).

---

[1]) În aceiaşĭ zi, Ambroziu primeşte învoiala. Se dă de ştire la Caffa: «volumus igitur pro Illicis recuperatione facietis, ut deliberavimus.» — O încercare nu izbuti, şi războiul cu Cetatea-Albă fu părăsit. Heyd, II, 397-8 (după alte piese publicate în Vigna). V. şi p. 35 n. 1.

[2]) 1455.

[3]) Fratele luĭ Ambrosiu. V. p. 32.

[4]) «Res ardua» pare a fi ocuparea castelului Lerici de locuitoriĭ din Moncastro. V. pp. 32 şi urm.

[5]) *Scotum*, parte, socoteală (fr. *écot*, engl. *scot*).

Buda, 7 April 1457, «hora XVI-a.»

Raport al ambasadoruluĭ venețian în Ungaria, Petru de' Tommasî.

.... Preterea affirmano [1]) in Bulgaria, Vallachia, Servia e Bossina essere venuti grande numero de Turchi; ala giornata ne giongeno deli altri [2])....

(Milan, *Arch. di St.*, *Missive*, 38, f° 86 V°; *Ungaria — 1490*).

C. 1459—70.

Relatione del regno d'Ungaria al tempo di rè Matia.

.... Li membri che aspettano al detto regno sono questi: la Valachia grande et piciola... La Valachia grande et piccola confina dalla banda di Greco, a Levante, col Mar-Maggiore; sul detto mar sono più luoghi che spettano alla Valachia; li principali sono: Moncastro, Licostomo, Bailigo [3]). Confina Valachia da Sirocho con la Bulgaria et Servia; da Greco con Polonia et Tartaria, da Ponente con Ungaria, verso Transilvania...

... Un gran contrario di questo rè è perchè, essendo lui disceso da Ianus [4]), il quale non era Ungaro nobile, ma Vallaco, non di troppo gentil parentella [5])....

(Milan, *Bibl. Ambrosiana*, R 94 sup., f° 298, 304).

---

3 Maiŭ 1460.

Din socotelile Caffeĭ.

.... Item die ea pro Iuliano de Flisco et Gregorio Rubeo, emptoribus cabelle bestiaminum, et sunt pro bobus VIIII in-

---

[1]) Soliĭ despotuluĭ Serbiiĭ, Gheorghe Brancovicĭ.

[2]) Publicat și în Makuscev, *Monuments historiques des Slaves méridionaux et de leurs voisins, tirés des Arch. et des Bibl. publ. d'Italie*, II, Belgrad, 1882 (în ГЛАСНИК, seria a 2-a, 14-5), 216.

[3]) Brailago-Brăila.

[4]) *Ioan Corvin.*

[5]) Mateĭ ie încă «molto giovane,» dar s'a luptat cu Frederic al III-lea și Turciĭ (f° 304 V°).

Bucata a fost publicată în latinește (*Relatio de statu et proventibus regni Hungariae tempore regis Mathiae, nuncii apostolici eius temporis*: Juan Carvajal) de Kovachich, în *Scriptores rerum Hungaricarum minores*, II (Buda 1798). V. pp. 14, 28.

tratis per ambasatorem Mocastri in munus, necnon pro crastratis [1]) XIIII intratis per Soltanum, filium Agigarei [2]), pro festo sui *(sic)* circumcixionis aspri CLXXVI. . . .

(Gen., *Arch. di St*, *Masseria di Caffa*, 1420 A. f° 80 V°).

1461.

Dintr'o continuare a cronicii luĭ Andreĭ de Ratisbona.

. . . . Cum enim, sub anno verbigene celestis M° CCCC LXI°, in castro forem Chemniciensi [3]), regis Hungarie, rogatu cuiusdam viri orthodoxi fidei digni, Adalberti de Dacia, eiusdem castri quondam per annos XVIII inter Thurcos degentis capitanei, victus, quatenus domino Mathie, invictissimo regi Hungarie, etc. hanc, que sequitur, paginule formam lamentabilem in ydeoma latinum de eius materno ore, ymmo manu propria conscribere nomine suo conatus sim. Cuius talis est tenor:

(Descriere a imperiuluĭ turc şi peninsuleĭ balcanice, cu notiţe istorice.) Ibi fforum quodam, nomine Sophia, ubi ecclesia in honore S. Sophie condita quondam, a gubernatore Iohanne Weyda [4]) combusta est, distans a fluvio Hystri seu Danubii una dieta cum dimidio. Ibi quoque castrum regis Thurcorum munitissimum. In altera parte Danubii attingit Balachia. . . In altera parte Danubii attingit tota Balachia usque ad Mare. Ibi posite sunt: Brill [5]), Kylia, Albratz [6]) et brachium Danubii decurrens in Mare Altum seu Occeanum prope Constantinopolim [7]). . . .

(Münch., *H.-St. Bibl.*, ms. lat. 26.632, nep.).

---

[1]) *Castratis*, berbecĭ.

[2]) Hagi-Ghiraĭ, întăiul Han al Crimeiĭ (+ 1466), a avut şese fiĭ: Nur-devlet, Aidar, Usmemar, Mengli-Ghiraĭ, Ĭamgurci şi Milcoman (Caramzin, trad. franc., VI (1820), 103; Heyd, II, 398).

[3]) Schemnitz.

[4]) Corvin. Acesta cucereşte Sofia în 1443.

[5]) Brăila.

[6]) Civitas-*Alba*.

[7]) În povestire se întîlneşte şi menţiunea unor evenimente posterioare anuluĭ 1461, ca luarea Negroponteluĭ (1470). Cronica întreagă — continuarea luĭ Andreĭ de Ratisbona (v. Pez, *Thesaurus anecdotorum novissimus*, Viena, 1721—29, IV) de bavarezul Leonard Hefft — se opreşte la anul 1475 («usque ad presentem annum, qui est . . . ab Incarnatione. . . MCCCCLXXV us»). Ceva privitor la Vlad Ţepeş se află tipărit în monografia consacrată acestuĭ Domn de d. Ioan Bogdan (Bucureştĭ, Socec, 1896), 31 n. 1.

1462—75.

Dintr'o cronica pana la 1481 [1]).

.... Fazo nota sub epilogo dele continuade victorie e successi deli imperadori otomani turchi, comenzando da Maumet-bei fino a Beuseto, suo fiolo.

... 1462. Turco andato contra Dracula [2]) in Valachia: fono fugati Turci e malmenati.

1475. Turci per Istrum depopulant Mundaviam, id est Valachiam, magna Turcorum cede....

(Ven., *Bibl. Marciana,* It. VI, 277, f° 171).

---

17 Maiŭ 1462—31 Decembre 1463.

Din socotelile Caffeĭ.

† MCCCLXII, die XVIIII Marcii.

... Item XVII Maii pro Iohanne Gentili liberto, qui sociavit ambasatorem Veladi Vaivode [3]), in observacione deliberationis magnifici domini consulis et Consilium *(sic)*, et dicitur pro capsa Christoffori, de XXXX ... aspri III m. ...

Item XX Maii pro orguxiis [4]) duobus misis cum ambasatore Veladi Vaivode ad Matregam [5]), et dicitur pro dicta capsa, de XXXX ... aspri C...

Item XXI Augusti pro orguxio uno, misso de Cimbalo [6]), qui detulit novum de dispercione Velladi [7]), pro dicta capsa de 42 ... aspri LXXX...

† Die XXX Augusti.

... Item ea, et fuit usque XVIIII Augusti, pro scotis factis ambasatoribus Velati Vaivode, qui stabant in domo Michaëlis Flandure [8]), videlicet pro carne, ornice [9]), pane, vino et aliis, pro diebus XXI, ut patet per racionem infilatam, et dicitur pro capsa Christoffori, de XXXXIIII, aspri I m. CCCCLXXXXVI...

---

1) «1503 acopiata.»
2) *Vracula,* în original.
3) Vlad Ţepeş.
4) Miliţie tatară a coloniiĭ.
5) Matrega, în peninsula Taman.
6) Cembalo în Crimeia, azĭ Balaclava.
7) Înfrîngerea luĭ de către Ştefan-Cel-Mare sau Turcĭ.
8) V. maĭ departe. În cartulariul pe 1463, f° 140 V°, găsim: »† *MCCCCLXII, die prima Decembris. Michaël Filandura, tabernarius,* debet pro Georgio Cepolino, emptore ... vini ..., aspri DCCCC.«
9) Păsen ?

Die XXXI Decembris (1463).

... Item ea (23 Iunii), et fuit antea, pro Michaële Felandra, ad complementum scotorum et pensione domus sue, facta et concessa ambasiatoribus regis Polonie...

MCCCCLXIII, die I^ma^ Martii.

... Item XX Septembris, et fuit ante, in ambasator[ıbus] Veladi Vaivode, et dicitur in expensis diversis in 71 ... aspri D [1]....

(Gen., *Arch. di St., Masseria di Caffa,* 1462, f⁰ 71 V⁰, 74, 76, 171).

---

12 Septembre 1463.

Liga seu confederatio, iuncta inter Serenissimum regem Hungarie et illustrissimum Dominium Venetiarum anno 1473 [2]).

.... Postquam perfidus Turchus, perpetuus christiani nominis hostis, victoriarum cursu vehementius elatus, in dies factus insolentior, modo hos, modo illos, potius quadam eius sevitia, quam rei militaris peritia, domuit et dicioni sue Gretiam, Bulgariam, Serviam, Constantinopolim, urbem olim opulentissimam, Peloponensum, Trapesondam, Mondaviam et alia maritima loca, postremoque Bosniam, provintias omnes Christi nomen profitentes, nullo propemodo repugnante, subegit....

(Milan, *Arch. di St., Ungaria — 1490*).

---

20 Septembre—31 Octombre 1463.

Din socotelile Caffeĭ.

.... Item ea (20 Septembris 1463), et fuit ante, pro ambasiator[e] Veladi Vaivode [3]), pro suo alafa, videlicet quando venit versus Savastopoli, de comissione magnifici domini consulis, et dict. *(sic)* pro spectabili domino Raffaële de Montur.⁰ *(sic)*, de CLXXI ... aspri D.

... Item ea [4]), pro diversis emptis per Simonem de Carma-

---

[1]) La f⁰ 259, 266 V⁰, 359, etc. se citează între soldaţiĭ coloniiĭ: Bartolomeiu de Moncastro, «Raddus Ungarus,» «Dimitri Ungarus,» Stoica şi Stanco.

[2]) Data ie cu zece anĭ greşită. Tractatul ie publicat şi în Katona, *o. c.,* XIV, 649; Dumont, *Corps Diplomatique,* III [1], 290; Hurmuzaki, II [2], 149-51, etc.

[3]) V. p. 39.

[4]) Ca şi maĭ sus.

dino et presentatis ambasiatori Velladi, et dict. *(sic)* pro spectabili domino Raffaële, de CLXXI aspri CXIIII.

... Item ea (28 Septembris 1463) pro pexia I camocati [1]) *supai* [2]) et pexia I camocati *bestabes* [3]) aspri CCCCXXX et pexia I clameloti [4]) aspri CXX, presentati Barcacho, ambasiatori Stephani Vaivode, vigore deliberacionis magnifici domini consulis, spectabilium dominorum masseriorum ac venerandi Officii monete, et dict. *(sic)* pro exenio misso in Cimbalo, de LXXIIII aspri DL.

... Item XXVI Octobris pro nuncio ambasiatori *(sic)* Vaivode, qui presentavit equum unum, et dict. *(sic)* pro capsa Christoffori de XXXXI aspri L.

... Item ea (31 Octobris) pro convivio facto uno facto *(sic)* Bartho [5]), ambasiatori Stephani Vaivoda, vigore deliberacionis magnifici domini consulis, spectabilium dominorum masariorum, et dict. *(sic)* pro spectabili domino Raffaële, de CLXXII aspri CCCLXXXVIII [6])....

(Gen., *Arch. di St., Masseria di Caffa,* 1463, f° 71, 74 V°).

---

12 April 1464—12 Decembre 1465.

Din aceleşi socotelĭ.

.... Die XII Aprilis (1464). Iohannes Velachus, qui in presenti cartulario servire incepit, die IIII[ta] Novembris, ad rationem asperorum ducentorum in mense, debet pro Antonio de Portu, ad complementum rationis de CCXIII... aspri I[m.] C.

Item XI Decembris pro ratione capisoldorum [7]), de CLVI aspri CX.

Item ea pro Officio memor. *(sic)* [8]), de CXXXVI aspri XII.

---

[1]) *Camocato,* «stofă de mătasă damaschinată, cusută cu aur adesea» (Heyd, *o. c.*, II, 697).

[2]) Nume de origine tatară, de sigur.

[3]) V. nota 2.

[4]) *Camelotto,* «stofă cu păr lung, în felul *pelucheĭ*» (Heyd, *o. c.*, II, 703).

[5]) Ar face : *Bartholomeo.* Solul ie numit însă maĭ sus : *Barcacho,* poate un diminutiv al aceluiaşĭ nume.

[6]) În acelaşĭ registru, întîlnim pe soldatul Bartolomeiŭ de Moncastro (31 Dec. 1462 ; f° 277), pe «Raddus Ungarus» (29 Dec. 1462; f° 283), pe *Ungurii* «Stoycha» şi «Stancho» (10 Nov. 1462 ; f° 365).

[7]) Comandanţilor de mercenarĭ.

[8]) Probabil : *memorato,* adecă al comandanţilor.

Item ea pro Antonio de Portu, de CCVIII aspri I m. DXII.

... Die XII Decembris (1465). Demetrius Velacus, qui in presenti cartulario servire incepit, die XII Novembris, ad racionem asperorum XXXX ta in mense, debet pro Nicolao Tarrigo, de CXXVII aspri DXX. . . .

(*Ibid.*, 1465 A, f⁰ 219 V⁰, 269 V⁰).

---

20 August—3 Novembre 1464.

Din acelesi socoteli.

. . . . Item (20 Augusti 1464) pro pecia una camocatorum, presentata quodam de Ihuihavia et dictus *(sic)* pro dicto Abrae [1]) de XIII . . . aspri CC.

. . . ✝ Die III a Novembris. Iohannes Vallachus de Ihuyhavia, qui in presenti cartulario servire incepit, die XV Octobris, ad rationem asperorum CC in mense . . . aspri XI.

Item ea, pro alio cartulario subsequenti, pro illo . . . aspri CXV [2]). . . .

(*Ibid.*, 1464, f⁰ 279 V⁰ şi ⁰).

Genova (?), 18 Ianuar 1468.

Cerere de represalii a luĭ Gheorghe de Reza.

✝ Ihesus. MCCCCLXVIII, die XV[I]II Ianuarii.

Suplicatur coram magnifficenciis vestris, parte devoti vestri civis servitoris Gregorii de Reza.

Le vostre magnificencie den saver como fomo electi in lo consulato de Caffa, meser Zoane de la Cabella, meser Calocio de Guizolfo e mi, e in l'ano de MCCCCLXIIII⁰ partimo de qui per andar in [Caffa] [3]) e andamo a ferir (?) in Ihuihavia, dove [ci ri]trovamo cum Steffano-Vaivoda, seignor de [la] Velachia-Bassa [4]), alo quale prezentamo [molte] belle cosse, in le qualle era um bello (*rupt*) baselardo dorato. El dicto Vaivoda ne p[regò]

---

[1]) De Vivaldi.

[2]) Iarăşĭ pomeniţĭ: «Dimitri» Ungurul, Stanco şi Bartolomeiŭ de Moncastro.

[3]) Cuvintele închise în parenteze suplinesc lipsurile din original, care ie rupt pe alocurea.

[4]) Moldova.

che volesemo cometer qui a Zenoa una spada ala facione velachesca; li respozemo, volentera la cometeremo, ma, perchè Zenoa era monto lonzi da quelle parte, se si tosto non ne fose mandata, la soa segnoria dovesse aver paciencia. Subito scripsi mi a Christoforo campanario, lo qualle asai presto me respoze che li maestri non sano intender la facione de la dicta spada e che, quando serò de quà, la farò fare a mio modo. Avota questa resposta, subito scripsi a meser Dorim Catanio, chi à moger in Ihuihavia, che li piaxese farne noticia a lo prefacto Stefano Vaivoda, e simillementi lo scripsi a maestro Zoane, barberò del dicto Vaivodo, lo qualle me rescripse averllo facto e che lo dicto Vaivoda non voria, salvo quello che n'era possibille poder far. Posa el dicto Stefano Vaivoda ne manda in Caffa uno suo meso cum uno suo salvoconducto, largo e bem libero, quanto se podese fare, per lo qualle volle che ogni persona che sape llè Ianueize, sia in tuti sui paexi libero e seguro, como in Caffa e in tuti li nostri paexi, e ne scripse che cum noi o voria aver bonna paxe, fraternità e amicicia, e cosi per lo simille scripsemo || noi a lei. Posa mi, Gregorio, scripsi ali magnifici precesori vostri che li piaxese de volerme dar licencia, finito el tempo del mio consulato, che me ne podese vegnir a Zenoa. E intendendo che la dicta licencia non me devese manchar d'averlla, scripsi in Ihuihavia a Conrado dal Porto, che li piaxese domandar letera de paso, chi fose [um] salvoconducto per mi e tuti quelli chi [era]no in mia compagnia; lo qual Conrado rescripse a meser Zoane de la Cabella, che o no voleiva dar salvoconducto. Monto maravegiandome de questo, però che, in lo tempo del mio consulato in Caffa, a molti subditi del dicto Stefano Vaivoda feci grandi honori e cortexia, e inter li altri a uno, per lo qualle el dicto Vaivoda n'avisa che l'avia preizo Licostomo [1]), fecemo prezenti e honore grande, e con lei se congratulamo de la soa bona victoria, deliberai de scriver a uno citadino de Mocastro, mio amicho, chi à nome Georgio Volata, e simillementi al sopradicto maestro Zoane barbero, che li piaxese de requerir yterum al predicto segnor Vaivoda letera de paso e salvoconducto, como de sopra. Me rescripseno che salvoconducto non bezognava, però che, ove l'avia mandato in Caffa, e letera de paso corteize e liberamenti li avia facta, la qualle era in lo jupano di Maocastro, e che seguramenti e vegnissemo, quando ne piaxese. Or, magnifici domini, sote le sopradicte segurtade, dispoxi de vegnirmene per quella via de Velachia, perochè la campagna de Tartaria non era bem segura ;

[1]) În 1465. Solia nu ie pomenită în socotelile păstrate ale Caffeĭ.

fumo a Mocastro e in tuti li soi paexi dela Velachia monto bem honorati e visti, ma ali usita del suo paeze fumo arestati e arobati, e de lì a giorni VII fumo mandati cum grande vergogna e destrasi alo sopradito | Stefano Vaivoda in care de bovi, lo qualle Vaivoda me dixe: »perchè non eramo anda[ti] davanti ala soa segnoria ?« Li respozemo che li soi rectori de Maocastro n'aviam comisso che vegnissemo a la via de li aram (*rupt*) (?), e, se in camino trovasemo el dicto segnor, che lo devesemo vixitar, che forsa ne voria domandar de qualche cosa, [e, non] trovandolo, che andasemo a nostro c[amino], e così fecemo, che in camino no lo tr[ovamo], che l'era fora de nostro camino miglia XXX (*rupt*) de nostre e che l'era cum gente d'arme [e] exercito [1]); ultra li dicemo che li altri principi christiani, e anchora infidelli, e specialmenti sui vecini, non ano per costuma che chi pasa per sui paexi li vaga denanti, salvo in lor piaxer, e che questa ne pare causa indebita che ne trova, la qualle per li sopradicti respecti no à caxone d'uxar con noi. Finalmenti ne dede in guardia de doi o trei sui gentilomi, li qualli yterum per cinque volte ne robarono e ne missero a suplicio de morte, e sum certo che n'averiam morto, se non fuse le cose che manif-festarno aver ascoze, le qualle n'am preizo tute e robate.

Li nostri de Caffa, subito inteizo questo dezordenato caxo, mandano un anbasadore, ch'è Guilielmo Centurione, e lo inperador nostro de' Tartari [2]) ne manda un altro suo alo dicto segnor Vaivoda, lamentandose de quel che n'avia facto e, se no ne rendia ogni cosa, pensase d'aver guerra con el dicto nostro inperador e con li nostri de Caffa. Breviter el dicto Vaivoda li respoze che l'era contento de rendene ogni cosa fino a un aspero. Restano li dicti anbasiatori a Mocastro e mandano el suo tercimano [3]) || con el dicto Vaivoda in Ihuihavia, lo qualle Vaivoda manda per noi e ne dixe che grande gracia ne faxevia a scanparne la vita e che ne faria acompagnar per quelo camim dove volemo andar. Noi li rispozemo che più degna cosa non avia um principe como de observar la soa fede e la soa parolla; per alchuna cosa che li dixesemo non ne volse dar niente de tute le sopradicte cose; avemo letere del sopradicto Guilielmo, nostro anbasador, le qualle semper mostraremo ale vostre magnificencie. Ergo, magnifici segnori, se non se provede ali otragii chi sono facti a nostri Ianueixi, tuti perderemo l'animo, e in fine deventeremo como Greci o Anchoni-

1) Funcţiile luĭ de Reza se mîntuie în 1466 (Vigna, II, 365, 587; III, 764-5, 776, 778-9). Stefan iera poate de atuncĭ încă în luptă cu Ungaria.

2) Hanul Crimeiĭ, la această dată Mengli-Ghiraĭ.

3) *Terziman*, dragoman sau interpret.

tani, li qualli, quando li è facto um otragio, sotometono lo colo al jogo, perchè non li sia facto pezo. Li padri nostri antiqui non soferiam che fose facto violencia ali nostri Ianueixi, e per questo erano in ogni locho regoardati. Le vostre magnificencie ano obligo de deffenderne, che sote le protecione vostre andiamo per lo mondo, e specialmenti mi, che sono stato vostro officiallio, e vegnando del dicto officio m'è stato facto questo otragio, in lo qualle officio me sum pasato como averia facto in governo de l'anima mia, de che me siam testemonia qûelli che venneno de Caffa. M'arecomando ale vostre magnificencie, le qualle suplicho yterum, me dagano forma e modo de satisfacione de' mei dani e interesi.

(*Ibid., Filze di Caffa*).

---

6 Februar 1468.

Din socotelile Caffei.

. . . . † Die VI Februarii 1468.

Iohannes Velachus sive Ungarus, qui in presenti cartulario servire incepit, XII Ianuarii 1468, ad racionem asperorum CC in mense, debet pro una murta [1]) sibi facta per quondam dominum consulem, quia nocte preterita non erat ad excubias et dictus */sic/* pro Caracha Ermeno, quem ac */sic/* [2]) nocte depredactum fuit certum zebilum [3]) in bazalle [4]), de XXXXIII. . . aspri 25 [5]). . .

(*Ibid., Masseria di Caffa,* 1468, f ⁰ 243 V ⁰).

Veneția, 14 Februar 1468 [6]).

Gerardo de'Colli către Galeazzo-Maria Sforza, duce de Milan.

. . . . Lo Turcho era mosso da la Sofia et ito in Bulgaria, a Nichopoli et Moncastro, presso al Danubio; si extima l'abia

---

[1]) *Mulcta*, amendă.
[2]) Cetește: *cui ea.*
[3]) ?
[4]) *Bazar*, magazin.
[5]) «Demetrus Ungarus, *orguxius*» (v. p. 42 nota 2) ie citat la f ⁰ 275; «Stancho» în registrul 1466 A, f ⁰ 251 V ⁰.
[6]) Să nu fie »more veneto« ? Cf. și bucata n ⁰ 3 de pe p. 46.

facto, perchè in questi giorni gela lo Danubio et sopra lo giaso fà passare Turchi coradori et spoglia quella Transilvania et Valachia de anime. . . .

(Milan, *Arch. di St., Venezia (1457—70)*).

1469.

Din socotelile Caffeĭ.

Pomeniţĭ în socotelile Caffeĭ: »Stanchus Ungarus,« »Demetrius Ungarus,« »Radus Ungarus,« »Stoicha Ungarus [1]).«

(Gen., *Arch. di St., Masseria di Caffa,* 1469, f⁰ 246, 302 V⁰, 325, 350).

5—28 Iulie 1469.

Din aceleşĭ socotelĭ.

. . . . Item die V Iunii (1469) pro alaffa [2]) dacto fratri Museit-by, Tartaro, pro dicta capsia, de LI, qui missus fuit ab imperatore [3]) ad notificandum prout aplicuit birremem *(sic)* unam ad Salinas [4]) et quod homines ipsius disserunt prout classe *(sic)* Teucrorum destinata erat pro Albo-Castro, pro dicta capsia, de LI, aspri 36 [5]).

. . . Item XIII Iulii, pro alaffa dato Subato, nuncio imperatoris, qui venit cum litteris ipsius, notificantibus prout classis Teucrorum erat ad Salinas . . . asprí 48.

. . . Expense facte (26 Iunii) pro tutella loci Cimbali. . . Item pro Agop Armeno de Mocastro . . . aspri 500. . .

Item die XXVIII Iulii pro infrascriptis missis heri legatis domini Stephani Vayvode et pro castrato uno aspri LXVII, pulastris duodecim aspri XXIIII, pane aspri XII, ordeorum capsie IIII asp. XVI, cerrietorum t⁰ *(sic)* XX aspri XXIIII, vino mensure [6]) XX computatis idrijs [7]) aspri XXXVIII, Marvaxia mensure X computata idrea aspri XXXV, pro camallis [8]) aspri XXXX; in summa pro dicta capsia, de LIII . . ., aspri CCXX [9]). . . .

(*Ibid., Masseria di Caffa,* 1420 A, f ⁰ 75 V ⁰, 77 V ⁰, 78, 79).

[1]) Partea care cuprinde cheltuielile *(expense)* lipseşte din acest registru.

[2]) Dar, prezent.

[3]) Hanul Crimeiĭ, Mengli-Ghiraĭ.

[4]) O localitate cu acest nume se afla lîngă Chilia; alta (azi: Coslov?), foarte importantă, pe coasta vestică a Crimeiĭ. V. Thomas în *Mem. Academ. bavarez*, *cl. filoz.-ist.,* X [1], 237, 239; De la Primaudaie, *Hist. du comm. de la Mer-Noire* (Paris 1848, in 8 ⁰), 217-8, 222-3.

[5]) Se opresc corăbiĭ pentru apararea Caffeĭ (f ⁰ 76 V ⁰).

[6]) *Ms*, în original.

[7]) Măsură de capacitate: ὑδρία.

[8]) *Hamalĭ.*

[9]) La 15 Septembre se pomeneşte şi un sol al regeluĭ Poloniiĭ (f ⁰ 83 V ⁰).

Veneţia, 7 Iulie 1469.

Antonio di Merliano catre Galeazzo-Maria Sforza, duce de Milan.

.... Masime che novamente per lo chonte di Valachia [1]) sia dato el paso ali Turchi, in modo sono sopra a Triest....

(Milan, *Arch. di St., Venezia, 1457—70*).

1470.

Din socotelile Caffeĭ.

Pomeniţĭ în socotelile Caffeĭ: »Stanchus Ungarus« [2]), »Radus Ungarus,« »Stoycha Ungarus,« »Nicolaus de Caminicia, organista.«

(Gen., *Arch. di St., Masseria di Caffa,* 1470 B, 1470 C, 1470 D f° 253).

---

8 Octombre 1470—12 Februar 1471.

Din aceleşĭ socotelĭ.

.... † MCCCCLXX, die IIII Septembris.

... Item die VIII Octobris pro confectione unius salvusconductus *(sic)* obdenti *(sic)* a domino Vaivoda per dominum Carolum Cichonia et solutis Antonio Trapezundario, pro Lazaro Cataneo ducati V, ad aspros LXXIII pro duchato, 152, aspri CCCLXV.

... † Die XII Februarii (1471).

Expense diverse pro alia rerum racione... Item die ea pro alapha [3]) dato duobus nunciis domini Sachi [4]), cum quibus ipsis scripsit et condoluit d. d. J. *(sic)* [5]), qui sibi requirat oratorem ad dominum Stephanum Vaivodam, pro capsia Simonis de Carmedino 62 ... aspri XXIIII.

... † Die XXIIII Decembris (1470).

Teodorus Velachus Pollanus, nuper admissus ut supra [6]),

---

[1]) Radu-Cel-Frumos (1462—71)? Să nu fie însă vorba de Valahia de la Adriatică, de *Morlahia*, între Dalmaţia şi Croaţia?

[2]) Într'un loc (1470 b, f° 272 V°): «Stanchus Ungarus, ferrarius.»

[3]) V. p. 46 n. 2.

[4]) *Saicus* sau *Saichus* ie Isaico, *Isac* de Mangop, socrul luĭ Ştefan-Cel-Mare. V. Heyd, II, 214; Xenopol, II, 335—6, 397—8.

[5]) *Dominio Ianuensi?*

[6]) *Ad stipendia,* etc. V. menţiunile următoare.

incepit die XX Octobris, ad asperos C in mense, pro Galeoto Bonaventura, emptore omnium commerchiorum 111 . . . aspri CC.

. . . ✝ Die XXIIII Decembris.

Simon Vellacus Pollanus, nuper admissus ad stipendium, prout supra, pro Galioto Bonaventura, collectore omnium commerchiorum, 121 aspri CC.

. . . MCCCCLXX die . . . *(sic)* Decembris.

✝ Iohannes de Civitate-Alba, de Mocastro, Polanus, nuper admissus ad stipendium per magnificum dominum consulem, etc., sub condicionibus etc., servire incepit die XX Novembris, ad aspros C in mense, pro Galeoto (ca maĭ sus).

. . . ✝ Die XXIIII Decembris.

Matias Ungarus Pollanus (ca maĭ sus).

(*Ibid.,* 1470 D, f° 83, 89 V°, 312).

---

30 April 1471.

Din aceleşı socotelı.

. . . . Die XXX^{a} Aprilis (1471). Sallaria sociorum Caffe pro alia sua racione hic mutata. Item ea pro Teodoro Velacho, pro eius sallario mensium trium et dierum 25, inceptis in Novembri et finitis XV Marcii, ad aspros 312 . . ., aspri CCCLXXX.

Item ea pro Simone Vallacho, pro eius sallario, ut supra in omnibus, 312, aspri 380. Item pro Iohanne de Civitate-Alba, pro eius sallario ut supra, inceptis et finitis die primo Marcii, pro mensibus tribus, diebus X, ad aspros 312 . . ., aspri CCCXXX [1]. . . .

(*Ibid.,* 1420 A, f° 219 V°).

Înnainte de 7 Februar 1472 [2]).

Ratio expensarum sociorum conductorum per Baptistam Iustinianum, olim consulem Caphe.

. . . . 4. Item pro consteo [3]) equorum an.° *(sic)* XXVII, uno cum alio comprehenso, ad ducatos sex pro singulo, et pro curis sex

---

[1]) V. şi pp. 41, 45. Cf. şi 1420 A, f° ?:

„. . . Item (1° Maii) pro Iohane de Civitate-Alba de 126 aspri CXIII.

. . . Item pro Stoycha Ungaro de 212 aspri 175 "

[2]) La această dată socoteala ie răspinsă de protectoriĭ Oficiuluĭ S. Gheorghe (v. Vigna, II, 837-8). Battista Giustiniani-Oliverio îşĭ exercită funcţia de la 1473 la 1474 (*ibid.*, III, 782).

[3]) Preţul.

ad ducatos octo, uno cum alio, expenditis de Buda, quia pro guerra [1]) non inveniebantur equos *(sic)*, neque curos et eundo in magno periculo, quia volebant mittere pro custodia Belgradi, fuit necesse illud facere pro salvacione nostre conducte 55 . . . DLXXVII d. X.

Item pro consteo equorum IIIIor, emptorum in Lamburga ad ducatos septem pro singulo. . . LV. . . 77 d. Item pro scotio equorum 27 de Buda usque in Lamburga. . . 225 d. Item pro scoto pro supradictis dierum undecim, de Lamburga usque in Caminicia. . . LV. . . 86 d. 3. Item pro scoto, ut supra, de Caminicia usque in Caffa LV. . . 89 d. 2.

. . . Item pro salvo conducto capto per Franciscum de Papia ab illustri duce de Ostrelich [2]) LV. . . 20 d. 15.

. . . Item pro pilloto in Danubio et pro elemoxina S. Nicolai. . . LV, 5 d. 10. . . Item pro salvis conductis captis a diversis, et a serenissimo rege Ungarie et aliis dominis et pro mittere certos homines hinc et inde, pro sentire de novo. . . LV. . . 11 d. . . Item pro expensis factis in diversis locis, scolaribus qui tercimanabant [3]) et pro eius victu. . . LV. . . 5 d. 10. Item pro salario Bogdani guida de Caminicia usque ad aquam Illicis [4]), cum pare uno stivalium, accordatum per Nicolaum Beretum LV. . . XII d. . . . || Item pro scoto Bogdani guide et Coste guide, cum suis equis, de Caminicia usque ad aquam Illicis, videlicet Bogdanus guida et Costa guida de Braxelao [5]) usque in Caffa, cum suis equis. . . LV. . . 10 d. 41. Item pro salario Coste guide, de Braxelao usque ad aquam Illicis ducatus septem, et de aqua usque in Caffa ducatum unum in die et pro scoto pro ipso et equo, pro diebus 8 de pacto . . . LV . . . 44 d. [6])

(Gen., *Arch. di St., Filze di Caffa*).

---

[1]) Lupta luĭ Mateĭ de Ungaria cu pretendentul Cazimir. V. Fessler, *o. c.*, III (1874), pp. 91—6.

[2]) De Austria, atuncĭ Sigismund.

[3]) Tălmăciau.

[4]) Niprul. V. Heyd, II, 397.

[5]) Breslau.

[6]) Locurile punctate în copia mea par a nu însemna lipsurĭ, ci a conduce la cifra pusă în vederea fie-căruĭ articul. Socotelile din text nu-mĭ sînt inteligibile. Cf. și *Not. et Extr.*, 41 n. 2.

Genova, 6 Iunie 1472.

Instrucții date lui Antoniotto de Gabella [1], consul ales al Caffeĭ.

.... Ut credimus vos non ignorare, sunt in mari illo pontico inter ceteras he tres dominationes, quarum subditi magnum commercium habent cum populis Caphensibus et reliquis dictioni nostre subiectis: videlicet dominus imperator Tartarorum, dominus Tedori [2]) et fratres eius, ac dominus sive communitas Mocastri. (Trăiască în pace cu ieĭ, căcĭ alt-fel cîștigă Turciĭ; reprezaliile sînt suspendate [3]).)

(Ibid).

---

7 Novembre 1472.

Din socotelile Caffeĭ.

.... † Die VII Novembris (1472). Item ea ... pro orguxio [4]) misso domino imperatori [5]) pro advizando de Soltano in Mocastro [6]) aspri LXX, et sunt pro dicta capsia de LVIII aspri LXXXXIIII [7]).

(*Ibid., Masseria di Caffa,* 1471 A, f⁰ 88 V⁰).

---

3 Mart 1473 [8]).

Din aceleșĭ socotelĭ.

.... Item III Marcii (1473) pro Vicentio de Dominico, pro beveragio [9]) per eum dato Borumibac, nuncio d. Mamach [10]),

---

[1]) V. și pp. 42—3. Cf. Vigna, (III, 763 și urm., și maĭ jos, pp. 51—2.

[2]) De Mangop, Alexandru. V. Heyd, II, 405.

[3]) V. bucata și in Vigna, II, 867. Cf. și p. 51 n. 5.

[4]) V. p. 39 n 4.

[5]) *Tartarorum.* Mengli-Ghiraĭ din Crimeia.

[6]) Ie vorba de sultanul Eminek. V. p. 51.

[7]) În registrele pe 1472 maĭ întîlnim pe soldațiĭ Dimitrie și Stoica, pe organistul Neculaĭ de Camenița (1472 A, f⁰ 170) și mențiunea unuĭ sol trimes în 1471 de Uzun-Hasan la Genova (1472 A, f⁰ 92 V⁰). Cf. *Col. luĭ Traian,* 1876, 464-6.

[8]) Întîlnim innainte *Novembre* 1472.

[9]) *Pourboire, bicchiere, beveraggio.*

[10]) «Capitano della campagna» tatar, comandantul Tatarilor din Caffa și împrejurimĭ (Heyd, II, 400).

qui attulit novum quod Eminech Soltanus [1]) fugierat ex Albo-castro [2]) aspri 60 et pro beveragio aspri 68. Item 9 Marcii... pro pane uno succari... largito... legatum domini Mamach aspri 77....

(*Ibid.*, 1420 A *(sic)*, f° 61).

Caffa, 5 Septembre 1474.

Exemplum. Adi 5 Septembre 1474. In Caffa [3]).

.... Et ad questo modo li miseri christiani se fano guera l'uno l'altro, et li Infideli li vano consumando a pocho a pocho, et similiter el Velacho, *cioè* Steffano Vayvoda, che haveva rotto guera col Turcho, viste le guerre facte novamente frà el rè de Polana et lo Ungaro [4]), hà preso acordio et facto pace col Turcho. Hor vedi el mondo como và, et guay, guay et guay alli Christiani, se Idio non hà misericordia!

Exemplum.

(Milan, *Arch. di St.*, *Turchia*).

Caffa, 14 Septembre 1474.

Raport al consululuĭ Caffeĭ, Antoniotto de Gabella.

✝ Ihesus. In Christi nomine M° CCCC LXXIIII, die XIIII Septembris, in Caffa.

(Nu s'a putut învoi, pentru proviziĭ, cu Tatariĭ.)

E in questa interdicion ne à tegnuo e ten fin a la jornà de ancoi, per la qua cosa n'è staeto nesesario e forsa norezare e fare partito a molti mercatanti e paroni de nave e navili, chi vadam per grani in altre parte, zoè a Mocastro, unde n'è asaĭ, e de quello locho spiremo de averne a sufficientia, e così ancora per altri lochi [5])....

---

[1]) Eminek iera frate cu Mamak şi-ĭ succedă în 1473 *(ibid.)*.

[2]) Cetatea-Albă, unde iera închis. V. p. 50.

[3]) Pe V°.

[4]) Începutul războiuluĭ îl face încercarea principeluĭ polon Cazimir de a lua tronul Ungariĭ. Ie reluat în 1473 şi mîntuit prin tractatul din Februar 1474. Fessler, III, 103-4.

[5]) Şi în Vigna, III, 121. Am reprodus bucata pentru a se putea controla felul de reproducere al documentelor în colecţia Vigna.

P. S. Com domino Steffano Vaivoda opperamus fermare pacem com eo, ita et taliter quod per totum suum territorium omnes nostri possint secure traficare et speramus ab eo abere satisfacionem damnorum nostrorum et ob id ad eum misus fuit Cavalinus Cavalus, qui nondum reversus est, nec ab eo abemus literas; tamen spero quod res bene sucedere debeat. De sequituris Dominaciones Vestre per alias cerciorate erunt. In Christo valete.

Earumdem Dominacionum Vestrarum

Servitor vester:

Antoniotus de Gabella, consul, etc.

(Gen., *Arch. di St.*, *Filze di Caffa* ; dublu exemplar).

---

16 Februar—1 April 1475.

Ştiri italiene despre lupta de la Podul-Înnalt.

Illustrissimo et excellentissimo signor mio. È venuta una lettera da Ragusa a uno citadino de questa citade, ne la quale è uno capitolo de li progressi del Turcho, lo qual mando, in questa mia inserto, a Vostra Excellentissima Signoria, ad fine che quela sia avisata de quanto intendo. A la qual humelmente di continuo me ricomando. Cremone, die primo Aprilis 1475.

E. Excellentie Vestre fidelissimus servitor:

Iacobus Bonarellius.

Capitulum.

L'armata parata per il Turcho è de vele circha 600; una sconfita data in Moldavia al suo bassa di Romania; e la pace è facta trà el rè de Ungharia cum lo rè de Polonia [1]); forsi che queste caxone lo farano più longo ad mandare fora la dicta armata. Raguse, XVI Februarii 1475.

(Milan, *Arch. di St., Ungheria — 1490*).

Genova, 20 Mart 1475.

Guvernul genovez catre oraşul Bistriţa.

Magnificis amicis, carissimis dominis, prothoconsuli et consulibus civitatis Bistricie.

---

[1]) V. p. 51 n. 4. Războiul fusese reînceput de Polono-Boemî şi o nouă pace-l mîntuie în 1474—5 (Fessler, III, 109—11).

Magnifici amici carissimi. Audivimus nuper quod, cum Angelus Squarzaficus, civis noster, e Capha Ianuam rediret, fuerit in montibus Bistricie crudeliter interfectus bonaque sua, et precipue servas quatuordecim, quas ad usum nostrorum civium conducebat, absque ductore reliquerit, in preiudicium illorum, quorum sunt; ex quo visum est dominis earum nunc transmittere Ianotum Lomellinum, etiam civem Ianue, ad recuperandum et huc conducendum dicta capita, propter quod illum magnificentiis vestris commendamus, rogantes illas ut, quemadmodum non dubitamus eiusmodi nephandum scelus molestissimum habuisse, ita velent eidem Ianoto omnia remedia et possibiles favores impendere, quibus omnia capita recuperet et tuto illa Ianuam conducat, prout non dubitamus illas facturas pro ipsa iusticia et dignitate sue civitatis, tum etiam pro mutua pace ac || benivolentia utrinque vigente, et nos id quoque habebimus ad complacentiam singularem, qui nos offerimus paratos in omne decus magnificentiarum vestrarum. Data Ianue, die XX Martii 1475.

Guido Vicecomes [1]) et Consilium [2]).

(Gen., *Arch. di St.*, *R. Litterarum*, 1461—84, f⁰ 261, n⁰ 749).

Pe la sfirşitul luĭ Mart 1475.

Raport al negustoruluĭ florentin Filip.

Exemplum.

Filippo, marchadante de Fiorença, qual vene nuper da Costantinopoli, Andrinopoli et Servia, examinato per misser Alvise, dice *ut infra*.

Che essendo lui a Costantinopoli, octo zorni avanti ch'el se partisse de li, zonse uno cavalaro, el qual disse al signor Turco, come i Vlachi havevano rotto el bassa [3]), qual per avanti era reduto in certa pallude, et forono morte de le persone circa XXX$^{m.}$ et cavali circa XL$^{m.}$, sichè esso Turco in quel zorno

---

[1]) Guido Visconti, locotenent în Genova al duceluĭ de Milan, căruia i se dăduse oraşul la 1464.

[2]) Scrisorĭ pentru acelaşĭ scop se adresează regeluĭ Poloniiĭ, Cazimir (n⁰ 750, f⁰ 261 V⁰) şi regeluĭ Mateĭ al Ungariiĭ (n⁰ 752, f⁰ 262 V⁰). Paşaportul ie dat luĭ Lomellino la aceiaşĭ dată (n⁰ 751, f⁰ 262).— Bucata mi-a fost semnalată de d. marchiz de Staglieno, din Genova.

[3]) Hadim-Suleiman-Paşa (eunucul).

non dete audientia ala sua Porta et molti altri zorni feçe ancora demostration, et ultra dicti morti sono rimaste dele persone circa XV m. prexe, et cerchavase per Costantinopoli dinari per riscoderle.

Avanti tal nova esso Turco apparechiava grandissima armata et havea mandato per piui de LXXX m. homeni da remo, et dice nele galee haveva grosse bombarde, le qual galee erano circa CC, ultra le parandarie [1]) et fuste [2]), et che, intexa detta rota, havea fato soprastare dicti homeni. El capetanio de la sua armata non era ancora fatto, ni se sapea qual fosse; ben se diceva che dicta armata si metteva fori a questo Marzo; tamen nissuna dele galee haveva veduta armata, et dele zurme non era zonto alguno.

Da Novamonte [3]), d'onde se parti hoçi sono octo zorni, dice haver intexo da persona digna, habitava lì, che esso signore Turco havea licentiate dicte çurme. Et, essendo a Andrinopoli, senti che stava pendente, se dicta armata se metesse fori o non.

Domandando del signor Usun-Cassam [4]), dice non saper cossa alguna, perchè gran banno è a chi ne parla in quelle parte.

El Turco era per vegnir in Andrinopoli et havea fatto commandamento a suo sanzachi, se ritrovavano in diverse parte propinque a quel luogo, non se partissero, et se diceva voler far grande exercito et personalmente andar contra di Vlachi, et brevemente [5]).

(Milan, *Arch. di St.*, *Turchia*).

Cremona. 14 April 1475.

Raport al luĭ Iacob Bonarelli către ducele de Milan [6]).

Illustrissimo et excellentissimo signor mio. Novamente d'Ancona hò ricevuto littere et in quelle incluxa una copia d'una lettera del capitaneo generale del rè de Ungaria, chiamato Stefano Voyvoda, directiva a tutĭ li principi christiani, pur de la rotta del exercito del Turcho [7]). La quale copia mando quà

[1]) Fel de corabie mare de transport.
[2]) Corabie ușoară, potrivită pentru piraterie.
[3]) Novobrdo, în Vechia-Serbie turcească.
[4]) De la 1467, Han turcoman al Persiiĭ; din 1473 în luptă cu Sultanul. + 1478.
[5]) Ie vorba de lupta de la Racova (Podul-Înnalt) (10 Ianuar 1475).
[6]) Galeazzo-Maria Sforza.
[7]) Scrisoarea a fost publicată în Macușev, II, 131—3; *Acta extera*, V, 301—2; *Col. lui Traian*, 1876, 420—2. V. și la *Apendice*, supt data de 25 Ianuar 1475.

incluxa a la Vostra Excellentissima Signoria, a la qual sempre devotamente m'aricommando. Cremone, die XIIII° Aprilis 1475.

E. Vestre Excellentie fidelissimus servitor :

Iacobus Bonarellus.

(*Ibid.*, *Ungheria — 1490*).

20—23 Maiŭ 1476.

Copia unius capituli quarumdam litterarum scriptarum in Pera per Antonium Bonfilio, Ianuensem, sub die XX mo Maii 1476, directarum ad S. Azium Gentile, Ianuensem.

De novo, qui è stato lo ambassatore de'Valachi per fare la pace, et dicto ambassatore hà dimandato in la pace lo signore de lo Todoro [1]), che era parente del Vlacho, et altri signori de Gutia; dico. li hà facti morire tuti et hà dà intendere allo ambassatore de'Vlachi i dicti essere in prexone et fexe fentizamente andare lo ambassadore de'Vlachi alle prexoni de fora ad parlare con le altre persone, che erano in prexone, digando erano essi. Lo ambassador de'Vlachi, intendendo non erano quelli che cerchava, monstrò d'esso niente, et firmorno la pace, con darge lo carazo, et diseva doverge dare tuti quelli Turchi, che erano prexoni in Vlachia con lo figliolo de Isaach-Bassa [2]) et molti altri nominati, et così se ne andorno con la pace facta, et cusì andò in compagnia dello ambassatore de'Vlachi uno ambassatore de questo signore per li prexoni, et, quando fò in Vlachia, davanti al loro signore, si fece insire tuti li Turchi che erano in prexon, et el loro ambassatore si messe tuti da una banda quelli che voleva et, messi da banda, lo Vlacho li disse: «tu voy tuti questi?» Li disse de sì. Alhora lo Valacho si prexe tuti quelli che lo Turco domandava et se li fexe tuti tagliare et impalare et mandò ad dire ad questo signore che 'l non li voleva più dare caraço et così, visto questo signore tal nova, se movetti da Andrinopoli et và soprà lo Vlacho. Qui se arma da vele 100 in 150, in fuste et parandarie; se dice lo. Valacho essere cavalli 40 m.. Dio li presti victoria.

---

[1]) De Mangup. V. și p. 50. Prins în 1475 (Decembre), ie decapitat la Constantinopol (Heyd, II, 405).

[2]) «Și pe feciorul luĭ Isan *(sic)* -Pașa, după ce l-au prins viŭ, l-au slobozit.» Ureche, în Kogălniceanu, I, 127 (ed. 1-a), 161 (ed. a 2-a). Cf. Bogdan, *Cron. mold. inn. de Urechiă*, 196 («Sakbașa»), 226; *Cronice inedite*, 55. — V. și Macușev, II, 132.

Copia delle nove haute da Pera per una lettera scripta adi XXIII Mazo 1476, per S. Baptista de Tabia, fratello de S. Zuane, consolo nostro de Syo [1]), dirrectarum in Candia al dicto S. Zuane. Recepta adi 29 dicto.

Iesus. 1476, adi 23 Mazo, in Pera. Havemo dappoi, per alcuni nostri venuti de Andrinopoli, como el signore Turco se messe ad camino con el suo exercito verso Belgrado et doppoy el ritorno del suo anbassatore, qual haveva mandato al signore de Vlachia, requirendoli el castello de Licostomo [2]), li prexoni Turchi, luy haveva, uno de'soi figlioli, el caraço de anni tre passati; etiam li requiriva li puti de Caffa, che l'anno passato fuzirno in Amocastro cum uno navigio che veniva de Caffa in Pera [3]). Alle quali cose el signore de Vlaxia, cioè Steffano Vayvoda, per niente volse assentire. Anci respose allo ambassatore non li volere dare simile cose per alcuno modo et in quella fexe alcidere, presente dicto ambassatore, tuti li prexoni turchi che l'haveva; la quale cosa intesa, el dicto signore Turco lassò el camino de Ungaria et prese la via verso Vlaxia, et, adi 13 del presente, cavalchò de Andrinopoli et hà facto ad Galipoli fuste 60 in circha, le quali mettono in ordine, cum alcune parandarie et cum artigliarie et altri instrumenti bellici, per lo luogo de Mocastro et Licostomo; le quali se partirà frà brevi giorni, et è opinione che li dicti Vlachi siano ben in urdine et habia el subsidio de Ungari, poichè l'hà tolto la impresa et la audacia de fare contra questo signore Turco. Dio, summa potentia, li presti victoria, la quale tanto desideremo. Io resto con qualche affanno delli dicti Vlachi, attexa la grande preparatione, che fà costuy contra li dicti. Ampoi Dio tuto pò, el quale se digni de essere lo adiutore sempre.

(Ibid.)

Buda, 16 Iunie 1476.

Luca Lupo, «iuris utriusque doctor,» catre Galeazzo-Maria Sforza, duce de Milan.

.... Qual Belgrado è di questo serenissimo signor rè [4]); per esser in Soffia [5]), pò andare in Albania, a Ragusa, vegnir in Un-

---

[1]) Chios.

[2]) V. și maĭ sus, p. 3; *Not. et Extr.*, 13 n. 3. Există însă o dovadă decizivă pentru identificare: o listă a posesiilor patriarcale în sec. al XIV-lea citează *τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον* (Miklosich și Müller, *Acta patr. Const.*, t. II, Viena 1862, p. 95, nº 52).

[3]) Ceĭ din carĭ o parte fac raportul cunoscut asupra șederiĭ lor în Suceava. *Col. luĭ Traian*, 1876, 376—80. Cf. și Hammer, II, 139.

[4]) Al Ungariiĭ.

[5]) Sultanul.

garia e in Valachia; se dice che'l hà li potentissimo exercito. Non se move de li et non se intende ciò che se volia fare [1]. . . .

(Ibid.)

Buda, 17 Septembre 1476.

Luca Lupo către ducele de Milan.

Illustrissime princeps et excelsissime domine, domine mi colendissime. Questi prosimi zorni scrisse al'Illustrissima Signoria Vostra de la ricevuta di tre littere, de quella per la graveza del mio grande male non podeti scrivere, se non poche cose: del Turcho niente, benchè di lui achadesse a poterse scriver di molte cose. Desideroso di satisfare al voto di Vostra Excellentia, mandai da uno gran maestro, me volesse dare in nota quanto che del Turcho fosse achaduto fino al hora presente; il qual sumariamente me manda la introclusa lista, quale è verissima, et, se altramente d'altrui fusse stato scripto al' Illustrissima Signoria Vostra, tegna questo per vero; questo dico, perchè li oratori venetiani scriveno mille busie, non che loro credano de scriver se non il vero, ma voleno cum tanta subtilità e importunità investigar i fati di questo serenissimo rè [2] e dil Turcho, che spesse fiate gli fi *(sic)* dato di tal parti, e in consequentia misser Justiniano Cavitello [3], quale ciò che scrive mendica da lo oratore veneciano, cade in simile errore de scriver spesso il falso. Io da bono loco sempre hò il vero. Scrisse lo oratore de' Venetiani [4], che el Valacho [5] havea dato una rotta ad octo millia Turchi, quali erano andati cum certi navilii e galie per expugnare una bastia che faceva el dicto Valacho su el Danubio [6], e questa tal novella non è vera, mà falsissima e, como che 'l scrisse quella, così ne hà scripto infinite altre, non credendo però lui scrivere il falso, ma sono parti che se dano ala brigata ale fiate. Quelli Turchi, di che fà mentione la introclusa lista [7], quale la Maestà de questo serenissimo rè aspectava li fussino

---

[1]) Armata s'a îndreptat asupra Moldovei, şi Stefan-Cel-Mare a fost bătut la Valea-Albă (26 Iulie).
[2]) Al Ungariii.
[3]) V. p. 58.
[4]) Sebastiano Badoer (*Acta Extera*, V, 282—3, 287, 291, etc). Cf. Esarcu, *Stefanŭ cellŭ Mare* (Bucureştĭ 1874), nº XI, pp. 69—72.
[5]) Ştefan-Cel-Mare.
[6]) De la 22 Iunie la 17 Iulie 1478, dupa Ureche, Stefan repară Chilia. Kogălniceanu, I, 132 (ed. 1-a), 166 (ed. a 2-a). Cf. Bogdan, *Cron. ined.*, 56 (1479).
[7]) Lipseşte.

conducti a la zornata, li furono conduti el dì di la Natività di la Madona [1]. Sono già più de octo zorni, che non m'è venuto febre; attendo solamente a ristaurarme e, ristaurato che sia, non passarà cosa, di la quale la Vostra Illustrissima Signoria non sia avisata. Ali piedi di la quale continuamente mi ricomando. Bude, die XVII Septembris 1476.

E. Illustrissime Dominationis Vestre

Fidelissimus servitor:

Luchas Lupus, etc., *manu alia.*

(Ibid.)

Buda, 4 Decembre 1476.

Giustiniano Cavitello catre ducele de Milan.

Illustrissime et excelsissime princeps et domine, domine singularissime. Hozi in questa hora è venuto uno messo del capitanèo de la Maiestà del rè de Umungaria, quale è in Valachia et Transalpina, et hà portato bone nove, como, *Dèo dante,* tuta la Transalpina è nele mane sue, et immediate la Maiestà del rè hà facto uno scritto a legato del papa [2]) et mandogelo, essendo mi ala sua presentia, et gli mandò il messo proprio. Io subbito feci la copia del scritto et, quì incluso, lo mando ala Vostra Excellentia. *Inter cetera* fù examinato dicto messo; dice che'l capitanio nominato Stephano et Draculia hanno havuto afare cum Boz de Raba [3]), quale era vayvoda de Transalpina et che ghera in suo subsidio dece et octo milia Turchi, cioè XVIII m., et quegli hanno rotti et frachasati et morti da dece milia et preso il capitaneo de' Turchi et molti capi da contto. Item preso il capitaneo de Boz de Rab et il suo secretario, el quale andava dal Turcho et tornava; item hanno presi XVIII stendardi de Turchi, perchè caduno stendardo havia sotto si mille cavalli; item guadagnato infinitissima roba et cavalli et camelli. Poy hanno acampato al castello della terra [4]) et in XV zorni lo hanno havuto et trovatelli dent[r]o infinitissime munitioni et, *inter cetera,* alcuni pavaglioni, che may non furono

---

[1]) 8 Septembre.

[2]) Baltazar de Piscia. *Col. lui Traian, l. ult. c.*

[3]) Laiot Basarab.

[4]) Principala cetate a Munteniiĭ: «cetatea Dîmbovița» a cronicilor moldoveneștĭ.

veduți li più belli, che havia mandato il Turcho a Bozderab, et alcuni bellissimi cavalli turchi et molti camelli et altre robe asay, et dicti donni il capitaneo manda a dire a la Maestà del rè che tuti li mandarà qui. Poy dice che, Martidì passato [1]), tuto il regno de Transalpina *unanimes* creorono Drachulia, pur capitaneo del rè, suo vayvoda, cum grande honore. Item dice che Stefano, vayvoda di Valachia, si è unito cum Drachulia et hà condutto seco XV m. cavalli; Drachulia et l'altro capitaneo del rè ne haviano XXV m., et hanno voluto li populi che tuti duy li vayvodi zurano insieme amore et confederatione; in modo che tuto quello paese si è asegurato, che'l Turcho non li poterà dare più affanno. Et essendo mò la Maestà del rè cum l'altro suo exercito a campo a Smedro [2]), poterà valerse de tute quelle genti, quale teneva divise e poterà fare uno C . . . *(sic)* persone, trà a pede et a cavallo, et rendem . . . *(sic)* Quaresema, che Vostra Excellentia intenderà tanti facti, che vi parerano de quelli de Alexandro. . . Buda, IIII Decembris, hora XX, 1476 [3]).

Excellèntie Vestre servitor fidelissimus :

Iustinianus Cavitellus, regius consiliarius.

Boz de Raba è ferito a morte e fugitto solo, et alcuni dicono è morto; pur questo meso non aferma dela morte [4]).

Ibid.)

1479.

Viæ militares ad ducendos exercitus contra Turcas [5]).

. . . . Altera inferior via est accessu perfacilis: patet enim ex Belgrado ad limites Misię et Dardanorum, CCLXXX milibus

---

[1]) Marția trecută ie 3 Decembre, dar solul nu putea veni într'o zi din Muntenia la Buda; trebuie să se înțeleagă deci Marți a *săptămînei trecute* (26 Novembre).

[2]) Semendria (Smederevo) ie punctul de unde Turcii pradă în iarna lui 1476 Ungaria (Fessler, III, 117). Ie vorba însă aici de expediția lui Matei la Dunăre, în care a zidit trei castele lîngă Semendria, silind pe Turci să ardă acest oraș. V. Hurmuzaki, VIII, 23. Greșit o pune deci Fessler odată cu luarea Sabațului, în Februar (III, 114). Cf. Hammer, II, 146.

[3]) V. și *Acta Extera*, V, 335—40; VII, 325—7; Bogdan, *Țepeș*, 33—7.

[4]) V. scrisoarea lui Matei către papă în Hurmuzaki, VIII, 22-3. — După expunerea lui Țamblac, solul lui Stefan la Veneția, «necredinciosul Basarab» se întoarse, ucise pe Vlad și probabil ocupă scaunul (*ibid.*, 24). Cf. și Teleki, *Epoca Huniazilor* (Pesta 1857), XI, 575—6; XII, 22—4.

[5]) Tractatul nu ie altul de cît cel cunoscut al lui Felix Petancius: *De aggrediendo Turco*, publicat în Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I (Viena 1746). Părțile reproduse mai sus ocupă în acea ediție

passuum progrediens circa Ostarvize [1]) oppidum et Ravanitense monasterium [2]); adducit primo ad Moravam, olim Moschium dictum, ad latus arcis Cruseve [3]) fluentem, quandoque imbrium exundatione invadabilem; dehinc ad Basilicam-Albam [4]) et Apenini montes, Misiam invicem separantes. Rasiani etenim, primi huius provincie populi, feroces ac bellicosi, eam partem incolunt, quę ad Drinam, Savum et Hystrum flumina spectant; Valachi montana, genus agreste hominum; hii gregibus tantum polent et armentis; aliam autem. quę ad Dardanos, Macedones et Tribalos vergit, Serviani, gentes usu mitiores et siderum aspectu benigniori, eo quod magis ad meridiem tendant, et frequentia commeantium mercatorum...

(Jos:) Basilica-Alba vero Bellaclarga.
Rasiani antiqui Triconensii.
Valachi Picensii.
Serviani Barsani.

Via quæ ex Pannonia per Transylvaniam mittit Thraciam versus et Pontum.

Est et tertium iter oportunum et minus laboriosum, ducens

pp. 868, 870-1.— Manuscriptul din Milan cuprinde însă deosebirĭ însemnate şi îndreaptă pe alocurea ediţia luĭ Schwandtner. Pe urmă, pe cînd manuscriptul întrebuinţat de acesta iera dedicat regeluĭ Vladislav al Ungariiĭ (al II-lea, 1490-516), al nostru ie scris supt domnia luĭ Mateĭ Corvin şi anume (v. p. 62, rîndul 20) patru anĭ după lupta de la Podul-Înnalt (1475). Ie decĭ o *întaie redacţie* a tractatuluĭ.

Petancius a fost tradus în nemţeşte în *Tuercken Buechlin, gantz warhaft*, etc. *mit angehencktem Dialogo: arabisch, türckisch und sclavonisch*. V. f° XXXVI V°, XXXIX V°: «Die Walachi wonen in dem Gebürg, ein bewrisch Volck, die haben vil Vieche unnd Herden... Nach Sibinio ligt Corono oder Bresovia, die letst Statt Transylvanie, ligt an denen Bergen, die dise Landtschafft von der Groessen Walachia oder Dacia abscheiden. Von dannen kumpt man im dritten Tag gehn Targoviscum, in die Hauptstatt Valachorum, unnd ist ein besunderer Sitz der Fürsten, in welche Statt niemand kummen mag; sie hat kein Ringmaur oder Zinnen, sunder nuer ein Graben, Bollwerck und Waehl herumb gohn (*sic*), und auswendig mit auffrechten, spitzigen Zaunstecken umbzeunet; ligt zwuschen der Plitzen, die mit wuesten Waelden und Hecken uber| wachsen sind, und ist umbgeben mit Wasserseen, also das man schier den ganzen Winter durch dieselbig Gegne nicht wandlen kan. Dise Landtschafft haben die Alten Daciam genant, unnd ist von den Roemern mit Einwohnern besetzt worden. Deshalben die, so daselbst erzogon und geboren sind, brauchen noch zue unsern Zeitten allenthalben die lateinisch Sprach. Dis Volck ist grob, grimm unnd gaht mit Warsagerey umb, und legt sich stets auff Rauberey. Wann man von disen Orten die Stras abhin zeucht, die da gaht zue der Uberfart

[1]) Ostroviţa, luată de Turcĭ la 1436 (Fessler, III, 403).
[2]) Ravaniţa, dărîmată în acelaşĭ an (*ibid*).
[3]) Cruşevaţ.
[4]) V. maĭ jos în text.

ex Pannonie finibus in Thraciam et ad alia loca vicina Ponto. Quod tam ipsos Pannones, quam reliquos trans Danubium habitantes non latet, tum ex concursu commeantium mercatorum, tum ob continuum bellum, quod circa oram Histrii et eas regiones Turcharum propulsando exercent, pauca tantummodo ad hanc viam necessaria aggrediar.

Buda itaque abest a Varadino LXXX ta [milibus] passuum, interiacentibus Cumanorum locis et flumine Thibisco, hinc ad Rhum oppidum [1]) prope Crisiam amnem est via unius diei, semper campestris; ex eo patet accessus per vallem longam in Coluswar sive Themiswar, inde ad Sibinum, pari spacio itineris et perfacili. Hæc civitas est principalis VII Castris, quæ regio vulgo Transylvania sive Hardeglia appellari consuevit, bello insuperabilis. Parit enim strenuissimos et fortissimos milites, et in ea Hogniadum oppidum, || loci natura munitissimum, unde Ioannes Albus oriundus fuit, qui, fusis hic primum Turchis, eorum duce Mesithego [2]) interfecto, melioribus semper auspiciis victoriam prosequendo, adeo hostibus terrori et suis admirationi fuit, ut omnium sententiis ad regni gubernationem deposceretur. Si-

Vidini unnd Nicopolis, so ligt zuer lincken Hand ein Schloss Vasillum, schier damitten zwüschten der groessern und minderen Valachiam oder Moldaviam, an welchem Ort man offt mit den Turcken geschlagen hatt. An disem Ort hatt Dracula mit wenigen, aber ausserlesenen Kriegsknechten Machometum, den türckischen Keyser, der schon die groesser Valachiam eingenommen unnd die kleinern auch wolt einnemen, in der andern Wacht der Nacht angriffen, in die Flucht bracht unnd gedrungen, das er mit grossem Schaden und Schand der Seinen, dann iren vil wurden erschlagen, muest zueruck ziehen biss an die Tonaw. An disem Ort hatt Stephanus, der Fürst Moldavie, Suliemanum Bassam unnd den Hertzogen Romanie dermassen nidergelegt, das von dreyssig tausendt Türcken sehr wenig darvon kamen, nemlich die so auff schnellen Pferden sassen. Von Vassillo bey dreissig tausendt Schritten geht man || uber die Tonaw bey dem Stettlin Brilagum oder Braillovum...» (Berlin, Kön. Bibl., V ı 18).

Cum se vede, ie o traducere după o doua redacție, precum se arată și prin dedicația către Vladislav al II-lea.

În sfîrșit, iată un rezumat italian, păstrat tot la Ambroziană (G. 56 Inf., n° 2, f° 91 V°).

«.... Via terza, facilissima e piana, che passa per Transilvania e Vallacchia al Ponto.

De Buda a Varadino... e da Colosvar a Cibinio..., s'arriva poi a Corona overo Bersova, ultimo confine di Transilvania e Moldavia, che sono partite da monti; quali passati, s'arriva a Targovisto, sedia del vaivoda, munitissima per il sito palustre; di quà a Vasillo, poi a Brilago si passa 'l Danubio...» Manuscriptul miscelaneŭ, în care se află această prelucrare a luĭ Petancius, cuprinde bucățĭ din a doua jumătate a secoluluĭ al XVI-lea.

[1]) Oradia-Mare ?

[2]) Mezet-beg. Ie vorba de lupta de lîngă Sibiiŭ (1442). V. Fessler, II, 469—70. Cf. Huber, în *Archiv für österr. Geschichte,* LXVIII, 1886, pp. 169—71.

binio sequitur Corna sive Biczovia, ultimum oppidum Transylvaniæ, adiacens montibus, qui dividunt eandem provinciam a Maiori-Valachia sive Dacia. Hinc III die aditur Targovistus, metropolis Walachorum et sedes peculiaris principum, inaccessibilis, non muro, non mœnibus cincta, sed fossa, vallo et aggeribus tantum, cum sudibus preacutis, exterius positis. Sita inter paludes obductas lutosis silvis et lacunis aquarum, ita quod hyeme tota pene circumfinitima regio immeabilis sit. Hæc est provincia Dacie dicta apud veteres, Romanorum coloni[a], unde eius aborigines hac nostra quoque ætate passim latino utuntur sermone. Est ea gens barbara, crudelis, divinationibus et auguriis dedita, rapinis semper et prædæ inhians. His locis declinando viam ad traiectum Bodini [1]) et Nicopolis dirigentem, ad levam offert se Vasilum [2]) castrum, medium ferme inter Valachiam Maiorem et Minorem, sive Moldaviam; ubi sæpe cum Turcis certatum est. Bracula [3]) enim, cum paucis quidem, sed delectis militibus, Macometum, Turchorum regem, potitum iam Maiori Valachia et ad Minorem [4]) occupandam maturantem, hic ad secundam vigiliam aggressus conversumque in fugam ad Danubium cum magna suorum cede et ignominia regredi coegit. Hic denique quadriennio iam Stephanus, Moldaviæ princeps, † Suleimanum, bassam et ducem Romaniæ, sic prostravit, ut ex XXX millibus Turchorum pauci admodum, qui forte velocioribus equis insederant, evaserunt. Ex Vasillo circiter XXX m. passuum pertransitur Hister; Brilagum sive Braylovum oppidum, ultra quod occurrit Grecia, procedens VII m. ora Danubii usque ad Pontum, ubi est campus Varne, celebratus primo conflictu imperatoris Sigismundi et ducis Bavariæ [5]), postmodum cede Vladislai, regis Pannonum et Poloniæ, et legati apostolici. . . .

(Milan, Bibl. Ambr., I, 204 inf., f° 18 V°, 20 V°).

---

1) Vidin.
2) Vasluĭ.
3) Cetește : *Dracula.*
4) În original stă tot : *Maiorem.*
5) Pare că se vorbește de Otto de Bavaria, care dispută coroana luĭ Carol-Robert, la începutul secoluluĭ al XIV-lea. Schwandtner are : *Burgundiæ,* ceia ce ie tot așa de lipsit de sens (afară numaĭ dacă se înțelege lupta de la *Nicopoli,* în care Sigismund luptă *alăturĭ* cu contele de Nevers, maĭ apoĭ duce de Burgundia).

Stepa tatară, 12 August 1482.

Zaharia de Ghizulfi, fost senior de Matrega, către protectorii S. Gheorghe.

Magnifici et spectabiles domini. Zà grande tempo dè averse inteso le Magnificencie Vostre de la perdita de lo mio castelo de la Matrega [1]) e como eo scampato tutti li mei populi e retirati, chi in Campagna [2]), in insula nostra Matrice [3]); e, vegando li Turchi modo sercare de perseguime, deliberai de vegnire ale Magnificencie Vostre per via de Velachia e, como foi instrato in quelo locho, sono stato derobato da lo signore Stefano Vaivoda, yta et taliter che, vegandome cossi nudo, no avi deliberacione de seguire lo mio viagio, e sono retornato, chi zà agn [4]) fà, apud li mei populi, e vivo e fim achi inseme con loro... Da l'atra parte aviso *(bis)* le Magnificencie Vostre che, per li ambasiadori chi vennen alo inperadore [5]), per parte de lo signor Stefano Vaivoda, me fano ogni partito per parte de lo dicto Stefano, e de darme uno castelo in Velachia e molte altre provisione; pur, abiando amore a la patria e a la republica, voria stare a vedere se quarche ventura ne adiutase... In quanto no [6]), converà pigiare partito e meteme a ogni rixico e, partiandome de chì, persò che a questo modo male posso pù stare, condurrò tutti li mei populi in Velachia, e me converà pigiare questo rixico, al quale Dio me consegie... Ex Campania, prope castrum Matrice miliaria L^ta, die XII Augusti MCCCCLXXXII.
Zacharias de Guxullfis [7]), olim dominus Matregiarum [8]).

(Gen., *Arch. di St., Filze di Caffa).*

Pe la 1484.

Historia Mathiæ regis *saŭ* **De clarissimo Hungarorum rege Matthia talis quæpiam narratur veridica historia.**

.... Sub hoc tempore treugarum accidit ut Baiazetes ipse nobilissimas duas arces Kyllye (quæ olim Achilea, ab Achille

---

[1]) V. p. 39 și nota 5. Pentru căderea orașului v. Heyd, II, 405.
[2]) *Campania Tartarorum*, stepa.
[3]) Peninsula Taman.
[4]) *Anni.*
[5]) Al Tatarilor, Hanul Crimeiĭ.
[6]) Adeca: «no me porò mantegnire.»
[7]) Asupra luĭ Zaharia de Ghizolfi v. Heyd, II, 395—6.
[8]) Piesa a fost publicată și în *Atti della società ligure,* IV, pp. CCLVII—VIII.

Græco condita fuit) et Neztre [1]), apud ostia Danubii, non procul a Mari-Euxino, ubi erant tunc metæ, interciperet, pro quibus rex ita scribit ad illum:

Rex Mathias ad Baiazetem.

Potentissime princeps et domine, domine amice noster dilecte. Constat Vestræ potentissimæ Maiestati, quod nuperrime inter nos treugua fuit disposita et fide mutua, literis mediantibus, confirmata; quibus nos omnino adhærentes, alia facta nostra his temporibus peregimus. Vestra tamen potentissima Maiestas, fidem pro nihilo reputando, terram Transalpinam et duo castra in confiniis Moldaviæ existentia, ad regnum nostrum Hungariæ iuridice dependentia, interim expugnare fecit; unde, fide taliter observata, speramus ut Vestra potentissima Maiestas regnum Dei non consequetur, nec amplius nostræ Serenitati eidem credere licet. Igitur Vestram hortamur potentissimam Maiestatem, quatenus, si fidei vestræ satisfacere intenditis, extunc castra prædicta, furtim quasi recepta, remittere dignemini; sin autem alias, nos dominum imperatorem in hostem proponimus et per præsentes publice denuntiamus. Sentimus enim, iuxta fidei nostræ opinionem, ut regna prædicta a Vestra potentissima Maiestate per Nostram Serenitatem in brevi fient recuperata et iniuriæ nobis illatæ percipietis talionem, prout etiam a baiolis Vestræ potentissimæ Maiestatis oretenus nunciavimus. Datum, etc. [2])

Relatio Baiazetis ad eadem.

Serenissime princeps et domine amice noster dilecte. Minas quas tam inconsulte Vestra nobis intimat Serenitas, minime curamus. Significatis etiam no(bi)s in literis vestris quodam modo fidefractorem. Sciatis, quod prius eligeremus mortem, quam fidem nostram frangeremus. Et quamvis hesitative a nostris familiaribus regnorum Moldaviæ et Transalpinæ inclusionem ad treugam præmissam agno||vimus, in literis tamen vestris regna præscripta specialiter sunt exclusa, quæ pro maiori cautela Vestræ Serenitati in specie remisimus. Ex quibus clare agnoscere potestis, si fides ac treuga per nos extitit violata. Nos enim plus literis vestris quam famulorum nostrorum verbis

---

[1]) Neszter-Alba (Csöbörcsök) ie ungureşte Cetatea-Albă. V. şi Urechiă, *Codex Bandinus* (extras din *An. Acad. Rom.*, ser. 2-a, XVI), 156.

[2]) Scrisoarea a fost tipărită, după o copie deosebită, în [Kelcz,] *Epistolæ Matthiæ Corvini ad pontifices,* etc., IV, n⁰ III, p. 4 şi, după această publicaţie, în Katona, *Historia critica regum Hungariæ stirpis mixtæ,* IX (XVI), Buda 1793, 569-70; Hurmuzaki, II [1], 16. Al doilea volum din ed. Fraknói a scrisorilor luĭ Mateĭ (Budapesta 1895) reproduce (p. 293) ediţia luĭ Kelcz.

credimus. Igitur, si Vestræ placet Serenitati, adhuc pro ipsius fidei stabilitate tantam vobis exhibemus amicitiam, quod de regnorum prædictorum expugnatione desistemus ; sed illa duo castra, per nos magno labore et multorum fidelium nostrorum peremptione iam obtenta, pro præsenti remittere nolumus, nisi occasio evenerit efficacior. Committimus tamen capitaneis nostris, in castris prædictis constitutis, ut, treuga præmissa durante, regno Moldaviæ ex eisdem nulla molestia inferatur; sed familiares nostri stipendiis propriis utantur, in custodia castrorum præscriptorum fideliter assistentes. Datum, etc. [1])

Compertum autem est postea, quod, dum super induciis seu treugis prænotatis literæ hinc inde datæ fuissent et loca confiniorum denotata, tunc, sive errore, sive quocunque alio casu, regius cancellarius, Petrus, archiepiscopus Colocensis, arces duas præfatas adscribi in literis obmiserat; unde Mathias rex, ultra verbera, quæ illi manu sua inflixerat, carceri illum perpetuo inclusit. Ex quo nonnisi post mortem Mathiæ fuit demum eliberatus [2]).

(Münch., *H.-St. Bibl.,* ms. lat. 13.192, f⁰ 451 şi urm.; hîrtie, sec. al XVI-lea).

Viena, 6 April 1490.

Exemplum litterarum legati in Hungaria ad reverendissimum vicecancellarium.

Reverendissimo Monsignore. . .

(Moartea regeluĭ [3]).) Accedit quia, pridie quam rex concessisset, rumor frequens ortus est, quod Turcus maximas copias, adiuvantibus Moldavis et Valachis, intra Silvaniam destinasset. Et hodie longe magis rumor ipse increbescit. Mittitur in Silvaniam ad hos Turcorum motus compescendos comes Stephanus Bathor, waywoda transilvanus. De quo, ut mihi ex multis et variis argumentis coniectare licet, video magnam haberi spem eius in gubernatorem regni sufficiendi. . .

Ex Vienna Austriæ, VI Aprilis 1490.

Episcopus Hortanus [4]).

(Milan, *Arch. di St., Ungheria (1490—500).*

---

[1]) Publicată, după o copie inferioară, în *Epistolæ,* IV, n⁰ IV, p. 5 şi Katona, *l. c.,* 570—1; Hurmuzaki, *l. c.,* 15; Fraknói, *l. c.,* 294.

[2]) Cf. Petru de Revay, în Schwandtner, II, 683; Bonfinius, ed. din Colonia 1690, 453 [1].

[3]) Mateĭ Corvin moare în această zi, 6 April 1490.

[4]) De Ortona: Angelo Pecchinolli, trimes de Inocenţiu al VIII-lea în regat (1484-92). V. *Matthiæ Corvini, Hungariæ regis, epistolæ ad Romanos pontifices datæ et ab eis acceptæ* (Budapesta 1891) (*Monum. Vaticana, hist. regni Hungariæ illustrantia,* ser. 1-a, VI), 18.

1498.

Discursul către împărat al luĭ Neculai Rossenberger, consilier şi ambasador al regelui Poloniiĭ la dieta din Friburg [1]).

(Regele Ioan-Albert n'a primit, maĭ ales pentru a cruţa Germaniiĭ o invazie, de cît un armistiţiu pe treĭ anĭ cu Turciĭ [2]). Prădăciunile sangiacilor de la hotare şi Tatarilor urmînd însă, iel s'a hotărît, după expirarea terminuluĭ, să atace pe Sultan dincolo de hotarele regatuluĭ,) et maxime instigante ad hoc ipsum ac sollicitante Moldavie waivoda, subdito suo, cui se olim Serenissimus parens [3]), eterne memorie prin|ceps, urbes dudum per Thurcos occupatas, Albiopolim et Licoscoviam *(sic)* (que alias Kiliam *(sic)* dicitur), iure ab eo feudi atque federum, recuperaturum pollicitus et obligatus erat. Dumque id Maiestas Sua, validissimo et instructissimo exercitu comparato, perficere curaret, idem ipse waivoda Walachie, pristine fidei immemor atque debiti, quo se antea iureiurando regno Polonie astrinxerat, ab obediencia Sue Serenitatis desciscens, rebellavit, sive timore magnitudinis potencie Thurcorum percitus, sive solita imbutus, pro more gentis, perfidia; et ita, cepta Sue Maiestatis impediens atque perturbans, bellum demum necessario in se convertit. In cuius quidem belli prosecucione, qua fortuna usa sit Maiestas Sua Regia et quorum quanteque auxiliares copie adversate sunt ceptis Sue Serenitatis et quantum in ea re delatum sit postulatis atque desiderio fraterne Maiestatis Serenissimi domini Hungarie regis [4]), quaque etiam in finem prefatus Moldavie waivoda perfidia usus sit in Maiestatem Regiam, firmatis induciis atque federibus violatis, estimat Sacram Maiestatem Vestram non latere. Sed neque ea perfidia illata contentus fuit, nisi maiorem in alto periculosioremque nuper adiecisset; concitans ingentes Thurcorum et Tartarorum copias, quibus etiam securum transitum atque commeatum per suam provinciam prebuit. Qui quidem crudelissimi hostes, incredibili celeritate usi, qua omnes alias gentes superant, anni tempore sibi ad bellandum inconsueto, quali nunquam alias

---

[1]) V. la f⁰ 235 : «*Littere credentiales et instructio ambasiatoris regis Polonie, super irruptione Turchorum in suum dominium, Sabbatho ante Margarethe ad conventum Sacri Romani Imperii in Friburgo exhibite et presentate. Anno Domini, etc. (sic) LXXXXVIII*» (14 Iulie) şi scrisoarea regală de pe f⁰ 235 V⁰ (Cracovia, «in Octava Ascensionis Domini» [31 Maiu]). Cf. Hurmuzaki, II², 389—91.

[2]) În 1493. Schiemann, *Russland, Polen und Livland bis ins 17. Jahrhundert* (Berlin 1886, în colecţia Oncken), I, 606.

[3]) Cazimir al IV-lea (1445—92).

[4]) Vladislav al II-lea (1490—516). Rege în Boemia de la 1471.

exercitum educere solebant, inopinate supervenientes, in dominia Sue Maiestatis irruperunt, hoc est in terras Russie, nobilissimam regni porcionem multarumque vicinarum provinciarum alitricem. Quam tanta clade afflixerunt, quanta nulla unquam alia provincia tam atrociter auditur aut legitur afflicta fuisse, quoniam in omnem etatem, sexus utriusque, in omnemque condiccionem humanam sine delectu immanissime sevitum est. Senes et decrepiti, pueri atque | infantes, matrone gravide, sacerdotes et quicquid religionem Christi profitebatur, cesi omnes crudeliterque obtruncati sunt; reliqui, quibus vires et etas validior fuit, capti omnes et in duram ac miserandam servitutem abducti; sevitum etiam, preter morem humanum, in animancia bruta, pecudum omnis generis. Ex quibus nihil vivi omnino relictum est; quódque ferrum absumere non potuit, ignis consumpsit; vastata deinde pro magna eius parte nobilissima provincia, onusti rerum omnifaria preda, Walachiam festinantissime repetierunt. Unde redituri, aucti maioribus copiis, brevi sperabantur, prout de eo Serenissimus dominus Ungarie et Boemie rex fraterne Maiestati litteris suis in exitu meo de Polonia significavit, quomodo gener Thurchorum imperatoris, sexaginta milibus bellatorum associatus, ex Asia seu Anatolia adventans, iam Danubium traiicere incepisset, Russiam ingressurus, urbesque et arces provincie eiusdem, Tartarorum et utriusque Walachie palatinorum auxiliis, ex pugnaturus esset; significavit etiam eodem tempore illustrissimus princeps, dominus Alexander, magnus dux Lithuanie, germanus Sue Maiestatis, huic simile auditu, minus gratum ac iocundum: quomodo, instigante ac sollicitante Thurcorum Cæsare, duo vel fortasse tres Tartarorum imperatores, cum innumerabilibus copiis, e sedibus suis moventes, Russie terris appropinquarent iamque ad ripam Boristenis fluminis castrametati fuissent; contra quos, omni sua suorumque potencia adunata, prefatus illustrissimus Lithuanie princeps ad resistendum consurrexit. His tantis ac tam periculosis rumoribus Maiestas Serenissimi domini mei permota, omni sua suorumque potencia congregata, contra eam hostilitatem, campestraliter ad occurrendum, profecta est in partes Russie, committens se Deo, expectans celerrima ac indubitata Maiestatis fraterne auxilia [1]), que ex utroque suo regno et litteris et oratoribus certis Sue Maiestati mittere fraterne ac liberaliter pollicita est | per seque, in armis paratam, necessitatibus Sue Maiestatis modis omnibus succurrere. (Ştiind însă că soarta razboaielor ie nesigură şi că un singur Stat nu poate

[1]) Vladislav al Ungariiĭ.

rezista formidabileĭ coalițiĭ, cere ajutor de la fruntașul *(primarius)* creștinătățiĭ, de la împarat. Peirea Poloniiĭ, apărătoarea credințiĭ, saŭ decăderea ieĭ ar fi periculoase și pentru ceĭ-l-alțĭ creștinĭ. Îl chiamă în ajutor, in numele împăraților trecuțĭ și stramoșilor saĭ, carı aŭ luptat pentru Cruce în Răsărıt. Imperiul fiind în pace, prilejul nu trebuie pierdut. Lumea creștina-ĭ va fi recunoscătoare pentru o fapta, de cît care nu poate fi alta maĭ strălucită. Îl roagă încă odată, în numele regeluĭ, să lucreze așa ca acesta sá nu fie silit a face o pace rușinoasa. Ast-fel va ajuta și Statele sale, nu numaĭ tot Apusul.)

(München, *H.-St. Bıbl.*, ms. lat. 464, f⁰ 236 și urm.).

1498.

Der Titll des turckischen Kaysers, wie er ist schreiben dem Konig von Boland.

Baisitus [1] . . . dem . . . Johan Albrecht . . . sagt sein Grues. Nach Ausweysung der gegen wurtigen Zeyt, dü hasst nit begert unser Freundschafft in deinem Landt der ersten Zeyt, sonder du hast begertt unsern zu entgegen, als ein Uberwünder, und hasst gemaint mein halbes Landt sey in deinem Gewallt und Herschafft, der ich doch stet und nach wil setzen meinen Stull und meinen Gewald, von dem Aufgang bys an das Endt der Erden. Ob es nicht kundt sey deinem Gemuet, das ich mit meiner Macht mag eingehen zwier und hundert mal solche Schar des Volcks, als dw vermagst ich hab besessen? Als ich deiner Hoffartt hab kundtgethan, vil Herschafften und Gepiette, also das ich dein Reich mög nicht zu einem Reich, sonder zw schätzen einen Dörflen gegen anderem Reich, zw storen und von Grundt ausswurtzeln. Ich hab doch inn langer Zeyt die Weyl nit gehabt zu streytten, auch ytzund nicht mit meiner Grossmächtigkaytt, sonder mit einer schlechten Schar meines Volks dir untterdrucken dein Volck und on alle Forcht stercklich Krackaw einreytten und wil dein Undertanig mir untertanig machen und dy mir wöllen widersteen, sy dy wil ich stechen mein Schwertt und also erheben, dass er wirtt leuchten von roten Plut. Den Glauben den dw glaubst und den Orden des Creutzigisten wil ich zw storen und zu ein ewige falsch Weygung auflegen. Ny halt dem get grymmig uber mich

---

[1]) Baiazid al II-lea (1481—512).

und schwer dir des ein grossen Aid, das ich dein gross vaist Poläcken und die Diener des Creutzigten wil unterthan | machen meynem Pflueg, also das sy den Glaûben den sy stercken mitsambt dir, nit mögen erhohen und sy auf prynnende Rosst legen, den Galgen des Creutz und das Feur lassen verzern. Nun nit mer, sonder ich hab noch vil mer in meynem Synn, das ich dir ytzo nit offenwaren will.

Die Stett so der Turck gewunnen und verprent hatt: Tolorna [1]), Bolrica [2]), die Vorstatt vor der Lembergk, Gretzesch [3]), Wissma [4]), Say [5]), Thorbitz [6]), Sambor, Sol [7]), Newstat [8]), Primissla [9]) und all ander Stett und Dorffer der Reussen und der Poläcken, von den Gegenden der Grennitz der Walachey, biss an dy Stat Sanatz [10]) und Prösslaw [11]).

(*Ibid.*, ms. lat. 14.668, f° 113 V°).

Cracovia, 5 Iunie 1498.

Extractus litterarum fratris Andreas de Polanjez, Ordinis Beatorum de Observantia, guardianus loci Crachovie, venerando patri, fratri Ioanni Vitreatori de Crachovia, Ordinis Beatorum de Observantia, discreto provinciæ Poloniæ, patri sibi in Christo dignissimo, 1498..., maggio *(sic).*

.... Più ultra, sapiate che in Polonia non si sente altro che angustie, tristicie, pianti et ululati, per la crudelità de li inimici de fede christiana, zoè Turchi et Valachi, quali poso la festa di Santo Stanislao [12]) intrarono in terra de Russia et, non havendo alcuna resistentia, tutta in brevi l'hano devastata. Nel circuito de Leopoli hà brusato vinti due citate et ville quasi innumerabile, captivati li homini, zoveni, vergine, insieme con le robe, conducto via et tornati in paese suo senze lesione; el

---

1) Dolina, la V. de Stanislavov?
2) Bóbrka, la S.-E. de Lemberg.
3) ?
4) Wischnitza?
5) Stryi.
6) Drohobycz.
7) Skole?
8) Nowy-Sandek.
9) Przemyśl.
10) Schweidnitz?
11) Breslau.
12) 7 Maiu. 22 Iunie, după Ureche. Kogălniceanu, I, 140 (ed. 1-a), 174 (a 2-a). Cf. izvoarele polone în Picot, *Chr. d'Uréki*, 200 notă.

loco Leopoliense non è brusato, toccato solamente, deposito, et similmente s'ormy *(sic)* [1]). Nondimeno è brusato l'orto [2]) col burgo.

El padre guardiano de dicto loco, videlicet padre Stanilao, cum 14 frati, si ne stà serrato ne la cità, li altri nel vescovato, per Dio gratia, sani. El loco Gamboriense [3]) totalmente è destructo et insieme la chiesa, le volte de la quale sono ruinate. La cità è brusata, tutti li instrumenti del claustro, apparamenti dela chiesa et li repositorii multi ne sono restati lì, et maxime quelli di Madona Odrovazoy, de la quale Madona posset pensare da voi, in quale consolatione sia, trovandosi in Crachovia li frati d'epso loco Gamboriense; alcuni sono fugiti, dui morti; altri menati via in captività, videlicet el padre guardiano, padre Vito de Lamzuth [4]), padre Ignatio, sacerdoti de Leopoli. De tri frati d'eso loco, quello ne sia fato o dovi siano capitati, non si sà; li altri, con el padre guardiano Pizevorcense [5]), cum tutti li suoi frati et apparamenti de la chiesa, sono apresso noi, in Crachovia; el quale loco Pizvocense *(sic)*, non senza gratia divina, è restato intacto da barbari; brusata però è la cità. Li magnati di terra de Russia, con le done et fioli, quali sono possuto scampare da le mani de' inimici, sono reducti quì in Crachovia. Et alcuni etiam de Crachovia minaciano de fugire, perchè, como se dici, essendo retornati questi Turchi et Valachi a casa, con la preda et senza lesione sua, altri prehenderano animo de fare el medesimo, per essere questo reamo pieno de miseria et in se ipso diviso, et li nostri non li fano preparatione alcuna contra. Ma solo fano contra se medesimi. Dio voglia che questo male occurso gli sia correctione ad excitare li cori et unirli in carità fraterna et ad defendere la fede christiana, perchè, se non ci vene l'adiuto divino, non se gli spera lo humano. Et però cum instantia et humilitate prego la paternità vostra, insieme cum li altri nostri tristissimi cordiali, dignativi recommandare alli patri et frati el nostro caso, et maxime excitare el nostro Serenissimo rè et benefactore, aciochè de gratia prosegua, como hà comminzato, ad defensare la fede catholica; el quale Serenissimo rè hà deliberato destruere la chiesia de San-Floriano, Santo-Nicolao et tutti li templi de Stradomia [6]), excepto la nostra chiesa, con el claustro, quale vole impiir de soldati, benchè in prima havesse ordinato de destruere anchora questo.

1) De sigur un nume geografic conrupt.
2) Livezile ?
3) Sambor.
4) Lan'cut.
5) Przeworsk.
6) Sandomir.

El loco anchora Lubliense [1]), cum la chiesa, li inimici hano facto destruere.

De queste cose la paternità vostra pò comprehendere, in quante tribulatione et angustie si siamo; la quale angustia in Lithuania è pocho menore de la nostra, como mi hà scripto el padre guardiano del loco Vylnense [2]); le parole del quale sono queste formate: «Apresso noi in Lithuania non ci è se non tristicia e piancto, di dentro et di fori. Di dentro, per la parte de li signori discordanti cum el serenissimo et optimo duca [3]); di fora, per li Tartari et Turchi, quali discorreno nel regno de Lithuania. Zà acconciamo le nave et carrete per fugire per terra et per aqua. Ma credo, se fugiremo verso voi, che voi medesimamente prehendereti la fuga. Et ideo tutti pregiamo Dio,» etc. Hec ille . . . || Ex Crachovia, feria tertia Pentecostes, divine salutis 1498.

(Milan, *Arch. di St., Polonia*).

Secolul al XVI-lea.

De ordine et militia Magni Turci domi forisque habita tractatus Imperatori dicatus [4]).

. . . . Sed, quia variis nationibus et linguis Turcarum [5]) imperant, necesse est ut sint varii scribe et cancellarii, secundum varietatem linguarum.

Est tamen inter eos unus supremus cancellarius: Grecis itaque et Italis lingua greca scribunt; Hungaris, Moldovis sive Valachis, Sclavis et Raguseis litteris rascianis. . . .

(Münch., *H.- St. Bibl.*, ms. lat. 24.591, f° 8).

---

[1]) Lublin.

[2]) Vilna.

[3]) Alexandru (de la 1492).

[4]) Titlul ie dat de catalog; manuscriptul a pierdut pe al său la legătură.

[5]) *Turca*, probabil (Sultanul) sau: *Turcæ*.

Secolul al XVI-lea.

Dell'Europa e sue provincie.

.... *Vallachia.*

La Vallachia è ai confini della Transilvania, apelata dai Turchi Carabogdana, deta così perchè fà il formento negro [1]), e s'estende detta terra di Severino sino al Nester e sin' al Mare Negro. Si divide in Maggiore e Minore. La Minore s'apela Transalpina, || la Maggiore Moldavia, della quale è parte la Bessarabia, che è sopra il Mare, ov'è Moncastro. Contiene l'infrascritte terre: Barlavia [2]), Braila, Cocina [3]), Cucinaxi [4]) et altre...

Della Moldavia.

La Moldavia, deta dai Turchi Bessarabia, confina con la Polonia. Le sue città sono: Gallata [5]), Macropoli [6]), Messembria, Varna et altre....

(Parma, Biblioteca, ms. 1433, nepaginat).

Începutul secoluluĭ al XVI-lea.

Din veniturile Sultanuluĭ.

.... Caragi dela Valachia Altta [7])... 17 m. [ducati], Caragi de la Valchaia */sic/* Bassa... 6 m.

(Ven., Bibl. Marc., Ital., cl. VI, ms. 277 [8]) (?), f° ?)

Secolul al XVI-lea (întaia jumatate).

Lettera al pontefice del difendersi contra 'l Turco.

(Ie necesar ajutorul a doĭ principĭ:

a) Fabulosul «preut Ioan,» suveranul Abisiniiĭ, şi

---

[1]) V. altă explicaţie a acestuĭ nume dat *Moldoveĭ* — autorul confundă cele două ţerĭ — în *A. Fr.*, I, 37.

[2]) Birlad.

[3]) Hotin.

[4]) Cotnar.

[5]) Galaţĭ.

[6]) Probabil: Mangalia.

[7]) Muntenia.

[8]) Codicele acesta aparţinuse luĭ Marino Sanudo.

b) L'altro è 'l duca di Moscovia, che della banda di Moldavi [1]) et Valachi li può fare grandissimi dani....

(Milan, Bibl. Ambr., D 181 sup., Cod. miscell., f⁰ 105 V⁰).

26 Februar 1502.

Comuna Nürnberg catre regele Ungariii.

Herrn Wladislawen, zu Hungern, Behaim König, etc. [2])

Gnedigister Herr. Ewer königelichen Durchleuchtigkeit Schreiben, unns, von wegen des hochgebornen Fürsten, Herrn Stephan Waydas auss der Mulda, unnsers gnedigen Herrn Diener, getan, haben wir unnderthänigelich vernomen und fügen Ewer konigelichen Gnaden mit Unnderthänigkeyt ze wissen, das sich dieselben Gesandten in irm Bevelh ains Doctors halben in der Ertzney getrewlich und vleissig gehalten und wir, neben inen, Ewr konigelichen Durchleuchtigkeyt und gemelten unnserm gnedigen Herrn zu Ern und Gefallen, Vleiss getan und furgewandt, denselben Doctor auffzebringen, alsdann beschechen, wie Ewr konigeliche Gnad von denselben Gesanndten des Alles Bericht emphaen wirdet, als wir getrawen, Ewr konigelichen Gnade zu gnedigem Gefallen, dann, etc. *(sic)* genaigt. Datum Sabato post Mathie 1502.

(Nürnberg, *Staatsarchiv*, *Nürnberger Briefbuch* 48, f⁰ 230—30 V⁰).

26 Februar 1502.

Comuna Nürnberg către Ştefan-cel-Mare.

Illustrissimo principi et domino, domino Stephano, heredi perpetuo, domino ac wayvode Moldavie, domino nostro graciosissimo.

Illustrissime princeps. Post humilimam nostri recommendacionem, animo ad obsequia paratissimo semper premisso. Domine graciosissime. Apparuerunt his diebus apud nos Illustrissime Dominationis Vestre familiares, Udalricus [3]) et Anthonius, eiusdem Dominationis Vestre patentes in papiro litteras nobis ostendentes et tandem causam et negocium sue ab ipsa Illustrissima Dominatione Vestra destinacionis pulcerrime significantes. Quamprimum autem ex eorum relacione de domino Iohanne Klingensporn, medicinarum doctore [4]), nostro (in arte

[1]) *Mosdaud*, în manuscript.

[2]) V. p. 66 n. 4.

[3]) Ulrich.

[4]) *Nürnberger Rathbuch*, 7: «Doctor Henricus Klingensporn (altul ?) ist drei Jar bestelt zu gemeinen Statleybartzt, ein Jar umb 100 Gulden Sold, und get an uff nechste Quottember. Octava quinta post nativitatem Marie 1499» (13 Octombre).

sua) familiari, evocando intelleximus, nos mox in eum iturum consensimus. Et, quamvis ille doctor, propter suum senium et longissimum iter, ire diu recusaverit, nos tamen incolumitatem Illustrissime Dominationis Vestre corporalem ex animo desiderantes, una cum dictis destinatis, apud ipsum doctorem tantum effecimus, quod eum Illustrissimam Vestram Dominationem accedere commovimus. Integerrima mente optamus eum Vestre Illustrissime Dominacioni pro desiderio consulturum; libentissime enim semper facimus quod Vestre Illustrissime Dominacioni gloriam et desiderium aucturum sentimus. Nec tacere coram Illustrissima Dominacione Vestra possumus de exactissima et vigilantissima opera et diligencia in his negociis nomine Illustrissime Dominacionis Vestre in civitate nostra gestis per predictos Udalricum et Anthonium adhibita. Datum die Sabati, 27 *(sic)* mensis Februarii, anno, etc. *(sic)* secundo [1].

(*Ibid.*, f° 231—31 V°).

1507.

Aus einem anderen Anschlag wider die Thürckhen [2].

1507 Polonus Sigismundus [3]) eamdem exactionem toti regno imposuit pro bello contra Tartaros, Moskovitas et Walachos [4]): rustici iugeratim solverent grossos XII, cives solitam semialteram exactionem, nobiles et alii redditus habentes quartam partem censuum dederunt, spirituales contributiones vetusto more persolverunt, episcopi decimæ octavam partem. . . .

(Münch., *Allgemeines Archiv, Türken-Hilff de anno 1446 bis 1518*, f° 3).

---

[1]) Asupra doctorilor italienĭ aĭ luĭ Ştefan-cel-Mare v. Hurmuzaki, VIII, 36 şi urm. Mateĭ «Murianus» ie Mateĭ de *Murano* (lîngă Veneţia).

[2]) Din timpul împăratuluĭ-rege Sigismund (+ 1437). Bucata reprodusă aicĭ ie adausă la proiect.

[3]) Regele Poloniiĭ (1506—48).

[4]) V. Xenopol, II, 506 şi urm.; Hurmuzaki, II², 557.

APENDICE.

1260.

Epistola missa Adriano pape per Octokarum, regem Boemie.

Gravis belli, quod adversus Balam et natum eius, Stephanum, Ungarorum reges illustres et Danielem, regem Russie et filios eius et ceteros Ruthenos ac Tartaros, qui eidem in auxilium venerant, et Boleslaum, etc. et innumerabilem multitudinem inhumanorum hominum, Comannorum, Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et *Balachorum*, Bezzermimorum, Hismahelitarum, scismaticorum eciam, ut pote Grecorum, Bulgarorum, Rassiensium et Bosnensium hereticorum, auctore Deo, gessimus [1]. . . .

(Viena, Arhivele Imperiale, *Registraturbücher,* D, f⁰ 166 V⁰).

---

28 Septembre 1396.

Povestire asupra luptei de la Nicopol.

Anno domini 1394⁰ *(sic)*.

Cum Beisaites, Turcorum imperator, igne et ferro fines Pannonie Inferiori adiacentes popularetur, Sigismundus, Romanorum imperator, contractis undique viribus, hostem [a] finibus suis arcere statuit. ac, cum ingenti agmine, sexaginta scilicet milibus equitum delectorum, apud Ferream Portam, que Hungariam a Vulgaria secernit, Danubium transmittit et civitatem precipuam in Vulgaria, vocatam Puden [2], ditioni sue reparat

---

[1]) Documentul acesta, păstrat și de o cronică boemă, a maĭ fost publicat; intre alțiĭ, de Katona, *o. c.*, VI, 314. Cf. și Fessler-Klein, I, 403—5; Mailáth, *Gesch. der Magyaren*, I (Viena 1828), 217—8, etc. Lupta ie lupta de la March, Morava saŭ Kressenbrunn (12 Iulie 1260), papa, Alexandru al IV-lea, și nu Adrian; asupra personagiilor v. izv. citate și Schiemann, *o. c.*, I, 209—10; «Bezzermimi» sînt Pecenegiĭ; despre Ismaelițĭ v. Alexius Csetneky, *Die Ismaeliten in Ungarn,* în *Ungarische Revue,* I, 658—75. Textul nostru se deosebește în puține locurĭ de cel cunoscut.

[2]) Bodon, Vidin, reședința țaruluĭ Strașimir.

ac tricentos arma ferentes ad eam servandam illic relinquit; deinde alteram civitatem obsidet [1]). Quinque diebus in ea et Turcorum et christianorum permixta fuit multitudo, sed factio religionis nostre, vincens, Turcos eicit, qui partim ceduntur, partim capiuntur; civitatem manui imperatoris subicit [2]). Deinde terciam civitatem, Nicopolim, dura obsidione cingit diebus XVI, donec Baisaietes, cum ducentis milibus armatorum, ad liberandam civitatem veniret; quo audito, imperator, ordinato exercitu suo, Turco fit obviam, misso Macer-Baivod, domino Balachie, exploratum copias hostium. Qui, reversus, imperatori nunciat hostium turmas esse viginti, singulas singulis distinctas vexillis, neque dubium esse quin hodierno congressu perleta *(sic?)* sequatur victoria, modo singulis rebus debitum ordinem ministret seque in prima acie hostibus obiici petit ut sinat imperator. Concessisset hoc Sigismundus, nisi, glorie nimium cupidus, dux Burgundie primum congressum sibi dari vehementissime instaret; aiebat enim sese ducem, cum sex milibus armatorum, ex longinquis terris in auxilium Sigismundo profectum, non sine magnis et amplissimis sumptibus; quare neminem esse, cui pocius quam sibi acies prima committeretur.

Sigismundus imperator vero, qui Hungarorum suorum naturam optime calleret, duci iterum suadet a proposito avertatur et Hungaros primos in prelium ire mittat, quia timidi cito fuga se redimunt; si autem acies primas tenuerint, quo se recedant diffugium non esse; proinde firmos stare necesse esset. Sed, nulla ratione dux Burgundie motus, sine ordine debito Turcos primus aggreditur ac, primo agmine fracto, cum per idem redire vellet, suos pene omnes equis destitutos cognoscit. Turci enim, qui primas acies tenebant, summa astucia se dividi sinebant, ut christianorum exercitus, intra eos clausus, nusquam abire posset. Sequitur deinde Sigismundus imperator ac XII milia peditum sternit, quos Turci equitibus premiserant, deinde equitum cuneos invadit. Quem cum Turcus feliciter pugnantem videret, fugam parabat, sed nephandus dispotus, dux Servie [3]), in auxilium Turco cum XV milibus armatorum veniens, fugam avertit et animum Turco addidit. Interea, dum Sigismundus pugnaret, dux Burgundie fugam petebat, sed is, ab hostibus

---

[1]) Rahova.

[2]) Pe margine: *Schiltaw* (de la *Schil*-Jiul?). Textul german însă (v. p. 79, n. 2) declară că Schiltau şi Nicopoli sînt aceiaşĭ localitate.

[3]) Ştefan Lazarevicĭ.

circumseptus, «capitur [1]); dux Servie vero vexilla imperatoris manu forti sternit. Hoc cum imperator videret et de victoria actum esse, auxilio comitis de Cilia et Johannis, purkgraffi *(sic)* de Nürenberga, navim ascendit ac vela Constantinopoli[m] versus dirigit [2]); pars exercitus sui ferro teritur, pars captivitate vitam redimit, pars fuga celeri Danubium petit, ubi nova exoritur cedes. Cum enim naves conscendere metu hostium festinarent, qui priores partes navium obtinebant, verentes ne nimio pondere demergantur, sa[u]ciorum manus, naves tenentes, resecabant; illi, collapsi, submergebantur. In hoc bello Lienhardus Reichbartinger, Bernnardus Pientzenauer, Udalricus Kuchler, quidam Klainstainer, domini de Baioaria, interficiuntur; sed dux Burgundie, Ioannes Piczenkardo et Centumarando, domini de Francia, Palatinus regni Hungarie et multa militum manus capiuntur [3]). || Prelio finito, Turcus exercitum suum apud Nicopolim sistit ac cum quibusdam locum, ubi facta fuit strages, revidit; illic, cum de suis tantam multitudinem vidit occisam, accensus in iram, iuravit sanguinem suorum habunde ulcisci ac, mandato edito, precipit omnes captivos altera die sibi presentari. Quo facto, vocavit ad se ducem Burgundie, ut videret sanguinem christianorum suos ulcisci. Dux Burgundie, cum tantam Turci adverteret indignationem, precibus suis XII dominos terre sue et Iobannem de Potendorff a morte liberavit. Postea mandavit Turcus omnes captivos interfici, preter illos qui viginti annos non haberent, et, inter alios occidendos, dominus Ioannes Greiffen de Baioaria, cum tanta[m]

[1]) În arhivele imperiale de războiu din Viena, fasc. *Kriegsarchiv von 1323 bis 1499, betreffend Kriegseinrichtung und Kriegsrüstung gegen die Türken unter Kaiser Friedrich III-ten und Maximilian dem I-ten*, găsim următorul rezumat al uneĭ piese aflătoare în arhivele din Budapesta: «Aus dem, dem Landesarchiv in Budapest eingeleibten gräflichen Keglevich'schen Archiv. Ofen, 11 März 1409. König Sigmund schenckt mittelst Diplom die Deszendenten des gewesenen Banno von Kroatien, Slavonien und Dalmatien, Paul Ezdegh [«de Pech», «de Peth.» Hurmuzaki, I [2], 438, 444, 450 (an. 1405—6)], fur dessen erworbene Verdienste im Kriege gegen die Türken in Bulgarien, das in Ungarn gelegene Schloss Thorna, samt Stadt und mehreren Ortschaften, hauptsächlich dafur, dass er bei der Festung Nicopolis, in Kampfe den... Herzog von Burgund beschutzt und tapfer vertheidiget hat. (Lateinisch.)»

[2]) O scrisoare a sa din acest oraș s'a publicat în *Neues Archiv der Gesellschaft für altere Deutsche Geschichtskunde* pe 1896, fasc. 2.

[3]) Cavaleriĭ franceĭ citațĭ sînt Boucicaut și Châteaumorand. — Pe marg.: «Ottmannus, Ammirates, Calopinus [Celebi, Solıman], Baisetes, Machumetus Cirix [Kirișgi; v. p. 7 n. 2], Ammiratus, Machumetus.» Cum se vede, o listă a sultanilor până la Mohammed al II-lea, ceia ce fixează o dată aproximativă pentru copie.

videret crudelitatem, socios consolando, alta voce clamat: «O socii, mittite animum tristem, ac leto vultu morti properate; hodie enim pro sancta fide et religione nostra morimur et vite eterne premium accepturi sumus.» Hoc cum dixisset, caput trunco avulsum est. Hec feritas, a solis ortu usque dum iterum orizonti properarit durans, XII milia christianorum absumsit, neque adhuc interficiendi finem dedisset, nisi precibus suorum admonitus, iam satis superque effusum esse sanguinis, ne simili plaga Deus ipsum puniret. Captivi igitur qui supererant dominis dividebantur. Turcus captivos suos misit in Andronopolim, deinde in Calippolim, et postea trans mare, in civitatem dictam Bursa. Post alteram cedem, in vindicta suorum occisorum factam, ivit Turcus cum exercitu suo in Hungariam, traiciens Savum; cum ingenti preda domum [1]) reversus est.

Is est Beisaites quem statim post hanc victoriam quidam Turcus Termelanus captivum tenuit XII annis in cavea ferrea. Calopinus in Europam primus venit [2]).

(*Ibid.*, *Hofbibliothek*, ms. lat. 3471, f⁰ 93—4 ; sec. al XV-lea).

Lublau, 16 Mart 1412.

Iuramentum prestitum per dominum regem regi Polonie.

Juramîntul luĭ Sigismund pentru observarea tractatuluĭ încheiat cu Polonia s'a publicat pentru ultima oară în Hurmuzaki, I [2], pp. 493—4, n⁰ CCCCVI. Copia noastră se mîntuie ast-fel: «. . . derogare per presentes presencium *(sic)* sub nostre Maiestatis sigilli testimonio litterarum. Datum in Liblaw, anno domini millesimo quadringentesimo XII⁰, feria quarta proxima post Dominicam Letare, regnorum nostrorum anno, Hungarie,

---

[1]) *Domus*, în ms.

[2]) Ultima frază ie de altă mînă. Se mîntuie fără punct, și restul pagineĭ ie gol. — Pentru bătălia de la Nicopoli, cea maĭ bună expunere rămîne a luĭ Delaville Le Roulx, în *La France en Orient au XIV-e siècle,* I (Paris, 1886, in 8⁰). Cf. Köhler, *Die Schlachten von Nikopolis und Varna* (Breslau 1882) și adausul bibliografic din *Philippe de Mézières,* 498 n. 1. — Cît despre bucata noastră, ie aproape o traducere din Schiltberger (tipărit, după ms. din Heidelberg, de K. Fr. Neumann, Munchen 1859, in 8⁰, și, după cel din Nürnberg, de Langmantel, în *Bibl. des litt. Vereins in Stuttgart,* (Tubingen 1885, in 8⁰; cf. cu pp. 52 și urm. din ed. 1-a și 2 și urm. din a 2-a).

etc. *(sic)* XXV, Romanorum vero secundo. — Ad mandatum domini regis, Iohannes, prepositus Sancti Stefani, vicecancellarius.» Moldova ie numită «Moldua.»

(*Ibid.*, Arh. imp., *Registraturbücher*, E, f° 38).

Raab, 12 Iunie 1426.

[Sigismundus Imperator] Cardinali de Anglia [1], pro exstirpacione hereseos.

(A fost oprit de a veni la dieta din Nürnberg, din cauză de boală, precum a și anunțat electorilor adunați.) Post dies plures, devicta iam nostra premissa valetudine recuperacioneque sanitatis nostre aliqualiter succrescente, habuimus nova quomodo Dann-Waida, dominus Walachie, noster fidelis [2]), conflictum habuisset cum suo adversario [3]), qui ad destruendum eum multam secum copiam Turcorum adduxerat, quem ydem Dan-Wayda, magnifice et robuste *(sic)* invadens animo, devicit in bello, magnam stragem suis infligens inimicis, triumpho glorioso reportato. Tandem, paucis intervalli diebus decurrentibus, Turci, [per] ingentem congregationis potenciam infeste et multum atrociter prefatum Dan-Waydam denuo in die Corporis Christi [4]) invadentes, ipseque cum suis fidelibus eis, prout voluit, se opponens, adeo dirum inter eos fuit bellum commissum, quod ex utraque parte multi cecidere. Nichilominus Dan-Wayda exercitus penitus succubuit, omnibus suis captis et interemptis; quod vix solus evasit cum persone sue salute; propter quem casum multum pavore consternati fuimus. Et nunc rex Bosne [5]) nobis advertendo potissime huiusmodi cottidianas infestaciones, quibus regnum nostrum et nostri cottidie invaduntur, periculosum, ymmo multum formidabile fuisse, si tunc absentes fuissemus, quod adeo magna, ymmo irrecuperabilia ipsi Turci regno nostro a partibus illis intulissent || dampna; de quibus, sicut Deo placuit, per nostram presentiam providimus tempestive. Ex alia eciam parte, prefati Turci regna nostra Croacie et Sclavonie potenter, per duas vices invaserunt et magnam predam

---

[1]) Henric de Beaufort, episcop de Winchester, numit legat în Boemia la 18 Mart 1427 (Rinaldi, *Ann. Eccl.*, 1427, § 1 și urm.). Ie făcut cardinal la 24 Maiŭ 1426 (*ibid.*, 1426, § 26).

[2]) Dan al II-lea (1420—5). Xenopol, II, 121-2.

[3]) Radu al III-lea (Prasnaglava). *Ibid.*, 122—3.

[4]) 30 Maiŭ.

[5]) Tvartco Scurus.

et multa milia hominum utriusque sexus in perpetuam servitutem abduxerunt. Et nunc rex Bosne nobis intimavit quod imperator Turcorum, omni potentatu suo congregato, personaliter velit regna nostra subintrare, prout iam per primas sui exercitus acies cottidie invadunt et quod eis per regnum suum nequaquam possit transitum prohibere. Ecce iam, pater reverendissime, satis distrahimur durisque affliccionibus torquemur, cum videamus tot christianitati imminere pericula fidelesque ab infidelibus ubique atrociter impugnari et quod prestanda *(sic)* hincinde subsidia nobis ubique incumbit onus; que non habemus recipere aliunde nisi de proventibus huius regni nostri Hungarie, quod revera gravatur ulterius quam stili officio possumus exarare. Et opportet nos habere tres exercitus paratos, qua(m)libet, contra hereticos, infideles dirigendum. Propterea nos propria in persona disponere nostra cum nostris baronibus ordinata volumus, procedere in succursum Dan-Wayda contra Turcos, ubi speramus magnum obsequium christianitati exhibere; eo tamen non obstante, maiorem gentem quam putaverimus, contra hereticos dimittemus... Datum in Jawriuo [1]), XII die Junii, regnorum nostrorum, etc. *(sic)* et Bohemie VI^{0} annis [2]).

(Ibid., D, f° 77).

Cîmpu-lung (?), April 1427.

Împaratul Sigismund catre legatul papal.

Sanctissime pater et domine reverendissime. Dudum monasterium de Longo-Campo, in Walachia, Ordinis Fratrum Predicatorum, prope Turcos et inter scismaticos situatum, a Sancta Sede Apostolica certas indulgentias propter incredulos et scismaticos venientes, ut eo facilius ad fidem katholicam trahe-

---

[1]) Raab.

[2]) Pentru expediția luĭ Sigismund în Ardeal (1427) v. Fessler, II, 373-4, iar, pentru dieta din Nürnberg, *ibid.*, p. 370. — Asupra împrejurărilor din Muntenia cf. povestirea luĭ Eberhard Windecke (edițiĭ: Menckenius, în *Scriptores rerum Germanicarum*, I [Leipzig 1728, in fol.], W. Altmann [Berlin 1893, in 8 °]; trad. în germ. mod., după mss., de Hagen, în *Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*, Lief. 79 [Leipzig 1886, in 8 °]), §§ 206, 259, 294; Dukas, 201—2; Chalkokondylas, 260 (ed. Bonn). — Documentul nostru a maĭ fost publicat de D. Kerler, în *Deutsche Reichstagsakten unter K. Sigmund,* VIII, 489.

rentur, optinuit, sed, ipsis Fratribus, propter metum Turcorum, in fuga a loco cedentibus, huiusmodi privilegia et indulgencie sunt deperdita et omnimode perierunt. Idcirco, ut dicti Fratres eiusdem loci possent eo liberius monasterium ipsum tam edificiis quam aliis incumbentibus ad pristinum statum reducere et celebrius ampliare, Sanctitati Vestre devotissimo studio supplicamus, quatenus e Vestra Sanctitate dictis Fratribus, Conventui et monasterio certas dignetur concedere indulgentias et gratias, iuxta formam supplicacionum cum presentibus offerendam; per hoc enim tam scismatici quam infideles eo facilius ad rectam fidem katholicam, animati specialibus graciis, confluent, et ipse locus fortificabitur pro confortacione status fidelium populorum acceptis *(sic)* [1]).

(*Ibid.*, f° 100 V°).

Cimpu-lung (?), April 1427.

Împăratul Sigismund catrè legatul papal.

Intervenție pentru «fidelis noster dilectus, Caspar de Longo-Campo, in Cibinio residens,» care a luat de nevasta pe o oarecare Margareta. S'a dovedit însă pe urma, ca tatal acesteia botezase pe Gașpar: iel are nevoie deci de dispensă ecleziastică pentru pacatul comis [2]).

(*Ibid.*, f° 100).

Constantinopol, 17 Novembre 1436.

[Iohannes de Ragusio] [3]) sacrosancte generali sinodo Basiliensi, in spiritu sancto legiptime congregate, venerabilem Ecclesiam representanti, suis dominis et patribus metuendissimis.

.... Tanta video et audio fieri in obprobrium nominis christiani et in confusionem fidei nostre, quod pocius vellem

---

[1]) Documentul, precum se vede, n'are nicĭ o dată. Se știe însă, după acte oficiale, că regele Sigismund, ale căruia trupe restabilise pe aliatul săŭ (Hurmuzaki, I [2], n° CCCCXLV, p. 534), Dan, petrecu la Cîmpu-lung cîte-va zile din April 1427 (*ibid.*, n° CCCCLIV, p. 542; p. 543; n° CCCCLVI, p. 546; n° CCCCLVII, p. 547; p. 549). — În reproducerea documentuluĭ, am înlăturat cîte-va greșelĭ evidente.

[2]) V., pentru dată, n. 1.

[3]) Ioan de Raguza a fost trimes la Constantinopol, ca delegat al sinoduluĭ din Basel, împreună cu doĭ colegĭ, la 24 Iunie 1435. E. Cecconi, *Studi storici sul Concilio di Firenze*, I (singurul apărut), *Antecedenti del Concilio*, Florența 1869, in 8°, pp. 94 și urm., 114 și urm.

mori pro nunc quam videre que video et audire que aures mee audire perhorrescunt. Et, ut aliquid particularius dicam, ecce post illam magne partis regni Ungarie flebilem et miserabilem depopulacionem, anno preterito factam, de qua alias scripsimus [1]), nunc iterum, paucis elapsis septimanis, contra Maiorem-Walachiam, spe cuiusdam vani adiutorii contra eosdem Turcos iam (?) rebellantem, nam antea, solvendo eisdem Turcis tributum in pace, more Ecclesie Grecorum, Christo domino serviebant, acies suas dirigentes ipsamque pene ad nichilum redigentes, innumerabilem populi multitudinem in miserabilem servitutem Machumeti abduxerunt, quos iam distrahi et vendi veluti pecudes video et alios quidem duris ullulatibus blasfemare pre desperacione Christum et alios abnegare atque inter verbera et tormenta deficere; quod maxime miserie est et impietatis. . .

Predicta, sanctissimi patres, non semel tantum facta sunt, sed cottidie fiunt et, sicut anno preterito de Ungaris, ita nunc et de Walachia factum est, et alias de Albanensibus, Bulgaris et Grecis aliisque christiane fidei nacionibus, in maximam desolacionem christiane religionis et fidei. . . . Scriptum in Constantinopoli, die XVII Novembris, anno domini 1436 [2]).

Earumdem Paternitatum humilis servitor:

Frater Iohannes de Ragusio, Ordinis Predicatorum.

(*Ibid.*, *Hofbibl.*, ms. lat. 3520, f° 1, 2; sec. al XV-lea).

1462 și urm.

Cronica di Venetia dall' anno MCCCCLVII sino il MD, divisa in cinque parti da Francesco Longo, senatore [3]).

. . . . Ma il Turco è stà chiamà in Valachia, in defesa del fratello del signor Vracula, che è stà scappado da casa da lui;

[1]) La 9 Februar. Expediția se face în Septembre (Cecconi, CCIV).

[2]) Documentul a fost publicat în întregime de Cecconi, după Hardouin și un ms. palatin din Bibl. Vaticanuluĭ (n° CCLVI, pp. CCLIII—VIII).

[3]) Analele, scrise de Domenico Malipiero, ni s'au transmis numaĭ în remaniarea lor de către senatorul Francesco Longo. Cuprind cincĭ părțĭ: a) lupte cu Turciĭ; b) afacerĭ italiene; c) luarea Cipruluĭ de Venețienĭ; d) navigație și comerț; e) afacerĭ interne («le cosse della Terra»). — S'aŭ publicat în *Archivio storico italiano* de pe 1843, supt titlul de: *Annali Veneti dall' anno 1457 al 1500, del senatore Domenico Malipiero, ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo, con prefazione e annotazioni di Agostino Sagredo*, pp. 1 și urm. Am întrebuințat, pentru fixarea celor d'întâiu pasagiĭ, și ms. Bibl. imp. din Viena (ms. lat. 6226; sec. al XVI-lea).

et, condutto l'esercito in quella provincia, hà trovado esso signor Vracula, che se li hà opposto con potente esercito et l'hà rebatudo gagliardamente; e, vedendo non poder operar el so intento, è passato in Bossina...

A 4 de Decembrio [1467], Francesco Diedo, ambassadore in Ongaria, scrive che se tratta triegue di tre anni frà quel rè e'l signor Turcho e che la Signoria sarà inclusa e che, per concluderle, se aspetta quel rè, che è andà in Moldavia, laqual ghe è rebellada [1]) e che die vegnir in Varadino...

(La 7 Februar 1475, sosește în Veneția «Polo Ogniben, Albanese, mandà per Consegio de X a Ussan-Cassan,» în August 1474 [2]). Aduce știrea ca) il Valacco, con ajuto de Onghari, Bohemi e Russi, hà rotto 90.000 Turchi, dei quali 40.000 ne è morto e 4.000 è restà presoni, trà i quali è un bassà e un fio del Turco [3])...

Per riporti de Costantinopoli... La rota delle gente turchesche in Valachia è stà molto molesta al signor Turco, in modo che'l pensa de mandar i soi esserciti in quelle bande; e per tal causa poderave esser che le provision de l'armada [4]) andasse tarde. E, per diversi avisi, che conferma 'l medemo, è stà suspeso l'armar delle navi; saria anche stà suspeso l'armar delle galie, se i soracomiti [5]) no havesse sollicità la so expedicion...

Adì 6 April [1475] se hà da Gierolamo Zorzi, mandado ambassador al Turco, che, avanti ch'el passasse nel paese de' Turchi, se hà fatto conzar tre volte el salvo condotto, e fò sattisfatto con ogni prestezza; poi è andà a la maregna del Turco [6]), la qual ghe hà communicà la rotta de Valachia e gh' à ditto che le zenti turchesche non hà mai habudo la mazor rotta...

Quest' anno [1484], Baisito s' hà mosso de Costantinopoli

---

[1]) Ie vorba de campania mîntuită prin lupta de la Baia.

[2]) Ognibene a fost trimes în Persia și la regele Poloniiĭ în August 1474. La 11 Februar încă, Senatul venețian vorbește, în instrucțiile pentru Ambroziu Contarini, despre expediarea luĭ («el prudente cittadin nostro Polo Ognibene»). (Enrico Cornet, *Le guerre dei Veneti nell'Asia,* 1470-4, Viena 1856, 120, 122; *Archivio storico italiano,* 1843, 110). La 26 Maiu, Ambroziu Contarini-l află la Caffa, în casa consululuĭ (*Viaggi fatti da Venetia alla Tana, in Persia,* etc., Aldo, Veneția 1545, in 8 º, p. 63). In 1474 încă, solul părăsește Curtea luĭ Uzun-Hasan; în Iulie 1475, i se dă «la Massaria dell' Officio della Giustizia-Vechia, in vita» *(Arch. st. it., l. c.).* Pentru trecerea sa prin Moldova v. Picot, *o. c.,* 125 n.

[3]) Cf. maĭ sus, p. 56, n º 1.

[4]) Flota (contra Veneției).

[5]) *Supracomitus,* comandant de trupe navale venețiene.

[6]) Maștiha *(madregna).*

per far l'impresa del vaivoda Stefano; hà messo 100 vele in mar, trà galie e fuste [1]), cariche de munizion de ogni sorte; e hà in campagna 300.000, trà cavalli e pedoni; trà i quali ghe è 30.000 cavalli, che l'imperador de Tartari [2]) hà mandà in so ajuto. Ai 20 de Giugno, è giunto a Moncastro, e'l primo giorno hà fatto destender i paviglioni, e'l secondo hà fatto piantar le artegliarie da tre bande, e hà fatto principiar la bateria, la qual hà continuà giorno e notte, sichè in termine de dieci giorni i muri è andai a terra. I hà anche atteso a impir i fossi che circonda'l castello, ne i quali ghe è otto piè de aqua de ogni lato; e, in dieci dì, i è stà tanto muniti che se podeva montar comodamente su la inuragia, non ostante che la fortezza batesse da ogni banda con l'artegliaria: talchè quei de dentro, vedendo che era cosa impossibele a defenderse, a' tre d'Agosto i mandò cinque de i so homeni principali a dar la terra al signor Turco; el qual i hà acettà e hà mandà 100 gianizzeri in la fortezza. E'l giorno dietro, hà mandà 3.000 Turchi sotto un bassà, el qual hà fatto una grida, che tutti quei de i vilaggi, che è andà a salvarse in la fortezza, dovesse uscir fuora e, usciti tutti, è stà fatti || schiavi; 2.000 ne è stà donà all' imperador de Tartari, 1.000 a i gianizzeri, e i altri è stà partii trà i principali. Dopo, 'l bassà se hà messo a una delle porte e hà fatto passar tutti quei de la terra, con tanta roba per cadaun, quanta i podeva portar su le spale, e no più, per lassarli partir; ma no ghe è stà atteso a la promessa, perchè parte è stà venduti, parte è stà donati. Fù anche cernio [3]) 2.000 garzoni, per farli gianizzeri, e 'l resto fù mandà a Costantinopoli; fù anche cernio 2.000 pute: parte fù mandà in serraglio, parte fù donae, parte vendue. — È stà trovà in quel castelo 20.000 anime, delle qual no fù lassà se no 200 famegie de pescatori.

Poi andò all' impresa de Licostano, et l'hebbe in cinque giorni; no mandò alcun di quel luogo a Constantinopoli, ma i messe tutti a refar Licostano vechio, situà sopra un scogio nel Danubio [4]). El signor Turco è intrà in persona in la terra, un dì de Venere; e, fatta la orazion, uscì fuora, e lassò ordene chè 'l fosse fortificà, e se partì per Andrinopoli; e mandò un commandamento a Costantinopoli, che tutti quei del so esser-

---

[1]) V. p. 54 n. 2.
[2]) Hanul Crimeiĭ: Mengli-Ghiraĭ (1468—514).
[3]) (Notă a ed. Sagredo.) *Scelto.*
[4]) Chilia-Veche, din Delta Dunăriĭ (în insula Leti, azĭ 1.500 loc.). — Pentru date v. Ureche, în Kogălniceanu, I, 133—4 (ed. 1-a), 167—8 (ed. a 2-a); Bogdan, *Cron. ined.*, 58; maĭ sus, p. 15 n. 1.

cito, tornadi con l'armada, dovesse tornar in campo, sotto pena della vita. Esso signor Turco era tre giornate apresso Andrinopoli. . .

El signor Turco hà al presente in mar 90 vele; et le manda nel paese di Licostano, per fabricar un castelo e serar el passo a Polachi de andar in Valachia. . .

El signor Turco [1499] fà fabricar in Mar-Maggior 100 galie sotil e 20 grosse, a similitudine delle nostre. . . .

1462 și urm.

Annali veneti [1]).

. . . . Maumet, dei Ottomani, imperator de Turchi e de Greci, augendo de dì in dì molto le forze sue contra christiani, sottomettendo de molte cittade e provincie, in quest' anno [1462], potente essercito mandò in Vallacchia; ma, adunadi Vallacchi contra quelli, fù rotto l'essercito de Turchi, taiadi in pezzi da 30 in 40 m. de quelli, et per Valacchi preso fù un nepote del Vallacho, el qual s'havea partido dal campo de Valac|chi et havesse adherido con Turchi, et quello impalò. Questo scrive da Venezia N. N. *(sic)*, adì primo settembrio, et dise haversi per molte et più vie, et così se dise esser. . .

Turcorum facta: 1462, in Valachia fò rotti. . .

Interim [1474] Soliman, Ali-bego, bassà della Romania, con la Corte d'esso signor de Turchi, insieme con Mathenor, Ansabech, Alibech, Scanderbech, Granabech, Raucubech, Vultriubech, Saraphagabech, signor de Sophia, con Sarabech Patriboli, con el fiolo d'Isac-bassà, tutti signori in nelle parti de Romania, con tutte zente de Romania, insieme con tutto el populo de Zarasain [2]), mandado a danni de Valacchi, che nuovamente dall' imperio di quello s'haveano tratto et levadi havea l'obedienza in tutto; con essercito de persone 120 m., se ne passò in le parti de Valacchia-Inferior; all' incontro del qual essendo messo in ordine Steffano, vaivoda della Molda, con Valacchi 42 m. et Transilvani 26 m. (questi Transilvani sono zente mandadoli in sussidio per el rè d'Ongaria), insieme con

---

[1]) Aceste anale (1433—77) sînt ale lui Stefano Magno, în privința cărora v. Hopf, *Chroniques gréco-romanes* (Berlin 1873, in 8°, XXIV—VI). Sînt însemnate mai ales prin întrebuințarea unui bogat material de documente, pierdute astăzi. — Ms. din Viena cuprinde patru volume: cele d'intăiu două într'o copie din secolul al XVIII-lea; ultimele într'una din al XVI-lea.

[2]) Lista ie făcută după circulara lui Ștefan-cel-Mare. V. p. 54 n. 7 și mai departe, p. 92.

el Ducoli [1]), et, posti al passo, volendoli devedar entrar in nel paese, per Turchi furono prima malmenadi i Valacchi; et, entradi i ditti Turchi, overo lassadi entrar, in nel paese, reccuperandose dapoi li Valacchi, havendo brusadi tutti i strami del paese, astrense li Turchi entrar in un bosco tutto aquoso, over in un palude, in nel qual quelli restorono per anegadi; et, adì 6 Zener, in nel zorno dell' Epiphania, ditti Valacchi assaltò quelli a un ponte et, volendo i Turchi, erano in guardia di quello, scapar, ruinorno detto ponte et, attraversandose el legname con loro a traverso el fiume, s'annegorono; onde, per sopra il detto legname, i ditti Turchi se messeno a fugir; all' incontro de i qual, Valacchi con le frezze se messeno a devedarli, et in quelli investì et messeli in rotta et fuga, et per tutto quel zorno et la notte et mezo l'altro zorno, non cessono taiar a pezzi Turchi, per muodo che con le loro spade se pascereno de i corpi loro; per muodo che quasi tutti perino, et pochi ne fugino. Del bassà, alguni disseno fù preso et altri che ferido fugì. Habbuda la qual vittoria, quello, adì 25 Zener, de Sansonia [2]), scrisse al rè d'Ongaria, come, per intender ||el Turco voler vegnir el mazo futuro contra de loro, per far le vendette, el prega i vogli mandar sussidio, per esser el suo paese el passo del tutto [3]). Sono annali dicono esser stà Turchi 75 m., de quali fono taiadi a pezzi cerca 50 m.; fò morto quel bassà fò sotto Scutari et molti fambulari [4]). I Valacchi erano da 30 m.. Fù cosa miracolosa. Havesse de Fevrer questa nuova. Scrive l'episcopo de Suevia [5]) che detto Steffano superò Soliman, bassà de Romania, et, de 30 m. Turchi havea, puochi evase, che fò quelli hebbeno cavalli più veloci...

Inteso el signor Turco la rotta de soi bassà in Valacchia et perde la de tanto essercito, stè zorni cinque, che non dette audienza. Fò ditto revocò l'armà [6]), fazzandose dar a quelli havea toccà danari, biscoto per quelli in drio; ma fù l'opposito: mostrò sollecitar l'armà et fè far la spiana verso Napoli [7]); ma nell' animo desidera pase...

[1]) Dracul. Cf. *Acta Extera*, V, 273.

[2]) Cele două versiunĭ italiene ale circulareĭ poartă «Saconia» și «Sonzonia,» ceia ce însamnă: Suceava.

[3]) V. p. 86 n. 2.

[4]) Pașa, care asediase Scutari în 1474, ie Soliman (Romanin, *o. c.*, IV (1855), 369); dar acesta nu muri în expediția din Moldova. «Flambulari,» «flabulari,» «flamburi» par a fi un feliu de pașĭ turcĭ (v. și *Acta Extera*, V, 265, 269).

[5]) Ce episcop poate fi acesta? Un episcop catolic de Suceava? Cf. Hurmuzaki, II [1], 13—5.

[6]) V. p. 84 n. 4.

[7]) Nauplia.

Interim, adì 12 Fevrer, el zonse in Candia la gallia sopracomito el nobil huomo Nicolò Marcello, con un ambassador del rè de Persia [1]), el qual levad' havea de Cipro; et, avanti ch'el detto Gerolamo Zorzi [2]) partisse da Modon [verso Costantinopoli], l'azonse la detta gallia, con el detto ambassador, con el qual non si dimostrò de cos' alguna; in nel qual luogo hebbe notitia della rotta habbuda el detto signor Turco in Valacchia...

Et havendo el detto Soldan in nell' inverno superior fatto grand' apparato d'armada et datto || vose de mandar l'hoste sua verso Napoli, havendo zà fatto far la spianada, per demostration de mandar a quella cittade, et havendo poi, per le cose successe in Valacchia, l'animo suo voltado contra di quelli, havendo spavido tutto il mondo, trà che lui hà inteso nui potente armada haver appariado all' incontroli, pensando in che muodo possesse a Venetiani far consumar i danari, deliberò quelli tegnir in speranza de pase, et tamen non concluder; acciò la spesa fatta fosse vana, et lui *interim* andar con tutte le sue forze contra Valacchi; benchè el fò ditto, ch' havendo mandà in Valachia a prender anime per metter al remo, per Valacchi fono taiadi a pezzi tutti Turchi [3]), per muodo non posseva armar quello; per i ditti bassà i [4]) fè dir, che, se non havea commission, ritornasse...

Fatto questo, el signor Turco mandò in Andrinopoli el bassà || per assunar la zente sua; dovea el Turco adì 27 Aprile levarsi da Costantinopoli et andar in Andrinopoli per dar reputation all' hoste sua...

El signor Turco *interim*, cum tutta la zente, adì 21 Mazo se fè portar da Costantinopoli per andar in Andrinopoli a espedir el suo essercito per Valacchia; ma, avanti l'essercito assunasse, primi furono alguni fambularii, ch' erano a quelli confini, i quali volsero esser primi; passarono con 15 in 20 m. persone in Valacchia. In nel qual paese entradi, i Valacchi, che messo s' haveano in insidie, deno fuori in un subito et occupoli tutti i passi et seroli de mezo et taioli tutti a pezzi. Questo s' hà per lettere d'ultimo de Zugno, da Venetia, et de 10 Luio [5]). Al qual luogo andado el detto signor, con grande sollecitudine da ogni

---

[1]) Uzun-Hasan. Cf. şi Cornet, o. c., 23 şi urm.

[2]) Ambasador la Poartă. V. maĭ sus, p. 84.

[3]) Istoriografia romînă nu cunoaşte nicĭ-o ciocnire cu Turciĭ între lupta de la Podul-Înnalt şi cea de la Valea-Albă.

[4]) Luĭ Zorzi.

[5]) Lupta s'ar fi dat la Dunăre, după un raport caffez din 14 Iunie, publicat în *Acta Extera*, V, 265. Pentru a doua expediţie turcească din 1475 contra Moldoveĭ (Iunie-Iulie) v. *ibid.*, 270, 272—3.

parte, convocò grand' essercito, per mandar in dette parte, assunad' etiam *interim* a Costantinopoli tutta l'armada che preparad' havea. Sono annali dicono, de Zugno s'hà d' Alemagna, Valacchi esser stà alle man con Turchi et ne taià a pezzi cerca $80^{m.}$, || et de Valacchi ne morì $20^{m.}$, et adì 26 Mazo l'armada passò da Costantinopoli in Mar-Mazor, verso Sinopi. . .

(Luarea Caffeï.) [1]) L'essercito del signor Turco terrestre passò per la via de terra in Valacchia et prese doi luoghi.

El rè d'Ongaria scrisse al rè de Polana che vogli mandar sussidio a Valacchi, ma nè l'un, nè l'altro fà nulla. Questo s' hà per lettere de 26 Luio, d'Ongaria. . .

L'armada del Turco, habbudo la cittade de Cafa, messo quella sotto bona custodia, venne alla cittade de Moncastro in nella Valacchia; mess' in terra i combattenti con quattro bombarde. La notte, i Valacchi i assaltò et tolseli quelle et fugoli, per modo trovò la via dell' aqua. In annali dise, andò a Moncastro, dove fò rebattudi; poi andò verso Valacchia, et fò alle man; hebbe la pezor et tornò a Costantinopoli. Per un' altra lettera, dise che fò al Chili: credo vuol dir Licostoma; el qual luogo trovò ruvinado, però Valacchi l' havea ruvinado, acciò non havesse in quelli intendimento, com' in Caffa. Onde non hebbe animo andar più oltra, et tornò in drio a Costantinopoli, per esser sopra quella tutti amaladi [2]). Questo s' hà per lettere de 23 Agosto da Venetia. De 16 Agosto, da Costantinopoli, l'è morbo in Costantinopoli, Pera et tutta Grecia; el Turco è in Andrinopoli con l'essercito, dove aspetta el capitano dell' armada, per farlo capitano dell' essercito. Et, per lettere || de 3 Ottobrio, de Venetia, s' hà l'essercito esser in Andrinopoli, con peste, et esser zonto a Costantinopoli 17 navilii, con putti et putte $15^{m.}$. L'armada era stà a Moncastro et erali stà tolto quattro bombarde. Lo rè d'Ongaria s'è alligado con el Valaco et fatto una medesima cosa [3]); per la qual cosa el signor Turco non osa partir da Costantinopoli; et, per lettere de 13 Settembrio, da Venetia, el rè d'Ongaria fà hoste et mandò a dimandar sussidio in Alemagna et fè rettegnir in Danubio tutti navilii, per mandar i cavalli zoso, con più comoditade. Per lettere de 29 Agosto, da Venetia, s' è divulgà, el Turco voler mandar

---

[1]) 6 Iunie 1475. V. Heyd, II, 402—3; *Acta Extera*, V, 267—8.

[2]) Asupra ataculuï Cetățiï-Albe v. și Vigna, 247, 480—2.

[3]) Tractatul din 15 August 1475 între Stefan-cel-Mare și Mateĭ Corvin a fost publicat de Teleky, *o. c.*, XI (1855), 540—2; Hurmuzaki, II [1], 8 - 10; cf. 12—3.

l'armada de Cafa fuora del stretto, a Scio, perchè in sopra la Natolia, per mezo Scio, s'assunava molti Asapi [1]...

[1476.] Passado l'essercito de Turchi in la Valacchia, al passo del Danubio per Valacchi fò rotto quelli et taiatone a pezzi 15 m. Questo s' have adi 11 Agosto: penso fò l'antiguardie, over alguni andeva avanti. Poi, adì 27 detto, s'have, ch' essendo l'essercito del Turco accostà alle montagne de | Valacchi, essendo el Valacco a un castello, ordenò che l'essercito dovesse descender per tre vie et assaltar quelli a certo luogo, rettegnando per lui persone 9.000; et, segondo l'ordine dado, credendo trovar el suo essercito, ditto Valacco discese, all' incontro del qual fono i Turchi et quello rompe. El quale rettiratose indriedo, con alguni *interim* sopravegnudi, quelli erano andadi per l'altre vie, et investì in nelli Turchi. Quello da nuovo descese della montagna et investì in quelli, et insieme combatteno, et dell' uno, et dell' altro ne morì assai, et per Valacchi preso fù alguni pavioni de quelli, per muodo l'uno et l'altro hebbe grande rotta...

Ongari *interim* rompeno essercito de Turchi et trà morti et annegadi ne furono 3.000. Questo s' have adì primo Settembrio; altri dicono che adì 3 Settembrio s' have da Sebastian Badoer, penso vuol dir Antonio Vituri [2], d'Ongaria, el rè haver dado grande rotta a Turchi, dapoichè hebbe rotto Valacchi [3]. Et, adi 15 ditto, havesse dal ditto che Valacchi, in quel de Valacchia, et Ongari assaltò el campo de Turchi, tolseli i || cariazi et bombarde [4]...

Interim, andado in sussidio de Valacchi grand' essercito d'Ongari, unidi insieme l'Ongari con li Valacchi, rompe l'essercito de Turchi, et de quelli ne taiò assai a pezzi et molti s'annegò. Questo se have per via de Costantinopoli, adi 24 Decembrio. Poi de | Zener s'have che Turchi, ch' erano all' assedio de Smedro, luogo del rè d'Ongaria, rompe l'essercito del rè d'Ongaria, et questo per haversi agiazzado el Danubio, per non haver

[1]) Fel de armată neregulată turcească. Am dat aiurea o explicație mai largă a acestuĭ cuvînt (v. *Not. et Extr.*, p. a II-a, supt presă).

[2]) Cronica se înșală. Badoer a fost ambasador în Ungaria de la 1474 până în 1476, iar Antonio Vetturi i-a luat locul prin 1477 (v. maĭ sus, p. 57 n. 4 și Romanin, *l. c.*, 371; Esarcu, *l. c*, n° XI, pp. 69—72; *Acta Extera*, V, 325.) Documentul din Hurmuzaki, VIII, pp. 16—7 ie în realitate din 18 Mart *1477* (și nu 1476), căcĭ menționează scrisorĭ de-ale luĭ Emanuil Gerardo, trimes la 17 Maiu 1476 (*ibid.*, 11—4), pe care le citează și un act din 8 Octombre 1476 (*ibid.*, 15). Lucrul a fost de alt-mintrelea observat, în publicația d-luĭ Esarcu, și de d. Xenopol (II, 358 n. 36).

[3]) Lupta de la Poczaczin (Fessler, III, 115—6).

[4]) Pentru bătălia de la Valea-Albă v. și *Col. lui Traian*, 1476, 376—80; *Acta Extera*, *l. c.*, 316 și urm.

possudo el resto vegnir per soccorrer quello; ma poi Turchi fono fugadi per Ongari et levosse dall' assedio [1]... Poi, adì 23 Zener, s'have che un baron de Valacchia, che per avanti s'havea adherido con el Turco, se ne rittornò a union con i Valacchi, con tutti soi luoghi et trasesse dall' obedienza del Turco [2]...

Venne in nel mese de Decembrio [1476] a Venetia un ambassador del rè de Polana et portò a donar molti belli presenti; fò accettà con grand' honor, et, de Febrer, venne un ambassador de Valacchia, con bone fazende, al qual fò fatto grand' honor [3]. |

In annali, di Novembrio, venne a Venetia un ambassador del rè d'Ongaria, portò Turchi cinque; altritanti portò a Roma al papa [4]; doveano portar altri cinque a Ferdinando rè [5]) et altri cinque al duca de Ferrara [6]....

(Viena, *Hofbibl.*, ms. lat. 6217, f° 102 V°, 389, 480 V°, 588, 591, 597 V°, 602, 603, 848 V°).

Suceava, 25 Ianuar 1475.

Misiva luĭ Ştefan-cel-Mare despre batalia de la Racova.

Hernach volgt ain Ermanung beschehenn durch Steffan-Weyda in der Molda, beschehen unnd auffgeschriben menigern Christen unnd in Christenlandt.

Dem Allerdurchleuchtigisten, grosmechtigisten und edlen Herren in der gantzen Christenhait wellent und wo unnser diser Brief getzaígt oder gehert wiert. Wir, Steffan-Weyda, von Gottes Genaden ain Herr des Erdrichs genandt Molda, unnsern diemüetigen Grues und edlen guetten Willen. Es ist Ewer Wierdigkhayt woll wissen wie und der grausamist und ungelauwíg thürckhisch Kayser nun lange Zeyt ist ein Verderwer der Christenhait und noch von Tag zw Tag gedenckht wie und er die gantz Christenhait unnder sich pring und verderben mecht. So thue wir Ewer Wirdígkhait zw wissen, das, zw der nagsten heyligen drey Khünig Tag vergangen, hatt

---

[1]) Decembre 1476. V. Fessler, III, 117.

[2]) Ţepeş. V. maĭ sus, pp. 58—9.

[3]) Probabil ie vorba de omul luĭ Ştefan, care întovărăşi pe Gerardo, plecat din Moldova în Ianuar 1477 (Hurmuzaki, VIII, 24; Esarcu, *o. c.*, n° X, p. 65).

[4]) Atuncĭ Sixt al IV-lea (1471—84).

[5]) Ferdinand I-iŭ de Neapole (1458—94).

[6]) Ercole I-iŭ de Ferrara, Modena şi Reggio (1471—505).

der vorgenandt thurkhisch Khaiser auff unns geschickht sein gross unseligs Heer der Thurgkhen, in der Zall hundert tausendt und zwantzig tausendt Man, und mitt denselbigen hatt er seiner nachsten und groste unnd liebste Diener gehabt zw Hauptlewte. Item Schulm, ein Wascha und Weglerbeg, mit allem Hoffgesinde des vorgenanten Khaisers und mit der gantzen Romania und mitt dem Herren aus dem Landt genandt Hawoscholweg *(sic)* und anders genandt under denn Birger, mit gantzer seiner Macht. *Item* Issibeg, Atibeg, Semdrebeg, Dowabeg, Jacobbeg, Walty, Wulubeg, Schertaganeg, der Herr von Sophye; item Schturaweg, Piribeg, Eniss, Isalli unnd Wasscha, mit allen seinen Husarn, die doch all grosmechtig und Weyda sindt gewesen des egenanten Hör. Da wir das grass Hör sahen, haben wir unns redlich mit unserm Leib und Waffen auffgemacht unt unns wider sy gesetzt haben, und, mitt der Hilff des Almechtign Gots, wyr dieselben unser und der gantzen Christenhayt Veint krefftigckhlichen uberwunden und sy zwstert haben und under unsern Fiessen zwtreten sindt wärden [1]).

(*Ibid.*, Bibl. Arh. Imp., ms. 285, f° 13; copie din sec. al XV-lea).

Buda, 24 Februar 1475.

Scrisoare asupra luptei de la Podul-Înnalt.

Alss vorvermelt und urkhund ist, durch das lateinisch und deutsch Schreiben, beschechen durchen Steffan, ain Wayda der Molda [2]), wie er nidererlegt hab hundert und zwainzig tausent, und ermant all christelich Fursten und die Christen aufzusein wider dieselben Turckhn, des Feinds Gottes, angesechen dass er im ab hab geschlagen seinen rechten Flugel oder Arm; wie aber oder in wass Massen solche Niderlegung beschechen sey, das ist alhie [3]) ainen erbern Burger durch ein fursichtigen Khauffman von Hungern geschriben, dem es dann ain Walach verkhundt hatt, [d]er in aigner Person bey solchm Schlagn gewesen ist. Unnd lautt das Schreyben des Khauffmans als hernacher.

Mein willig Dienst. Wist, lieber Herr, etc. *(sic)*. Eur wölle mugen, etc. *(sic)* vonn dem Sig den Gott der Christenhaitt geben

---

[1]) V. p. 54 n. 7; p. 86.

[2]) Versiunea latină nu ni-a fost păstrată. Cea germană formează bucata precedentă.

[3]) Nu ştim unde au fost scrise aceste însemnări.

hatt und vonn dem Schlachn das da geschechn ist, in der Moldwa, durch den Steffan-Weyda, mitt den Tirckhn; das hab ich gehörtt nun von Menign und zwvorauss von ainem Walachn, der in dem Schlachen gewesen ist, wie die Tirckhen hineinkhumen sein und mitt weytter Machtt und welchen Weg sy sind zogn, durch die Gross-Walachey, mitt hundert tausent und zwayntzig tausenten, und haben geschifft yber die Thonau drey Wochen und sein zogen in dy Moldwa. Das hatt der Moldawer Wayda vernommen und hatt sich aufgemacht, mitt aller seiner Macht, und, auf dem Weg do sy hinein sein zogen, da hatt er geschafft mitt den Seinen, das sy all . . . *(sic)* Rossen und Lewtten ainweckh haben geflechtt, und wass sie nitt flehen haben mugen, das hatt yederman muessen verprennen, ain yeder sein eigen Haus. Also, durch solch Prennen und Flhen *(sic)* sein die Tirckhen und die Ross in grossn Hunger und am Acht khomen und der Weyda ist gewichen von inhintz über ein Wasser, das der Zereth heist, und das ist schöffreich. | Do sy do yberkhumen sein, so hab ich vernomen das nit weytt von dem Wasser sein zwen Beeg auff zwayen Seytten und ein Weg dardurch; da haben sy durchziechn muessen; da hatt der Weyda auff beden Seytten Hackhn lassen und die beklait mit Volckh und mit Büchssen, auff yeder Seytten zehen Bichssen, und hatt die lassen richtten, das man auss yeder Bichssen siben Schuss than hatt; und sein an aim Eritag zu einander khomen; und es ist nefflib gewesen; also das der Steffan-Weyda, noch sein Volckh die gross Macht nicht sehen haben mugen; denn solten sie sew *(sic)* also gesechen haben, so weren sie all geflohen; und die Tirckhen habenn ein solches Geschray gemachtt, das sy nitt anderst hatt gedunckht, es soll Himel und Erden zu Hauff geenn. Des ist der Weyda ser erschrockhen und erplichen; das hatt seiner Ritter ainer dersechen und ist ym zu Fuessen gefallen und hatt gesprochen: «Herr, nicht erkumb, wir wellen dir heutt dreilichen [1]) peysten. Gott, der wirtt unns helffen.» Also ist er dagewesen, und hatt zu jm genomen sein best Dienner, die er dy mandlichsten gewest hatt, und sunst vier seins pestn Volckh, und ist auff ain Seytten mitt jn gestannden und hatt das annder Volckh angen lassen zw Streytt; denn sy sein zw Fuessen gewesen, die Walache. Das er aber auf ein Seytten ist gestannden, mitt den Obgenannten, das hatt er darumb gethan, das || die Anndern nitt fliechen sollen. Wen warumb soltt er ein den Streytt geganngen sein zuvoderst? Und wer der schlagen worden, so wer

1) *Treulichen, treulich.*

der Streytt und das ganntz Lannd verloren worden: wen, wo der Herter unnderget, da wirt dy Hertt zu strentt *(sic)*. Also sein sie angannngen zw Streytt und yn dem Augen sein dem Wayda zway . . . *(sic)* gar pald niderschlagen worden. Do hatt man die obgenanten Puchsen abgeschossen unnder die Tirckhen; dann sy sein gewesen in ainer Eng, das sy nitt auff die Seytten haben mugen weichen, und die Zakl sind hindtn auf die Tirckhen auff ein Flug khomen; und man sagtt es sey gar ain Veste gewesen, wenn es sein streitper Turckhen darin gewesen, alss siben tausent, und der Zakl ist gewesen funff tausent, und khainer hatt thuern flichn bej seinem Halss; und haben die Tirkhen nidergelegtt, doch mitt grossem Schaden, denn ir sein vill fuer wardn; und sagtt, auss den funff tausentn sind drey tausent fuer worden. Doch hab ich warlich gehörtt nur funfzehen hundert; und der Steffan-Weyda hatt nicht darumb gewest; denn, hatt er sy angriffen mitt seinem Volckh und den Puchsen, also das er sy durch sollt schiessen und schlachn, dy Tirckhen in ain Fluchtt khertt sein warden. Des lob man Gott und Junckhfrawn Maria; und man dy Tirckhen geeiltt hatt von Erittags piss auff den Freitag in dy Nachtt, und geschossen und geschlagen; und sein nichtt allain erschlagen, sunder sy sein ertrunckhen auch an Zall jn dem Wasser Zereth, desselbig von Rossen und Leytten so voll ist worden, das man | daryber gangen ist und geritten, und in aim See sagtt man das neun tausent ertrunckhen sein; den der See ist yber gefroren gewesen, und, von grosser Purd wegen, ist das Eyss unndergannngen und zerbrochen, und dy Streyung des Volckhs der Turckhen hatt gewertt, sam ich vernommen hab von Vill, zwelff Meyll; das sy lagen jn den Wegen, alss dy Garben in eym Traufeld, und dass sagtt man warlich: jch wais euch nur zu schreyben was jch gehörtt hab. Nun, mechtt ir sprechen wie vil er ir gefanngen hab, will ich euchs bedeutten. Ich hab vernommen, er hab ettlich Gefanngen nun bey jm gehabtt; do hatt man jm ander Gefanngen prachtt, alss auff vier hundertt. Do haben gesprochen die erstn Gefanngen: «Herr, du soltt die Leutt nitt todtn lassen, wen sy haben dir vill Geltt zu geben: Ettlicher vier tausent, zway tausent, ein tausent Gulden, mer und minner.» Do sy fur jn sein khommen, da haben sy sich Geltts erpotten; do hatt er gesprochen: «Habtt ir und vermigtt so vill Geltts, wes habtt es dann in meinem Lannd gesuechtt? Ich darff eurs Geltts nichtt, sunders eurs Leibs.» Und hatt jn ab lassen ziechen und niderhackhen und töttenn [1]).

[1]) Despre prinșĭ v. și *Col. l. Traian*, 1876, 424.

Und ander Ding mer, die ich nitt all meldn mag; mechtt aber Einer gedenckhen, wie meg man so vill Volckh der schlagn mitt so wenigen, wen der Steffan-Weuda hatt nitt mer gehabtt wen 60 tausentt Man. So war nie khain Herr so gar erschlagen; es khem ettwas da von dem selbingen, will ich euch schreyben, alss jch hab hörn | sagen; aber khein Zall hab ich heren nennen, sunder dy Flichttigen, so sy sein khomen zu der Thonaw, das sy hin haim haben geyltt, de hatt mann sy übergefurtt drey Feg; aber Gott hatt denoch denselben nit mitt Fryd ubergeholffen, wenn man sprichtt dass sy die ersten zway Scheff angeladen haben mitt Rossen und Leytten, das sy auff der Thonaw unnder sein ganngen, darynn an Zweyffel nichtt die Leichtisten sein gewesen. Also hatt der Streytt ein Ennd genomen, und Gott hatt dem Moldauer Wayda den Syg geben; und sie [1]) haben solch Guett da verlorn, des man sagtt, es sei unaussprechenlich; des lob man Gott und sein Muetter. Das yr aber gar vill darvon sein khomen, des glaub ich nichtt, den man sagtt, es sey die Thonaw pey Schiltta [2]) gar weytt. Und des Schreyben thue ich euch nichtt auss aigen Hören, sunder aus Horen Meniger. Mer so hatt mir gesagtt der Rutti [3]) heitt, es sey khomen ain Bryeff gen Offen, des der Usakazan [4]) auch dem Turckhen hundert tausentt niderlegtt habe in Natulia [5]), sechs Wochen vor dem Datum ditz Brieffs, und er hatt den Bryeff gesechen, und er ist wallachisch geschriben, und ein Brueder hatt jn dem Andern geschriben, auss der Tirckhey, und der Brieff ist gen Offen khumen; auch sprach man des der Molde Wayda nitt will das mann ym den Lob des Sigs geben soll, sunder dem Almechtigen Gott, von dem alles Gutt khumbt und aussget. Damitt pfleg Eur Gott. Geben zu Offen, an Sannd Mathies Tag 1475 [6]).

(*Ibid.*, f ⁰ 16 V ⁰ și urm.).

---

[1]) Turciĭ.

[2]) V. p. 77 n. 2. Nu înțelegem însă cum amestecă autorul scrisoriĭ localitățĭ așa de depărtate una de alta.

[3]) Rudi, Rudolf.

[4]) V. p. 54 n. 4.

[5]) Anatolia. Această victorie nu ie întărită prin alte știrĭ.

[6]) Această scrisoare, care reproduce spusele unuĭ Romîn martur ocular al lupteĭ, înlătură, de sigur, în chip definitiv greșala, întemeiată pe știrile din Turda (*Col. l. Traian, l. c*, 422; *Acta Extera,* V, 299 - 300), că lupta ar fi ținut de la 10 la 12 Ianuar (v. Picot, *o. c.*, 126 n. 2). Lupta s'a început și sfîrșit în ziua de Marțĭ, 10 Ianuar 1475 (Dlugosz o confundă cu Marția următoare și scrie 17 Ianuar; c. 525 a edițiiĭ din Leipzig, 1711), cum, cu excepția cronicĭ moldo-polone, înseamnă toate izvoarele narative moldoveneștĭ (v. p. 55 n. 2). V. maĭ sus, pp. 86—7 și maĭ jos, p. 97.

Extracte din «Chronicon Austriacum» al luĭ Iacob Unrest [1].

.... Als man zallt nach Christi Gepuerdt tausent vier hundert, und darnach in dem LXXV. Jar, inn der Wochen der heyligen drey Kunig Tag [2], der Steffan-Weyda in der Maldaw mit etwo vil Sybenburgern und durch Ratt und Hylff des Wasser-Weyda, gesessen inn der Grossen-Maldaw [3], mer dan hundert tausent Turckhen erschlagen, und hat sy also gemacht. Der Gross-Turckh hett sich starkh pesammet, mit seinem pesten Hawbtlewten, als pein hundert tausent und XL tausent, und wolt daselbs inngenomen haben die Chlain-Wallachey, darinnen die Maldaw ligt, und ist an den Ennden ein Torr der Christenhayt. Und, als die Turckhen darziehen wolten, da emputen sy dem genannten Wasser-Weyda, das er mit seinem Volckh auch mitzug. Der muest das tun; doch was er da der Cristen Hayl, wann er thett das chundt Steffan-Weyda in Maldaw, wie die Turckhen, und er mit inn, wuerden so starckh in die Maldaw zyehen; das er sich darnach richt. Und warn doch vor lannge Zeyt Veindt mit eynnander gewessen [4]. Er empot im auch, er wuerdt den vodern Hawffen fueren, und das er Hallt styess inn die Wallt und, wan des Zeyt wuerdt, das er mit seinem ersten Hawffen furkam, das er dan mit den Hindern traff, so wolt || er voran sew sein und auch mit inn treffen; als dan geschach. Steffan-Weyda nam die Sach zw Hertzen und gienng

[1]) *Iacobi Unresti, theologi et sacerdotis Carinthiaci, Chronicon Austriacum*, în Simon-Fred. Hahn, *Collectio monumentorum veterum et recentium ineditorum*, I (Braunschweig, Meyer, 1724, in 8°), 527 și urm. — Pasagiile privitoare la Romînĭ (pp. 582, 605, 610, 643, 801) au fost aflate de d. Ioan Bogdan, care a avut bunătatea să-mĭ cedeze dreptul de a le publica.

[2]) În săptămîna Epifaniiĭ; adecă, în 1475, de la 1 la 7 Ianuar; cum se vede, o greșală de dată.

[3]) Unrest numește Moldova: Maldaw (pe alocurea, greșit, la Hahn: Waldaw, ceia ce s'a corectat în această retipărire) saŭ: Chlain-Wallachey; Muntenia ie pentru dînsul: Wallachey sau Gross-Maldaw (greșit, la Hahn: Gross-Waldaw). Alte orĭ, numirile sînt confundate. — «Wasser-Weyda» ie, de sigur, Vladislav (sau *Basarab?*)-Voevod, adecă orĭ Laiot, care domnia atuncĭ în Muntenia, orĭ Vlad Țepeș. Se știe însă că Laiot a fost aliatul Turcilor în 1475; ar rămînea decĭ Țepeș. Participarea Muntenilor la campania din 1475 în sens dușmănesc luĭ Stefan se razimă însă numaĭ pe mărturiĭ polone, și un izvor ne arată pe «Basarab-cel-Mare,» de sigur Laiot (în opunere cu «Basarab-cel-Tînăr»), luptînd *contra* Turcilor. V. p. 98 n. 1. Cf. însă p. 87.

[4]) Ceia ce s'ar potrivi și cu Laiot. V. Ureche, în Kogălniceanu, I, 126 (ed. 1-a), 160 (ed. a 2-a); Bogdan, *Vech. Cron.*, 257-60; *Cron. ined.*, 54—5; Ghibănescu, în *Arh. soc. șt. și lit. din Iași*, VII, 131—2.

im trewlich nach und pesambt sich auff das Sterckest und pott zw den Sybenburgern und wenn er erlangen mocht mit Eyl, und verwuest pey den Wegen Speys und Narrung und hyes's Volckh fliehen von den Wegen und schikht sich mit Werr, und styess Hallt in Waldt und Perg, als im das der Wasser-Weyda verchundt hett. Und, da die Turckhen in die Enng zwischen des Gepyrs und fur die Hallt chumen, da kert sich der Wasser-Weyda mit seinem Volckh umb, gegen den Turckhen, und traff mit inn, unnd tett inn grossen Schaden. Steffan-Weyda raumbt die Hallt, unnd was den Turckhen inn den Ruckhen, und welicher Turckh nicht floch, der muest da sterben; welicher dan floch, der mocht nicht uber das Gepirg, und muest wider inn die Eben; da wardt er dann auch erslagen. Etwo vil Turckhen fluhen an ein Wasser: da gienng das Eys unnter in nider, und ertrunckhen all, also das ir warlich hundert tausent umbchumen. Dye Hawbtlewt sindt des Grossen-Turckhen liebst und pest Diennar gewessen; der Etlich mit Namen hye geschryben sindt: It[e]m Schalm, ain Wasche und Weglerperg, mit allen Hoffgesindt des turckhischen Kayser und die ganntz Ramonia und mit den Herrn aus dem Landt genannt Hewoscholber, sunst genannt unter den Pyrgen, mit ganntzer Macht. Item Ysseweg, Alybeg, Sudrebeg, Dacobeg, Jacobeg, Walthi, Wulibeg, Scheraffaweg, der Herrn von Sophirn; item Schurabeg, Piribeg, Enuss, Japff und Wascha, mit allen seinen Husharten, die all grosmechtig und Weyda sindt [1]). Darnach, XIIII Tag nach der heyligen drey Kunig Tag, mit Namen Wasser-Weyda, des Kunigs von Ungern Diennar aus der Grossen-Wallachey [2]), der hat ainen turckischen Weyda, als mit VIII tausennt Phardten, nydergelegt, und | im sein Hawt [3]) mit seiner aygen Hanndt abgeschlagen. Derselb Turckh hat zway Rennpanyer gehabt, weys, und in yedem ein rattes Krewtz, und an dem Rennpanyer, an dem Schafft, ain sylbrein Krewtz, als man ainen Patriarchen vortregt, und hat zwo Marckh Silbers gehabt, und hat sich fur ainen Kristen ausgetan, und also peyn VI tausent Menschen zw im pracht, die er aus dem Lanndt hat wellen fuerren durch sein Listigkayt. Die hat der Wasser-Weyda all erledigt, und hat die Rennpanyer

[1]) Aicĭ iarăşĭ, ca bază a povestiriĭ, ie circulara luĭ Ştefan (cea germană). V. p. 92.

[2]) «Căpitan al regeluĭ Ungariiĭ» iera însă socotit numaĭ Ţepeş, şi nu cel-l-alt «Vladislav-Voevod,» Laiot. V. Hurmuzaki, VIII, 23, şi maĭ sus, pp. 58—9. — «Hewoscholber» de maĭ sus şi «Hawoscholwee» de la p. 92 sînt ung. *Havas-Alföld*, adecă tot Muntenia.

[3]) *Haupt.*

und sein Kupy und Sabel und Schillt und Ross und Pauckhen alles gein Offen geschickt. Sein Tartschen ist stahlein gewessen, und seinen Spies Hanns Ernnst, des Kunig von Ungern Schatzmayster, Herrn Sigmunden von Weyspriach geschickt [1]). Darnach, XIIII Tag nach Unnser Lieben Frawen Tag, der Liechtmess [2]), haben die Weyda selbs zw Stuckhen gehackt, und pald darnach hat der Dispott [3]) dye Turckhen auch nydergelegt, die das Kastel an der Saw haben wellen speysen, und als bey LXXX Turckhen gevanngen und gein Offen pracht. Auch pald darnach ist der Steffan-Weyda aus der Maldaw uber die Tonnaw inn die Turckhey geraynt und hat den Turckhen grossen Schaden tan, mit Rawb und Prannt, und Jung und Alt erschlagn...

In demselben Jar [1476], zw Unnser Frawen Schidung Tag [4]), || zoch der Gross-Wasche, das ist der Turckhen obrister Hawbtman, mit ainer grossen Macht Turckhen, gegen der Molda, und woldt die gewunen und eyngenumen haben. Des wardt gewar Steffan-Weyda, Hertzog in der Molda, und pesambt sich zw Widerstanndt und tett den Turckhen ainen Schaden. Das tet dem Watsche vast ant */sic/*, und pesampt sich mit grosser Macht und zoch hinwider gegen der Molda, und tetten dem Steffan-Weyda ainen sollichen Schaden an seinem Volckh, das er selbst aus der Moldaw weychen mue[s]t [5]), und pesamlet sich vor mit dem Trackhel-Weyda, mit dem Dispot und mit dem Jaxe [6]). wan der Dispott und der Jaxe warn zwen vertriben Herren von den Turckhen von irren Lanndten und Herschafften. Mit den Helffern zoch Steffan-Weyda wider inn die Molda; darin lagen die Turckhn mit sechs Hawffen, pey Wasser das da rindt durch die Molda. Dye pracht er mit weysen Synnen in die Flucht; etwie vil Turckhn er-

---

[1]) Această luptă pare să fie cea pomenită la sfîrşitul raportuluĭ din Turda, ca o victorie a «bătrînuluĭ Basarab.» Lupta s'a dat, după Unrest, la 20 Ianuar şi în treĭ zile rezultatul ieĭ putea fi cunoscut la Turda. — «Basarab maior» nu poate fi nicĭ într'un chip Ţepeş, pe atuncĭ amic al Ungurilor, căcĭ un document al regeluĭ Mateĭ din 1481 vorbeşte de «utrisque Bazarab, maiori videlicet et minori, partes regni nostri Transalpinas *hostiliter tenentibus.*» În tabăra Turcilor putea să fie însă «tînărul Basarab,» Ţepeluş.

[2]) Ceia ce face 16 Februar. «Die Weyda» să fie Ştefan şi Laiot, iar «selbs» să reprezinte pe Turcĭ? Numaĭ aşa ar ieşi un sens.

[3]) Al Serbiiĭ, Stefan (Engel, *Gesch. von Serwien und Bossnien* (Halle 1801), 416).

[4]) Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ (15 August).

[5]) V. *Col. luĭ Traian*, 1876, 379.

[6]) Generalul sîrb Dimitrie Iaxicĭ, soţul principeseĭ Irina, fiica regeluĭ Lazăr Gheorghievicĭ (Engel, *o. c.*, 415).

trunckhen in dem Wasser, etwie vil wurden an Flucht erschlagen, die Anndern fluhen in ain Stat gelegen zenagst pey der Statt, genant Soffia: die Turckhen wannen yetz darinnen. Also pelayb Steffan-Weyda widerumb in seinem Lanndt, und hat den Turckhn ain grossen Schaden getan; des hab er imer Lob und Preyss gen Gott und der Welt...

Und, als mann zallt in dem LXXVI. Jar, da het Kunig Mathias von Unngern seinen Hawbtman, den Trackel-Weyda, mit etwo vill seins Volcks, geschickt. Steffan-Weyda aus der Molda, der jung Dispot, der von den Turckhen vertriben ist gewessen, zugen auch mit, und legten sich fur den Stinedera und schluegen Posteyn dafur, von Fursorg wegen der Turcken, und vertrawten den Stinedera zu gewinen. In etlich Postein ab Etlich muesten mit den Turckhen taydingen, und wart getaydingt, das yederman mocht zw payden Taylen reyten wo in verlust: do ritten als pey funffhundert Kristen zw den Turckhen und Etlich von den Turckhen, der Etlich hinein gevangen worden, zw des Kunigs Volckh von Unngern. Unnd die Kristen mue[s]ten da den Stinedera verlassen, wann sy waren den Turckhen ze krannckh. Daselbst wardt der Trackhel-Weyda, denn der Kunig von Unngern lanng in Vanckhnuss gehabt het und davon man vor lanng und vil grosse Wunder seins Lebens geschrybn und gesagt hat, und, die Zeyt, des Kunigs Veldthawbtman, erschlagen, mit grosser Unntrew, dye die Turckhen, von sunder Veindtschaft wegen, die sy zum im hetten, umb die Schaden die sy von im namen, zu||richten. Wann eyn Turckh was darumb sein Knecht, das er in umb sein Leben pracht, wann er sein Stat hyet: darumb wardt er von den Turckhen bestelldt. Als dan das geschach, wann er im an dem Reytten das Hawbt hinderwertz abschlueg, und ranndt von Stund an *(bis)* zw der Turckhen Herr; darumb im der Kunig vast Unmuet nam, wann er vil an im verloren hett wider die Turckhen [1]...

Als man zallt LXXVIIII. Jar, zw Sannd-Lucasen Tag, woltn dye Turckhen in das Lanndt zw Ungernn getzogen seyn, mit ayner grossen Macht. Das understuenndt Got also. Der Kunig het seynem Volckh umb dye Molda zw andern Sachn aufgepotten, und, als dye || aufwern an der Rays, wurdn sy der Turckhn war, und wurden zw Radt, sy wolten mit in treffen, als sich auch tetten; und geryet in woll. Es ist auch dye Sag,

---

[1]) Asupra morţiĭ luĭ Ţepeş v. Bogdan, *Ţepeş*, 37; Xenopol, II, 422; maĭ sus, p. 59 n. 4. «Stinedera» pare a fi «cetatea Dîmboviţa,» care fu însă luată, după cincĭ-spre-zece zile de asediu (v. maĭ sus, p. 58).

des Kunigs Volckhs warn Etlich hindn an dye Turckhen, und haben der Turckhen warlich XLII tausennt nidergelegt. Darumb was grosse Frewdt inn Ungern; doch ist dye Sag dapey, der Cristen seyn auch pey XVI tausennt erschlagen worden, und guet Volckh; doch haben die Kristen das Veldt behabt etc. *(sic)* [1]...

(Moartea luĭ Mateĭ Corvin, care, «die Klain-Moldaw, das ist die Walachey, und mer Herschaft der ungerischn Kron undertenig gemacht [2].»)

In mittler Zeit het Kunig Albrecht zw Polant ain Zug gegen den Turckn furgenomen, mit vil Volck aus seinen Lanndt und Dienstlewttn; damit kham er in die Gross-Walachey; schickt sein Potschafft zu dem von Polan, warumb er in ubertzug, sein Lannd zu schadn. Der Kunig tett im Antwurt, er wer wider dy Turckn auskomen, dy wollt er beschwechn. Das tet der Weda den Turken haimlich zu wissn, wan sy sind mitt enander veraint, und pat umb Hillff. Da kamen ym zu Hilff ain gros Volk der Turckhn. Nun hett der von Pollant sein Wagenpruck weit under ym gelassenn und was mit dem maistn Tail seins Volcks furgetzogn. Das westn die Turckn wol und zogen haimlich fur den von Polhaim und kamen unwissenlich von erst zu der Wagenprug und kamen hindn an den von Polan und die Seinen, und erlegtn dem Kunig sein Veld nieder, alls man schatzt auf XI m. Mann [3].

Darnach, in dem Sumer desselben Jars, nach dem Zug Kunig Albrecht von Polan, habn sich die Turcken mit den Tarttern vertragen und zusamen verpundn und zoch dem von Polan in sein Lannd und tetten im ain iamerlichn Schaden, mit Raub und Prannd, das die Turcken ob XX Besettzen mit Sturm und anndern Wegn gewunnen, und alles Volck ermordert und das Volck hingefurt als das Viech. Die jemerlich Tat habn zu Hertzen genomen Kunig Lasla von Unngern, des von Polhaim Prueder, mitsambt Pehaim und tewtschn Herrn, mit irem Hohmaister, der do erschlagn wart [4]), und Rewssn; und mit

---

[1]) Pentru lupta de la Cîmpul-Pîneĭ (13 Octombre 1479) v. Fessler, III, 133—5, şi maĭ jos, pp. 102—3.

[2]) Despre moartea regeluĭ Mateĭ v. maĭ sus, p. 55.

[3]) Pentru expediţia luĭ Ioan-Albert al Poloniiĭ în Moldova v. Xenopol, II, 372 şi urm.; Schiemann, 604—7; *Liborius Nakers Tagebuch*, în *Scriptores rerum prussicarum*, V (Leipzig 1874), 296 şi urm.; maĭ sus, pp. 66—7.

[4]) Ioan de Tieffen, Mare-Maiestru al Ordinuluĭ teutonic, moare de boală, pe timpul campaniiĭ din Moldova, în noaptea de 25 August 1497 (Naker, *l. c.*, 308).

paider Kunig Lanndschafft, als mit C tawsent Man, dy Turckn und Tarttern aus dem Lannd vertribn; und noch der Kristn XX m. erschlagn wardn, aber Turckn und Tattarn an Tzal erschlagnn [1]. . . .

1476 [2].

Vermerckt den Zewg den der Kunig von Hungern wider die Turcken vermaint ze nutzen.

Item was zu Offen aus wirt gefürt auff dem Wasser und auff dem Lannd : sein Hoffgesind und Soldner, Byschoff, Prelaten, Ritter und Knecht und die Lanndsässen, Mann und Reich, LXIX m. Mann. — Item der Kunig von Wessenn [3] hat III m. Mann. — Item Stephan-Weyda von der Molda hat LXXX m. Mann. — Item der Träckale [4], ligt tzwischen der Molda und Sybenpurgen, mit IIII m. Mann. — Item der Bussa Baessa hat im Lannd Sulgaria die Haubtstat verlegt, mit anderhalb hundert tausent Mann [5]. — Item die Venediger habent dem Kunig ze Hilff geschickt tzwaymal hundert tausent Gulden, und wöllen im auch mit ir Macht auff sein wider die Türgken.

Vermerckt was zue Ofenn aussgeet von Puechssen und annderm Zeug, mit ferner Zuegehoerung.

Item tzwelff Hauptpuechssenn und grozen Puechssen. — Item XL Viertail Puechssen. — Item hundert und VII Hausintz Puechssen. — Item tzway hundert Tarrasspuechssen. — Item III m. Hackenpuechssen. — Item II m. Hanndpuechssen. — Item XL Streitwegen. — Item ain hundert und vier Streitkarren. — Item VIII Slewdern oder Anntwerck und darczue III c. XL Czenten Pulver. — Item funff Dreyling Feurpfeil und XII Dreyling Hausspfeil. — Item VIII Dreyling Feurkugel und II m. Dierspiess. — Item II m. eysne Trischel und II m.

---

[1] Pentru această năvălire a Turcilor, cu Tatarii și Moldovenii, în Polonia v. pp. 68 și urm. Polonii nici nu s'aŭ gîndit însă să gonească pe vrăjmașii din țara lor.

[2] Data documentului se poate fixa ușor: în 1476, Veneţienii oferiră regeluĭ Mateĭ un ajutor de 200.000 florini (Fessler, III, 116), cum se însamnă și în lista noastră. În același an, iel se pregătia să lupte contra Turcilor *(ibid.)*. În sfîrșit, tot în 1476, Vlad Țepeș (*Träckale* din document) ie restabilit pentru scurt timp în Muntenia (v. maĭ sus, pp. 58—9).

[3] Regele Bosniiĭ.

[4] Dracul, Vlad Țepeș.

[5] ?

wolgeladen Waegen mit Krampen. — Item tzwo ain groz Trawnczullen, wol geladen mit geslagen Schauffeln. — Item XV c. guter newer Armprost ob ab gieng dem Volck allen Zewg zugehoren. — Item XXXII Schmid, Steinmetz und XL Tzymmerman. — Item XII Pogner mit irer Zugehörung. — Item zugericht VII c. und IIII Scheff, und die sind zugericht nach aller Notdurfft mit Volk und Speisz. — Item XVII c. Dreyling Mell und II m. gedertter Ochssen und annder Speisz von Arbais, Preyn, Smaltz, Käss, Unslitt, Siner, Winttliechter sind an Zal. — Item auff den Scheffen sind kainer Stuben und Padstuben, Schmitten, Pachoffen als zuegericht nach aller Notdurfft. || —Item was aus dem Zewghawst ist zuegericht: V c. eysne Ketten. — Item VI c. Steygklaiter und XXXII Lampenek und Saetz; Taertzsehen sind an Zal. — Item, an annder Nuetz, an Spiez fur des Kunigs Gnad, IIII m. lebentig Genusshuner; Koppaun sind an Zal; das alles mit wirt gefuert. — Item das Volck das sich beraithet auff die Raiss zue ziehen, es sey auff Wasser oder auff dem Lannd, das ist alles furgesehen nach Notdurft. — Item des Volks ist, das die Herrn zesamen pringen, dreymal hunde[r]t und VIII m. Mann, an die Venediger, etc. *(sic)*.

(*Ibid.*, *Hofbibl.*, ms. lat. 2862, f° 129—9 V°; sec. al XV-lea).

1479.

Ein andere Tat; dy Cristen den Sig.

(Expediția fraților Mihalogli, Ali-beg și Skender-beg, în Ardeal.) Und haben mit in bracht XLV m. Turcken und Walachen. (Lupta.) Item, es seien gewesen Walachen alls pey vier oder funff tawsent Füesknecht; dyeselben haben gar ser gestriten und vil gemains Volks erschlagen; dann, alls ich vernym, ain yeder hat ainen Spies mit zwaien Zuecken: den setzt er fur sich, der Annder desgleichen, und machen alls eynen gueten Zaim umb sich, daraus schiessen sy, und sy haben auch grossen Schaden gethan mit Schiessen; darnach ist an denselben Hawffen der Walachen chummen ain geraysiger Zeüg, der hat sy getrennt, und sind All erschlagen worden [1]....

(Münch., *H.-St. Bibl.*, ms. lat. 14.668, fol. 59, 60).

---

[1]) V. și pp. 99—100. Ms. cuprinde, între altele: *Von den Thurcken etlich ergangen Tat,* 1478 și urm., din care face parte bucata din text. — Participarea luĭ Basarab-cel-Tînăr (Țepeluș) la expediție ie sigură; iel a prădat în cale și Moldova (*Arh. ist.*, I [1], 116; cf. Hurmuzaki, II [2], 272), ceia ce a provocat înlăturarea luĭ de către Ștefan-cel-Mare, în 1481.

Nürnberg, Decembre 1479.

Din discursul solilor ungurĭ la dieta din Nürnberg.

. . . . Is[1]) Walachis bello attritis tributa gravia imperavit. . .

(Mohammed al II-lea) Walachos sibi aliquando *(sic)* parentes habet. (Invaziĭ necontenite.) Duas dumtaxat notabiles referamus. Invasit enim Turcorum gens de mense Augusti fimbrias superioris partis regni, ad ea loca per Stiriam in Ungariam intrando, de quibus nunquam aliquis cogitavit, et inde, ut communis fama est, ultra viginti milia captivorum abduxit. Sequenti vero mense Octobris, maximo cum exercitu electorum hominum, quadraginta trium milium, et Walachorum numero maximo, Transsilvaniam, ubi nervi regii fisci, salis scilicet et auri et argenti fodinarum, existunt, Turci intrarunt magnaque cum preda ad propria redeuntes, ab exercitibus Regie M iestatis, Dei gratia, non sine magna ipsorum cede, prostrati fuerunt, et omnes capitanei sive primarii partim occisi, partim capti, apud Regiam Maiestatem existunt ; ipsorum vero ex minoribus pauci evaserunt. (Sultanul va ataca deci probabil Ungaría, spre a o cuceri.) [2])

(*Ibid.*, ms. lat. 26.604, f° 8, 8 V°).

Viena, 17 Novembre 1485.

Copias litterarum infrascriptarum rex Hungariæ misit duci Sigismundo Austriæ, Maximiliano, duci Austriæ, Alberto, duci Bavariæ[3]), et aliis plurimis principibus imperii 1485. An Herzog Sigmundt.

. . . . Coacti igitur sumus, ut premisimus, novum capere consilium et cum altero Cæsarum, videlicet Turcorum, pacem acceptare, ne sub duorum imperatorum onere deficere nos con-

---

[1]) Mohammed I-iŭ (1413—21), cu care Mircea încheie cunoscutul tractat (Xenopol, II, 108—9).

[2]) Pentru cererile Ungurilor la dieta din Nürnberg, v. Fessler, III, 132. În realitate, aŭ fost în 1479 următoarele diete : una la 6 Iunie, o a doua, mîntuită pe la 18 Octombre (începută la 29 Septembre), o a treia la 13 Decembre, în care şi vorbesc soliĭ luĭ Mateĭ (ms. citat, f° 11 V° şi urm. ; Nürnberg, *Staatsarchiv*, S 1 L 79, *Band* V, n° 12). — Pentru lupta din Cîmpul-Pîneĭ v. pp. 99—100, 102. — Discursul s'a păstrat, după o copie a unuia din soli, Baltazar, episcop de Sirmia (cel-l-alt iera contele Sigismund de Pösing), şi în ms lat. din Munchen, *H.-St. Bibl.*, 434, f° 154.

[3]) Albert al II-lea (1465—508).

tingeret [1]). Sicque, perculso cum illo fœdere et pacis sufferenciis confectis, universa dominia nostra, universas item provincias terrasque et subditos ad coronam regni nostri pertinentes et, inter alios subditos, etiam wayvodam Moldaviæ, simul cum ea tota provincia, in treugas inclusimus [2]). Verum is, şive suasu aliorum, non recte consulentium, sive proprio usus consilio, contra iusiurandum nostrum, quod illi Cæsari super treugarum observantia (ut fieri solet) prestitimus, in treugis stare recusavit et Cæsarem ipsum variis in dies spoliis, rapinis, incendio aliisque iniuriis temere afficere cœpit; propter quod ille, provocatus, quedam castra wayvode ipsius obsidione cinxit. Nos vero, per wayvodam advisati et ad ferendum subsidium requisiti, protinus copias quas in Transilvania, Moldaviæ contermina, alebamus et simul eam totam provinciam Transylvaniam ad succurrendum ipsi wayvode deligimus, alias etiam | gentes, quas subito comparare potuimus, sero namque de rerum statu allatum nuncium extitit, cum ingeniis et cæteris bellicis impedimentis, præmisimus, quæ iam in Transsylvaniam usque penetrarunt et, dum personaliter eciam, cum omnibus viribus una, quas undique colligere potuimus, in illius auxilium proficisci paramus, iamque in procinctu sumus, interea certiores reddimur Turcos castra illa expugnasse et, relictis in eis præsidiis, ad propria remeasse. Tandem vero, cum, æstate defluxa, novas cum Turco pacis sufferentias firmamus, wayvodam præfatum et reliquias eius provinciæ rursus in treugas, instar aliorum dominiorum nostrorum, inclusimus [3]). Sed, dum hæc geruntur, interea serenissimus dominus rex Poloniæ, qui semper dominia nostra ambit et ad illa omni arte et technis aspirat, se de ipso subdito nostro ingessit et, data illi spe subsidii, quod scilicet ipsum non modo tutaretur et manuteneret, sed etiam castra sua, commemorato ordine deperdita, a manibus Turcorum recuperaret, eum a nobis et obedientia nostra seduxit et contra mutuas inscriptiones et inita fœdera, contra iusiurandum, quo nobis et regno nostro tam wayvoda præfatus, quam etiam prædecessores sui semper astricti fuerunt eidem, accepto ab ipso perpetuo fidelitatis homagio, quod iure et licite facere neque

[1]) In 1484, Mateĭ conducea cu cea maĭ mare energie lupta contra împăratuluĭ Frederic (Fessler, III, 150—1).

[2]) Pacea de cincĭ anĭ cu Sultanul Baiazid al II-lea se încheie în 1484 încă, prin episcopul de Kalocsa, Petru Várday (Fraknói, II, 286). V. şi maĭ sus, p. 65. Ştefan *nu* iera cuprins în iea.

[3]) Pentru noul tractat cu Turciĭ (începutul luĭ 1485 ?) v. Fessler, III, 152. Pentru luarea Chiliiĭ şi Cetăţiĭ-Albe v. maĭ sus, pp. 63—5.

potuit neque debuit, investituram solemniter contulit [1]). Quo factum est ut ille treugas prædictas, sicuti prius, ita etiam posterius, spe promissi subsidii, contempsit et, factus insolentior, Turcum, alio intentum et nihil minus illo molientem, rumore de Polonorum adventu concitato, quasi de illis terreretur, contra se et ipsam provinciam serio provocavit. Accessit quod præfatus dominus rex, ad ostentationem ipsi wayvode faciendam, missis ad Turcum oratoribus, illum rogatum habuit, quomodo deinceps ab ipsius wayvode impeticione abstineret et castra recepta redderet, quippe suus esset subditus et, nisi faceret, tantæ esset potentiæ tantarumque virium, ut wayvodam tutari, arces etiam prædictas facillime recuperare posset; propter quod Turcus, inflammatus, copias in Moldaviam pugnaturas e vestigio misit. Nos vero, qui illum seductum et a nobis defecisse vidimus, Polonos etiam in oris Moldaviæ, post datam illi investituram, agentes accepimus, ipsi wayvodæ opitulari noluimus. Sed, ubi iam sint Poloni, ubi tanto verborum flumine promissum subsidium, ubi data fides eorum, Dominacio Vestra Illustrissima accipiat. Dum Turcus prælium cum Polonis in Moldavia opperitur, dum agros impune vastat et prædia cuncta populatur, Poloni interea in oris semper Moldaviæ iacent, nec se quoque movent. Cum vero multum ibi temporis hostes spe pugnæ terant et illam frustra expectare conspicantur, universam eam provinciam ferro et igne consumunt et abeunt. Quos tandem Poloni, || versos in fugam, surgentes, ostentationis duntaxat causa, aliquibus diebus, cum curribus oneratis aliisque plurimis impedimentis, pedetentim lentoque gradu, insequi ceperunt. Sed quis copias levis armaturæ, ut sunt Turci, curribus et armis impeditus, etiamsi vellet, et nihil omnino fingeret, insectari potest? Quanto magis Poloni, qui neque voluerunt et neque ausi fuerunt, illos insequi non potuerunt! Quibus rebus effectum est ut tam Poloni quam Turci, — tamen Turci cum præda onusti, — ad propria remearunt. Sicque nihil aliud rex præfatus cum insigni illo et per universum orbem divulgato contra Turcum apparatu suo egit quam quod dictum subditum nostrum pulchris speciosisque verbis et promissione (ut aiunt) montium aureorum seduxit et a nobis coronaque regni nostri, cui, ut præfertur, iureiurando sæpius præstito, instar maiorum et prædecessorum suorum, astringebatur, contra mutuas inscriptiones et inita percussaque pacis, amiciciæ et benevole vici-

[1]) Ștefan-cel-Mare făcu în persoană jurămîntul de omagiu la Colomeia, în ziua de 12 Septembre 1485. Actul fu redactat însă la 16 ale aceleiași lunĭ (cf. Picot, 166 n.; *Arh. ist.*, I², 23-4 și Hurmuzaki, II², 288—9, n° CCLIX; 710—2, n° DXXX).

nitatis fædera, alienavit [1]. Hec idcirco duntaxat Dominationi Vestræ Illustrissimæ commemoranda significandaque duximus, ut, siqui forte causarentur nos laborantem subditum nostrum deseruisse et opem illi non tulisse, Dominatio Vestra Illustrissima credulas facilesque aures non adhibeat et rei gestæ ordinem non aliter ac præmisimus sciat, credat et teneat. Quam et bene feliciterque valere semper optamus. Datum in arce nostra Viennæ, decima septima Novembris, anno millesimo quadringentesimo octogesimo quinto, regnorum nostrorum Hungariæ etc. *(sic)*, anno vigesimo octavo, Bohemiæ vero, decimo septimo[2].

(*Ibid.*, Bibl. Arh. Imp., ms. 285, f° 31, 31 V° și urm.).

Buda, 18 Octombre 1497.

Gheorghe von Neydegk catre guvernatorul Vieneĭ, Ioan Fuxmagen.

Edel, gelerter, gunstiger Herr und Frund. Auf ewre Begern schreib ich euch newe Märe, ob ir annders die bej euch mehr fur alt habeth. Der Kunig von Polan ist mit grossem Here und mit mer dann funfzig tausenden werlichen Lewt, darzu sein Bruder, Herzog Alexander aus Lythen, nit mit wenigen, ausgezegen, in Maynung Kylyan und Nessterveyssenburgg aus der Turken Henden ze brenngen; hat darauf zum Weyda jn Moldaw geschikt, darzu ze hellfen. Sein des unainig worden; also das der Kenig sein Vind werden; ligt inn die Moldaw, verderbt mit Fewr und Rawb, und was ze bayder Seyt gefanngen werden, vast gekeppft und an Phlakk gestossen; des Kunigs und Alexandrj, seines Bruder, Here ist euch oben ausgedrukt; dargegen het der Weyda den Weyden aus Sybenburgen [3] mit vil hungrischer Bischeve und Herrn Hawffen, darzu ligen auf XX tausent Turken oder hinuber, auf einer Seyten, dem Weydaw aus Molda ze helfen wider den Kunig von Polan. So ist auch gewys das main gnedigster Herr, der Kunig, den

---

[1]) Pentru luptele luĭ Stefan cu Turciĭ în 1485—6 v. Ureche, în Kogălniceanu, I, 134—5 (ed. 1-a), 168—9 (ed. a 2-a); Bogdan, *Vech. cron.*, 197, 227; *Cron. ined.*, 58.

[2]) Bucata a maĭ fost publicată, după o copie adresată, la 18 Novembre, arhiepiscopuluĭ de Maienţa, de Fraknói, II, 294—9. Am întrebuinţat pentru cîteva îndreptărĭ această foarte mediocră publicaţie.

[3]) Birtok Drágfi (1493—8), «cuscrul» luĭ Stefan-cel-Mare, ie acest voevod al Ardealuluĭ (Ureche, în Kogălniceanu, I, 136—7 (ed. 1-a), 170 (a 2-a); ed. Picot, 162, 182, 187; Bogdan, *Vech. cron.*, 227, *Cron. ined.*, 60; *Revista pentru istorie și arheologie,* V, 311).

Weyda, ob der Kunig von Polen sein Furnehmen nit abstellet, als Underthan nit verlessen, sold Sein Majestät in aygner Person tziehen. Der Weyda het bey newlichn Tagen der Polak III c. geraysig nydergelegt und All spyssen oder kcheppfen lassen. Ain Honwitzky, ein Rotmayster und noch einen Grossen, Philipp genant, die sein erbeten und meinem gnedigsten Herrn Kunig als Gefanngene zuegesandt, und ist also ein Ding dem nyemand weder gleich gesehen, erfarn, noch gelesen het. Got hellf das das Spil nit der Turken Nutz zum Mayssten sey! Lieber Herr, ich bit auch, || schike dysen meinen Brive meinem Vetter Achatzen gen Paden zue. Ich schreib im, wes er antwurten well, soll er zu euch vertigen. Wenn also von im geschicht, vertraw i·h euch, schiket mir dy Brive zue. Ist mein Herr Canntzler kumben, so gruesset in, auch meinen Herrn, darzu Herrn Crachen, etc. *(sic)* und all mein Frund in der Canntzley, die machet dyser Ding auch tailhafftig. Wirdet grosser nit Vetter Achatzen Brive an euch von einem auf XX Blätter (?) erleyhen, versagt im nit. Wenn Ir widerumb haysst, kehr ich zu Ofen aus, damit was euch Dinst und Lieb ist. Datum Ofen, an Mitwoch nach Gallj, anno LXXXX7 0.

Ewr willig

G. von Neydegk.

Dem edlen, hechgelerten Herrn Johan Fuxmag, Rö. k. Majestät Rath und Regent zu Wienn, etc., meinem besunder gunstign und lieben Herrn [1]).

(*Ibid.*, Arh. Imp., *Polonica* 1468—525 ; orig.).

---

[1]) O parte din persoanele citate în scrisoare ni sînt cunoscute. Dr. Johann Fuxmagen a murit la 3 Maiu 1510 (*Tagebuch Johannes Cuspinians*, în *Fontes rer. austriacarum*, secț. I, t. I, 403). Gheorghe de Neidegk, nașul unuia din copiiĭ luĭ Cuspinian, a fost cancelariŭ austriac, episcop de Trento și guvernator al Berneĭ: «ain weiser Pischoff,» celebru prin elocvența sa (*ibid.*, 399, 400; *Georg Kirchmairs Denkwürdigkeiten*, *ibid.*, 425, 431). Nevasta luĭ Acațiu de Neidegk ie citată de Cuspinian la anul 1506 (*l. c.*, 400). — Pentru acest războiu v. și maĭ sus, pp. 66-8 (alt-fel și în Hurmuzaki, II [2], 399-402).

TABLA ANALITICĂ A CUPRINSULUI

		Pagine
Pe la 27 Maiŭ 1367.	Din socotelile expediţiiĭ în Orient a luĭ *Amedeŭ al VI-lea, conte de Savoia* (1366—7), despre un *«Valah»* în armata sa	1
1385.	Din descrierea calătoriiĭ la *Ierusalim* a luĭ *Peter Sparnau* şi *Ulrich von Tennstädt*, despre *trecerea prin Muntenia*	1-2
1389.	*Coluccio Salutato* către *regele Bosniiĭ*, despre lupta din *Cîmpul-Mierlelor*	2-3
5 Dec. 1391.	Din socotelile Masseriiĭ *Pereĭ*, despre un locuitor din *Chilia*	3
17 Iunie 1392.	Din *aceleşĭ* socotelĭ, despre *ştirĭ de la Mircea-cel-Mare*	3
8—10 Iulie 1392.	Din *aceleşĭ* socotelĭ, despre emisarĭ în *Muntenia* şi *Ungaria*	3-4
Sec. al XV-lea.	Dintr'un *mapamundus*, despre *ţerile noastre* şi cele vecine	4
3 Mart 1401.	Raport din *Creta*, despre o victorie a luĭ *Mircea-cel-Mare* şi luptele *Turcilor* cu *Tatariĭ*	4-5
18 Maiŭ 1403.	Din socotelile Masseriiĭ *Pereĭ*, despre un consul de *Chilia*	5
15 Aug. 1403.	Din *aceleşĭ* socotelĭ, despre un casier de *Chilia* ...	6
20 Ian. 1415.	Hotărîre a *Senatuluĭ veneţian* privitoare la călătoria în *Muntenia* a *pretendentuluĭ turc Mustafă*	6-7
1435.	Extract dintr'o listă a *«Greciiĭ»* spirituale şi temporale, relativ la *ţerile noastre*	7-8
1438.	Din *«Tractatus de moribus, condicionibus et nequicia Turcorum,»* despre expediţia luĭ *Vlad Dracul* în *Ardeal*	8-10
1443—4.	Dintr'o *cronică veneţiana anonimă* (reprodusă de Sanudo, în Muratori, *Rer. It. Script.*, XXII, c. 980 B-C, 1110 A-B, 1116 B), despre evenimente din 1425 şi 1443—4, privitoare la luptele *creştinilor* (între carĭ *Romîniĭ*) cu *Turciĭ*	11
Vara 1443.	*Gaşpar Schlick, cancelariŭ al Boemiiĭ*, către *cardinalul Iulian Cesarini*, despre planul de a îndrepta prin *Muntenia expediţia creştină contra Turcilor*	11-2
1444 şi urm.	Din *«la progenia della cassa de'Octomani,»* despre lupta de la *Varna*, cariera luĭ *Vlad Ţepeş* şi luarea *cetăţilor moldovene de la Dunăre*	12-5

Pagine

1444 și urm.	Din *«gräffliche zillische Cronnica,»* despre lupta de la *Varna* și *Ioan Corvin*	15-6
6 Mart 1444.	Acordare de represaliĭ *genoveză* contra *Moldovenilor*	16-21
21 Nov. 1446.	*Împaratul Frederic al III-lea* către *ducele Albert I-iŭ al Bavariiĭ*, despre victoriile luĭ *Ioan Corvin* și armata sa, în care și *Romînĭ*..............	21
11 Iunie 1449.	*Guvernul genovez* către cel din *Pera*, despre prădarea unuĭ *Genovez* ce făcea comerț în *Moldova* și *Polonia*............................	22-3
13 Apr. 1452.	Pace *ungaro-turca*, în care ie cuprinsă explicit și *Muntenia*	23-7
5 Maiu 1452.	Acordare de represaliĭ *genoveză* contra *Moldovenilor*	27-30
17 Maiu 1452.	Acordare de represaliĭ *genoveză* contra *Moldovenilor*	30
17 Maiu 1453.	Acordare de represaliĭ *genoveză* contra *Moldovenilor*	31
6 Aug. 1453.	Mențiune a falșeĭ scrisorĭ a *clerului constantinopolitan*, refugiat în *Muntenia*, despre căderea *imperiuluĭ grec*.........................	31
Maiu 1455.	Cerere de represaliĭ a luĭ *Ambroziu Senarega* pentru luarea fortuluĭ *Lerici* de către *Moldovenii* din *Cetatea-Albă*	32-4
14 Oct. 1455.	Sentință în procesul *Senarega*................	34-6
17 Dec. 1455.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffeĭ*, despre un sol la *Cetatea-Alba*	36
28 Iunie 1456.	Din *acelești* socotelĭ, despre afacerĭ cu *același* oraș..	36
7 Apr. 1457.	Raport al *ambasadoruluĭ venețian în Ungaria*, *Petru de'Tommasi*, despre sosirea de *Turcĭ* în *Muntenia* și țerile vecine..................	37
C. 1459-70.	Extract dintr'un raport al *nunciuluĭ din Ungaria*, despre hotarele de spre noĭ ale regatuluĭ și originea *Corvinilor*.........................	37
5 Maiu 1460.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffeĭ*, despre afacerĭ relative la *Cetatea-Albă*......................	37-8
1461.	Dintr'o continuare a croniciĭ luĭ *Andreĭ de Ratisbona*, despre *cetățile românești*	38
1462-75.	Dintr'o *cronică* până la 1481, despre expedițiile turceștĭ în *țerile noastre* la 1462 și 1475	39
17 Maiŭ 1462-31 Dec. 1463.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffeĭ*, despre niște soliĭ ale luĭ *Țepeș* și *Ștefan-cel-Mare*...............	40-1
12 Sept. 1463.	Din tractatul *ungaro-venețian*, despre țerile cucerite de *Turcĭ* (și *Moldova*)..................	40
20 Sept.—31 Oct. 1463.	Din socotelile *Caffeĭ*, despre soliile luĭ *Ștefan-cel-Mare* și *Vlad Țepeș*	40-1
12 Apr. 1464-12 Dec. 1465.	Din *acelești* socotelĭ, despre *soldați romînĭ* în *Caffa*..................................	41-2
20 Aug. — 3 Nov. 1464.	Din *acelești* socotelĭ, despre un sol și un soldat din *Suceava*..............................	42
18 Ian. 1468.	Cerere de represaliĭ contra *Moldovenilor* a luĭ *Gheorghe de Reza*......................	42-5
6 Febr. 1468.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffeĭ*, despre un soldat *muntean* în oraș..........................	45

Pagine

14 Febr. 1468	*Gerardo de Colli* către *ducele de Milan,* despre o expediţie a *Turcilor* dincolo de *Dunare*	45-6
1469.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffei,* despre *soldaţĭ romînı*	46
5-28 Iulie 1469.	Din *aceleşı* socotelĭ, despre legăturĭ cu *Moldova* şi un atac al *Cetaţii-Albe* de *Turcı*	46
7 Iulie 1469.	*Anton de Merliano* către *ducele de Milan,* despre contele «*Valahiiı*» de la *Adriatica*	47
1470.	Din socotelile Masseriiĭ *Caffei,* despre soldaţĭ *romînĭ* şi un *organist* din *Cameniţa*	47
8 Oct. 1470-12 Feb. 1471.	Din *aceleşı* socotelĭ, despre *soldaţı romînı* şi legăturĭ cu *Moldova*	47-8
30 Apr. 1471.	Din *aceleşı* socotelĭ, despre *soldaţĭ romînı*	48
Înn. de 7 Feb. 1472.	Din cheltuielile luĭ *Baptist Giustiniano, ales consul la Caffa,* despre drumul său şi *calauzı romînı*	48-9
6 Iunie 1472.	Instrucţiĭ date luĭ *Antoniotto de Gabella, consul ales al Caffei,* despre relaţiile comerciale ale acestuĭ oraş cu *Cetatea-Alba*	50
7 Nov. 1472.	Din socotelile *Caffei,* despre *sultanul tatar Eminek,* închis în *Cetatea-Alba*	50
3 Mart 1473.	Din *aceleşı* socotelĭ, despre fuga *aceluiaşı*	50-1
5 Sept. 1474.	Scrisoare din *Caffa,* despre pacea încheiată de *Ştefan-cel-Mare* cu *Turciĭ*	51
14 Sept. 1474.	Raport al *consululuĭ Caffei, Antoniotto de Gabella* (lat. *Cabella*), despre relaţiile comerciale cu *Cetatea-Alba* şi *Moldova*	51-2
16 Febr. — 1 Apr. 1475.	Ştirĭ *italiene* despre *lupta de la Podul-Înnalt* sau *Racova*	52
20 Mart 1475.	*Guvernul genovez* către *oraşul Bistriţa,* despre prădarea unuĭ negustor în *Carpaţı*	53
Pe la sfîrş. luı Mart 1475.	Raport al *negustoruluı florentin Filip,* despre *înfrîngerea Turcilor în Moldova*	53-4
14 Apr. 1475.	*Iacob Bonarelli* către *ducele de Milan,* despre circulara luĭ *Ştefan-cel-Mare*	54-5
20-23 Maiŭ 1476.	Scrisorĭ din *Pera,* a luĭ *Anton Buonfiglio* către *Azzo Gentile,* despre ruperea relaţiilor dintre *Turcı* şi *Ştefan-cel-Mare,* şi a luĭ *Baptist de Tabia* către *Ioan de Tabia, consul genovez în Chio,* despre *acelaşı* lucru şi pregătirile *Sultanuluı*	55-6
16 Iun. 1476.	*Luca Lupo* către *ducele de Milan,* despre mişcările *Sultanuluı*	56-7
17 Sept. 1476.	*Acelaşĭ* către *acelaşı,* despre luptele *Moldovenilor* cu *Turcii*	57-8
4 Dec. 1476.	*Giustiniano Cavitello* către *acelaşı,* despre luptele luĭ *Ţepeş* cu *Laiot*	58-9
1479.	Din redacţia întâia a luĭ *Petancius,* despre *Romînii din Serbia,* despre *Ardeal* şi lupta de la *Podul-Înnalt*	59-62
12 Aug. 1482.	*Zaharia de Ghizulfi, fost senior de Matrega,* către *protectorii S. Gheorghe,* despre relaţiile sale cu *Ştefan-cel-Mare*	63
Pe la 1484.	Corespondenţă între *Mateĭ Corvin* şi *Baiazid al II-lea,* despre luarea *Chiliii* şi *Cetaţii-Albe*	63-5

		Pagine
6 Apr. 1490.	*Episcopul de Ortona, legat în Ungaria,* către *vice-cancelariul pontifical,* despre moartea *regelui Matei* şi expediţia lui *Ştefan Báthory* în *Ardeal*	65
1498.	Din discursul lui *Neculai Rossenberger, sol polon la dieta din Friburg,* despre *conflictul polono-moldovean*	66-8
1498.	Scrisoare de ameninţare a lui *Baiazid al II-lea* către *Ioan-Albert*	68-9
5 Iunie 1498.	*Andrei de Polanjez, Minor,* către *provincialul Poloniii,* despre expediţia *turco-moldovenească* în *Polonia*	69-71
S. al XVI-lea	Dintr'un *tractat despre Turci,* despre *limbile de cancelarie* în imperiu	71
S. al XVI-lea.	Dintr'o *geografie* a Europei, despre *ţerile noastre*	72
Înc. sec. al XVI-lea.	Dintr'o listă a *veniturilor Sultanului,* despre *tributul principatelor*	72
Întaia jum. a s. al XVI-lea.	Dintr'o scrisoare către *papă,* despre folosul ce pot aduce *Moscoviţii* contra *Turcilor,* în *regiunile noastre*	72-3
26 Feb. 1502.	*Comuna Nürnberg* către *regele Ungariii* şi *Ştefan-cel-Mare,* despre un medic cerut de acesta	73-4
1507.	Dintr'un proiect de luptă contra *Turcilor,* despre războiul *polon-moldovenesc*	74
1260.	*Ottokar al II-lea de Boemia* către papa *Alexandru al IV-lea.* despre lupta sa cu *Ungurii, Rominii,* etc.	76
28 Sept. 1398.	Povestire despre *lupta de la Nicopol,* după *Windeck*	76-79
16 Mart 1412.	Jurămîntul *regelui-împarat Sigismund* pentru tractatul cu *Polonia* (cuprinsă *Moldova*)	79-80
12 Iunie 1426.	*Împaratul Sigismund* către *cardinalul de Beaufort,* despre luptele dintre *Dan al II-lea* şi *Radu al III-lea Pleşuvul (Prasnaglava)*	81
Apr. 1427.	*Acelaşi* către *acelaşi,* despre *manastirea dominicana din Cîmpu-lung*	81-2
Apr. 1427.	*Acelaşi* către *acelaşi,* despre un *Cimpulungean*	82
17 Nov. 1436.	*Ioan de Raguza* către *Conciliul din Basel,* despre expediţia *Turcilor* în *Muntenia*	82-3
1462 şi urm.	Din *cronica veneţiană Malipiero-Longo,* despre *luptele Rominilor* cu *Turcii* până la 1499	83-6
1462 şi urm.	Din *Analele veneţiene ale lui Stefano Magno,* despre aceleşi evenimente până la 1476	86-91
25 Ian. 1475.	Circulara lui *Ştefan-cel-Mare* despre *lupta de la Podul-Înnalt.*	91-2
24 Feb. 1475.	Scrisoare din *Buda,* despre *aceiaşi* luptă	92-5
1475 şi urm.	Din *«Chronicon Austriacum» al lui Iacob Unrest,* despre luptele *Rominilor* până la 1498	95-101
1476.	Lista forţelor expediţiii *ungaro-romîne* contra *Turcilor*	101-2
1479.	Povestire despre partea luată de *Munteni* la *lupta* din *Cîmpul-Pinei*	102
Dec. 1479.	Din discursul *solilor unguri la dieta din Nürnberg,* despre *acelaşi* fapt	103

Pagine

17 Nov. 1485. Din scrisoarea luĭ *Mateĭ Corvin* către *arhiducele austriac Sigismund de Tirol*, despre relaţiile de vasalitate ale *Moldoveĭ* faţă cu *Polonia*........ 103-6

18 Oct. 1497. *Gheorghe de Neydegk* către *Ioan Fuxmagen, guvernatorul Vieneĭ*, despre luptele luĭ *Ştefan-cel-Mare* cu *Ioan-Albert*.................. 106-7

OBSERVAŢIE. Consideraţiĭ budgetare oprind continuarea acesteĭ publicaţiĭ, actele ce rămîn se vor publica, sperăm, în Colecţia Hurmuzaki. Un al doilea fascicul, cuprinzînd ca şi acesta bucăţĭ din veacurile al XIV-lea şi XV-lea, în special din epoca luĭ Ştefan-cel-Mare, ar mîntui în intenţia noastră (independentă de maĭ sus citatele consideraţiĭ budgetare) volumul al treilea şi ultim din «Acte şi Fragmente.» Acolo se va gasi şi tabla alfabetică.

